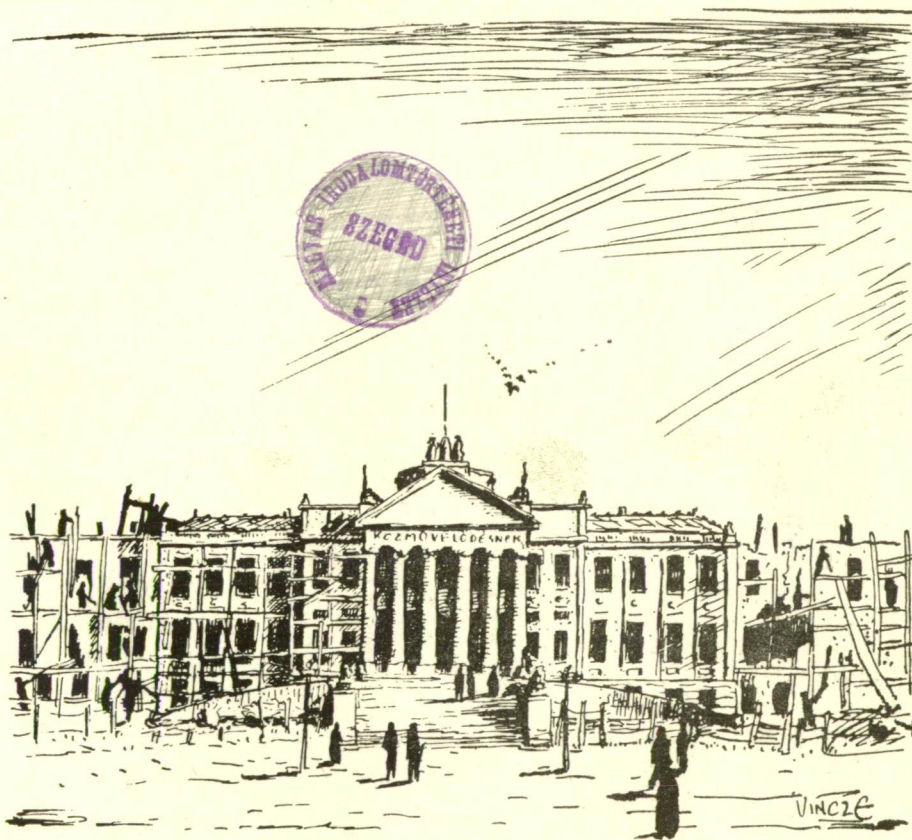

TISZATÁJ

A MAGYAR ÍRÓK SZÖVETSÉGE SZEGEDI CSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA

IX. ÉVFOLYAM * 1955. ÁPRILIS

TISZATAJ

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat

Megjelenik kéthavonként

Szerkesztőbizottság: Baróti Dezső, Ertsey Péter, Lódi Ferenc,
Madácsy László, Nacsády József, Nagy Sándor,
Vajda László

Szerkeszti: Somfai László

Felelős szerkesztő: Dér Endre

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Szeged, Horváth Mihály u. 3. — Postafiók: 46. — Telefon: 33-52

Országos Takarékpénztári csekkzámla: 603.533

Előfizetési díj egy évre 18 forint, félévre 9 forint

Kiadja a Magyar Írók Szövetsége szegedi csoportja

★

Tartalom

Petrovác István: Tíz éve (vers)	73
Farkas László: Évfordulón (vers)	75
Tóth Béla: Hídverés (elbeszélés)	76
Bónus István: Az én gyermekkorom (vers).....	77
Kónya Lajos: Az utolsó nap (regényrészlet)	78
Lódi Ferenc: Gondolatok József Attiláról (vers)	82
Németh Ferenc: Emlékezés József Attilára (vers)	84
Lendvai Mihály: Pikk (elbeszélés)	85
Lermontov: Tavasz (vers, Babay Géza fordítása)	90
Lermontov: Osszián sírja (vers, Babay Géza fordítása)	90
Berszi Darázs József: Napsütött víz (elbeszélés)	91
Petrovác István: Januári gondolatok (vers)	97
Kópás Sándor: Budapest (vers)	98

HALADO HAGYOMÁNYAINK

Pósa Péter: József Attila	100
Madácsy László: Kossuth Lajos és Szeged	113

TÜKÖR

Szatmári Géza: Szeged zenei élete az évad első felében	119
Füßy László: Mai szegedi halászatunk	125
Ertsey Péter: Munkánk és feladataink a párthatározat tükrében	131

SZEMLE

Lőkös Zoltán: A barátság tavasza	135
Szederkényi Ervin: Túl a Tiszán (tiszántúli írók és költők művei)	138
Pályázati felhívások	140

A borítólapon Vincze András „Múzeum és könyvtári építkezés” c. tollrajza

PETROVÁCZ ISTVÁN

Tíz éve

Ahogy a lányka párnája alatt
őrzött virágos kendőjét, mibe
a messzi Kedves leveleit rejt,
szemérmesen pirulva bontogatja,
oly meghatottan bontom életem
tavaszának, a gyermek- s ifjú évek
e tíz legszebbikének annyi sok
emlékét őrző súlyos batyuját...
Levelek... Mennyi... Újra olvasom,
s mint lányka szívéhez legközelebb
fogadott barátnőnek, én Tinéktek
megmutatom. Olvassátok el. Ifjú,
rám minden percükben gondoló, szép
szerelmeseim írták mind, — az évek.

1914

EZERKILENC SZÁZNEGYVENNÉGY nyara...
Tizenegy éves múltam akkor én.
Tizenegy fecskét meghozó tavasz!
Tizenegy Köröst langyosító nyár!
Tizenegy kőkényt feketítő ősz!
S tizenegy, vetést takaró fehér
paplan! — Úgy összefolynak bennem, mint
a most festett kép színei esőben.
Emlékek? ... Apám ideges, nehéz
szavai, beteg, törékeny anyám
fátyolos, országos őszi esők
után kitisztuló ég-kék szeme,
s a minden nappal kisebb nagyapó
álomba ringató meséi este...
Kis villanások még, — ám nem tudom,
emlékek? Nagyapó meséi? Álmodok? —
S egy lassú, lázas, kába ébredés:
ezerkilencszáznegyvennégy nyara.

EZERKILENC SZÁZNEGYVENNÉGY nyara...

Tavaszból őszebe fulladó rövid nyár.

Nem is nyár, — kínlódó, koraszülött ős:

Még zölden sárbatiprott tengeri,

futóárkokkal szegdelt répaföldek,

a fákról ágastól, éretlenül

levért gyümölcs, szennyesvizű folyók,

apadt-tögyű, járombabújt marhák,

s zavarttekintetű, morc emberek,

kik reszketnek az idegen, kemény-

recsegésű, parancsoló szávaktól,

kik földbe vájnak nyirkos, szűk odút

maguknak, mint a réti állatok.

kik félnek föl, az égre nézni, — ott

rekedten vijjogó sasok hada

kereng, védetlenre lecsapni kész;

s akik csak éjjel járnak fel: fülük

az anyaföldhöz simul... Messze még?...

OKTÓBER... Száraz ős... A ritka légben

ökörnnyál. Bő esőre várt a föld,

s falatnyi felhőt se hozott a szél.

Am egyik éjjel megdörrent az ég,

villámok nélkül zengett szüntelen,

s mikor a nap sápadtarcú leánya,

a fázós hajnal fölkel, mámoros

kiáltást visszhangzott az utca: Jönnék!

S valóban jöttek. Tankok, csillogó

szuronyos katonák, táncoslovú

kozákok, — jött a Vörös Hadsereg!

Nem jött még napkeletről ily igaz

ügyért csatázó had a mondabéli

Csaba királyfi hősi népe óta,

mint ez a Sereg... Útját nem fehér

Tejút őrzi, de millió vörös

csillag süppedő sírhalmok fölött.

A Volgától sztyeppéken és hegyek

csúcsain, s hálás emberek szívében

az Elbáig vörös tűz-csillagok...

Tejútnál szebb... A Szabadítók Útja!

FARKAS LÁSZLÓ

Évfordulón

Tíz éve elmúlt. Nem feledhetem.
Fölpuffadt hullák zöldes arca néz rám.
Korpás kenyéren éltünk néha hétszám,
Bújtunk pókhálós rejtekhelyeken.

Jaj, nem feledhetem feldúlt mezők
Vetetlen, sebhelyként fájó, barna testét!
Bénán szorongó, görcsös téli esték
Óráiban a vad kín egyre nőtt.

Tán minden ember arcán ottmaradt
Egy ránc, nyomául tűnt történelemnek.
Kik múltak mézét nyalva kéjelegnek,
Nézzék a kínban formált arcokat!

Síró anyádat, mondd, feledheted?
S hullává mocskolt testét kedvesednek?!
Házad kőhalmán könnyed hogy eredt meg!
Feledted már a vérszínű eget?

Ki visszanéz, a döbbenetbe néz,
A rettenetbe néz, a borzalomba.
Halál fakadt a tájon, mint a gomba,
Kormos ködként ült ránk a szenvedés.

Halál-óráknak rossz emléke tép,
De nézd, a város hogy lebeg a fényben!
Halálon győző hérosz, drága népem,
Fogadd a hála zengő énekét!

TÓTH BÉLA

Hídverés

A nagy vörös plakátok hívó szavára a város minden valamire való embere a vasúti hidon dolgozott. A Tisza-pályaudvar gurítója volt az építkezés legmozgalmasabb pontja. Éles, villongó faragóbárdokkal lapoltak az ácsok, bodorfüstű vontatókkal húzták vízre az ácsolatokat a motorosok. Egyik helyen »ráz-dva«, másik helyen »hó-rukk«, »no, most« — kiáltásokkal állították talpra a magatehetetlen hidlábakat. Arrébb, az aknáktól szétszaggatott rángóháló alatt keresztvágó fűrészek horkoltak, nagyokat harapva a nedves rönkökből, mesebeli sárkányokra emlékeztető hangon. A víz felett fekete vázas benzincölöpverő bikák döfölték vasfejeikkel mederbe a szálfákat. Körülöttük szutykosan örvénylett a jégdarabokkal, piszkos hordalékokkal szennyezett víz.

A gurító végében lévő félkarú daru táján a mongolszemű támlaőr egy első világháború előtti gyöngyházgombos harmonikát rikatott, keserves, sűrűn visszatérő fülbemászó dallamot pötyögtetve ki rajta, s elnézett az újszegedi fák fölé, de gondolatai valószínűleg otthon jártak, hiszen közel, egészen közel volt már a háború vége. Vojna kaput! — hallatszódott mindenfelől. A háborúnak vége, és mi otthon vagyunk, békén élünk, dúdolgatták a mongol harmonikájának dallamára a magyarok is.

Különösen ez a nap volt nagyon vidám. A reggeli rádió Varsó felszabadulását jelezte. Mind a két hídfőnél két-két rezesbanda fújta. Ahogy egyik abba-hagyta, a másik már fel is kapta, s szálltak a dallamok, tüzes, sokszor elmuzikált dallamok, birokra kelve a meg-megerősödő, havasesőt verdeső széllel. Csíkos betegköpenyben, csak úgy gatyában, csizmába huppanva, ahogy lehengeredtek az ágyakról, sebesültek ögyelegtek, főleg a rezesbanda körül, széles mozdulatokkal adva tudtul a zenészeknek, hogy tetszik a dal, tetszik ez a nap, tetszik az élet. A zenei hangok munkazajjal való keveredését még ezen a napon is többször megzavarták a repülő, szemtelen módon az épülő híd fölé repülve küldték a tömeg közé a nyomjelzős halált. A golyók sisteregve varrták a földet, a vizen is haragos, kelevényes daganatokat ejtettek. Ilyenkor egy-egy pillanatra idegesebben mozgott a tömeg, kiesve a munka tempójából, zümmögött, mint a befüstölt méh, de aztán — eh, ez nem háború már! — ez csak olyan, mint a víz, melyet eső után a szél ver le a fákról. És gyű, neki tovább.

— Húzd meg, ereszd meg! — kiáltotta Petykó, a magyar ács is, s márkát megnyalazva, nagy szaktudással verte az ácskalapácsokat a kötésekre. Ő már a vízfölötti pilléren dolgozott, méghozzá az alsó emeleten. Mert volt azon emelet négy is, mind a négy emeleten kopácsoltak, faragtak, fűrészelték, még légkalapáccsal is gépfegyverezték a szögletvasakat. Az emeleten is olyan sűrűn dolgoztak oroszok és magyarok egymás közelségében, hogy szinte könyékkel érték időnként egymást. Olykor, ha egyik a másikat oldalba vágta, összenéztek az illetékesek, s legyintve leszögezték: nicsevo. Aztán gyű, neki

tovább, mert kell a híd, de nagyon égetően kell! Az emberek úgy dolgoztak, mintha mindegyik közülük attól félne, hogy a másik többet talál végezni.

Az egyik fiatal, sapkáját tarkóján viselő tatárképű orosz valami kapcsolót akart szekercéjével visszafeszíteni. Két kézre fogta szekercéje nyelét, s neki horpadva nagyot húzott rajta. A kapocs könnyebben kiugorván, a tatár tehetlenségi erejénél fogva egy lépést tett hátra — s jaj —, Petykó bácsit bizony vízbe taszította. Az öreg fejjel előre esett, s mindig agyaráján lévő pipáját előbb a vízbe pottyantotta, mert a — »jaj« — miá' kinyitotta a száját, de aztán ő se késlekedett, egy másodperc alatt eltűnt az öreg, csizmája talpai fölött összecaptak a piszkos hullámok. A tatár már csak a csizmatalpakat látta. Nem tévovázott. Szekercéjét határozott, hetyke mozdulattal a közeli rönkbe csapta, csakúgy rezgett a nyele, s zsupsz. Szépen, kedélyesen ugrott, mintha trambulínról tenné. Még egy kicsit, ahogyan női úszók szokták, meg is himbálta magát, s fölötte is összecaptak a hullámok. Az alsó emeleten megállt a munka. Az emberek kötelekkel, csákyákkal a kézben készen álltak a mentésre. De tehetetlenek voltak. Valaki a motoros mentőkért kiáltozott. Három-négy perc után Petykó bácsi feje s félválla kiemelkedett a vízből, aztán a tatár feje is a jobbkarjával láthatóvá vált, amint az öreget magához szorítva evickélt a pillér felé. Repült a hurok, meredt a csáklya, s az öreg fél perc alatt a padozaton feküdt. Ideges mozdulattal csurgatták belőle a vizet, mikor valaki a körülálló emberek közül arcához kapva felkiáltott:

— De hol a tatár?

Késő volt. Az emberek szóltanul álltak meg, még Petykó ács is megszakította a hányinger okozta nyögést. Egy vékony, görbeorrú orosz levette sapkáját. A magyarok szintén, és hosszan, követelően néztek a Boszorkány-sziget felé hömpölygő vízre.

S a rezések új dallamba csaptak: »Szép tavasz van, az orgona virágzik...«

BÓNUS ISTVÁN

Az én gyerekkorom

*Úgy nőttem fel, mint kis vadóc, pogány.
Templomnak csak a tornyát láttam,
Néhány rossz libát legeltettem:
Zsebemben is megfért a vágyam.*

*Sugaras levegőben fürödtem
És anyám szemének mosolyában.
Ha dörgött az ég vagy apám haragja:
Kötője volt védelmező váram.*

*Azt hittem, erdő a kukoricás,
Kastélynak néztem torpatag tanyákat
S az aranyribizskék sok bimbós gallyát
Elvarázsolt és zeñgő aranyágnak.*

*Kincset-őrző, szép tanyai hegyre:
Az asztagra kapaszkodtam nyáron.
Néztem a körül lehajló eget:
Odáig tartott az én világom...*

KÓNYA LAJOS

Az utolsó nap*

LEHETETLEN megállítani ezt az áradatot! — mondja Bertalan tanár. — Oly szívós és pontos tervszerűséggel jönnek, mint a hangyák. A németek futnak előlük az egész fronton.

— Hát akkor mégsem igaz, amit Tamásék híresztelnek — szól közbe Júlia —, hogy öt-hatszáz partizán csapja ezt a nagy zajt, nem kell félni, visszaverik őket egy-kettőre.

— Naiv és elvakult emberek — folytatja Cser Balázs —, miért nem mennek el a németjeikkel?

Bertalanék ablakai a kövesútra néznek. Dübörög az út órák óta, német páncélosok rohannak szakadatlanul nyugat felé.

— Most hagynak cserben bennünket — mondja keserűen Bertalan László.

— Úgy is lehet mondani — ellenkezik Cser Balázs —, hogy most szabadulunk meg tőlük.

Nem mindenki gondolja így. Lám, Bertalanné is oly ijedten néz a tanítóra, mintha legalábbis hazaárulás lenne, amit mond. A szemközti kapuból megintegtetnek minden elrobogó harckocsinak. A feketezubonyos legényék visszatenek, vidáman, mint akik örülnek, hogy mehetnek már.

— Ezek a Schäfferék is jobban tennék, ha csatlakoznának a katonáikhoz — szól Júlia. Balázs mosolyog, elégedetten szemléli asszonyát. Az utca lassanként elcsendesül, olykor zúg rajta végig valami elkésett motor, aztán csak a füst foszlányai ülnek az eperfák ágain.

— Lehet, hogy két nap múlva a szovjet csapatoknak integetnek ezek is — jegyzi meg Balázs elgondolkodva.

Szép, pirosfényű alkonyat volt, a templom falai halvány narancsszínben váltak ki a kékes háttérből, festeni kellett volna, ha lehetett volna ebben a lelkiállapotban dolgozni. Bertalan, aki különben rajztanár volt a gimnáziumban, észre sem vette, csak Balázs szíve dobant kicsit fájón, de eltette vágyait jobb időre. Hazafelé mentek, a tanár elkísérte őket a sarokig, az ártézi kútig, ahol mindig trécselt néhány asszony, most is.

— Azt mondják, már itt vannak az oroszok a Fokközben! — mondta az egyik.

— Jaj istenem! — sopánkodott a másik.

Targonca nyikorgott az út szélén, a füves padkán, ahol olyan jó mezítláb menni.

— Honnan jön, Sándor bácsi? — kérdezte Bertalan.

— A tanyáról, a Koplalóból.

* Regényrészlet.

— Aztán mi újság arrafelé? Ott is háború van?

— Hát az imént, ahogy jövök a temetőnél, azt kérdezték a magyar katonák is, hogy mit láttam arrafelé. A temető árkában feküdtek — teszi hozzá magyarozatképpen — puskával, géppuskával, mind felém néztek a puskacsövek. — Papa, nem látott arra oroszokat? — ezt kérdezték. Megálltam, letettem a targoncát. Mert valami katonákat valóban láttam arrafelé, de nem gondoltam, hogy azok már oroszok lennének. — Hú, papa, tűnjön el innen gyorsan, aztán vigyázzon magára! — mondták a katonák, s izgatottan feküdtek vissza az árokba.

— Nem tudom, miért voltak olyan mérgesek — morogta az öreg, s belekapaszkodott a targonca rúdjaiba.

PINTÉR GYÓGYSZERÉSZÉK megint sírnak, Pestre akarják küldeni a lányokat is. Ferkó már elment, megnyugodtak, hogy most már nem viszik Szibériába. De a lányokat is el kell küldeni a pesti rokonokhoz, mert szörnyű rémhírek keringenek a faluban. Mégis jobb, ha elmennek a lányok, mit lehet tudni, mi igaz, mi nem.

A két lány menne is, nem is.

Balázsék úgy állítanak be hozzájuk, mintha semmi rendkívüli dolog nem volna a világon. — Nem lesz itt semmi baj, hiszen itt vagyunk mi is — ezt mondta a tekintetük.

— Pesten mégis jobb lesz nekik — mondja Pintérné, s két nagy bőrröndöt cipel. — De hogy jutott eszükbe Juditékat elküldeni? — kérdezi Júlia. — Hogyan lelkeim? Úgy, hogy ma indítják az utolsó vonatot Budapestre — mondja a gyógyszerész. — S Mária nénéd a fejébe vette, hogy menjenek el a lányok.

Judit karcú, s idegesen, Sára zömök, és nyugodtan csomagol. A ruhafélét begyömöszölik a bőrröndbe, s föléhajlanak, hogy ne lássák szemükben a könnyet, de a könny lecseppen a ruhákra, becsomagolják a könnyeket is.

Odakünn a kertben még nyílnak a rózsák. Virít a rózsza, aztán elhervad, amikor eljön az ideje, de nem csomagol és nem menekül, nem szakad el a földtől. Macska dörgölődzik Judit lábaihoz, meleg szőre majd az otthont fogja jelenteni az emlékezetben. A macska sem menekül, ha mindenki elmegey is, őrzi az üres házat, ha éhen pusztul is.

— Itthagyd a keresztlányodat? — kérdi Júlia. — Judit nem szól, csak az ajka rángatózik.

Jobb magukra hagyni őket — gondolja Balázs. A gyógyszerértárból felhívja Békéscsabát. Az orvossal akar beszélni, ha lehet még. Lehet. Néhány perc múlva hallja a jólismert hangot. Most tréfa nélkül beszél ő is. — Nem mentek el? — Nem. — Te sem? — Én sem. Minek. Semmi értelme sincs. — Minden jót, majd írj, ha lehet! — Ennyi az egész beszélgetés.

— Hát isten veled Juditkám! — hallja Júlia hangját, keserves zokogás a válasz, siessünk, jobb túl lépni ezeken az érzékeny pillanatokon, tulajdonképpen jobb el sem búcsúzni, de ha már itt vagyunk, ki gondolta volna...

Odakint a szomorúságot, a könnyet, a rossz rémhíreket lemossa róluk az eső. Egyszerre lehetetlennek tűnik minden rossz. Friss, hűs levegő csapja arcon őket, a fák megmosdva, tisztán állnak az utak szélén, az embert sem lehet oly rútnak és rossznak hinni, mint egy homályos, dohányfüstös szobában.

Szatmári doktor bicég végig a nagyutcán, kezében lóbálja kopott táskáját. Egy katonának véletlenül átlőtték a lábát, kötözni megy — mondja. — Még véletlenek is vannak? — kérdi Balázs hitetlenkedve. Eszébe jut, hogy a fronton

a katonák ki-kidugták kezüket-lábukat az árokból, jó lett volna egy golyót kapni belé, de a golyó ilyenkor sosem jött, a fejet kellett kidugni csak...

Zsadányi fűszeres a cégtábláját mázolja örült kapkodással, eltünteti a német feliratot, ami Balázs szerint úgyis csak nagyzási hóbort volt ezen a színmagyar földön. Mert mi a fenének is kellett azt kiírni, hogy »Gegründet 1895«? Ki értette? Ki ne értette volna magyarul, ahogy a másik táblán ki volt írva?

Különben mindenfelé mázolnak, meszelnek. Nem úgy, mint húsvét előtt, nem oly ünnepre készülöben. Csak a bűnöket rejtik, az elmúló világ jeleit semmisítik meg. Meszelnek, meszelnek, hogy semmi se maradjon a feliratokból, a kerítésekre mázolt otromba s immár egészen anakronisztikus jelmondatokból és gúnyiratokból. »Jön Szálasi!« — »Zsidó — Jude« — »Imrédy Zsidó« — ilyen szövegek tűnnek el a meszelők nyomán.

A MENEKÜLTEK utolsó hulláma ment át a falun. Dél volt, az ár egy kicsit megállt ebédszünetet tartani, begyűrődött a mellékutcákba is. Szekerek álltak az utca gyepes szegélyén, saroglyához kötött lovakkal, a dunyhák s párnák közül gyermekek kiáltoztak még egy kis kolbászért az ülésdeszkan falatozó apjuk-anyjuk felé. Az ágyúdörgés sosem volt ennyire közeli, a hangok szinte a kertek alatt hömpölyögték, oly öblösen, hogy félni lehetett: átcsapnak a Berettyó gátján. Tompán, türelmetlen dübörgésekkel zúgott a háború. Am egy robbanás szokatlanul éles és közeli volt, látni lehetett a füstjét is. A szekerek megugrottak, a menekültek abbahagyták az ebédet. Az úton újból megindult a reménytelen áradat nyugatnak. Gyalogos emberek jöttek, egy-két lábast, fazekat, pokrócot, kenyeret cipeltek.

— A Körösnél fel akarják venni a harcot! — újságolta Tamás az utcáról. A tanító a nyitott ablakon hallgatta, nem szólt. Elnézte a sürgő emberi világot, a ház, az ódon kőépület szobái elég magasan álltak ahhoz, hogy sövények, deszkakerítések és léckapuk mögött is látni lehetett a hangyamód futkosó, terhet vonzó alakokat, akik gödröket ástak fák alatt, kerítések tövében, hogy elrejtsek értékesebbnek hitt tárgyaikat, élelmiszert raktároztak kamrák, padlások rejtett zugaiba. Kovácsék az utolsó pillanatban kimentek megint a tanyára, Böjténé átbicegett a túlsó oldalról, felköszönt a tanítónak, s bejött a konyhába, Aratónét kérte, hogy jöhessen át a pincébe éjszakára. Ezeknek a kis vályogházaknak nincs pincéjük, az egész utcában ez a kőház az egyetlen, ez az öreg iskolaépület, mely alá van pincézve.

Böjténé már hozta kis batyuját, vitte a pincébe. Csakhamar Cs. Nagyék is jöttek. A fél utca igényt tartott a pincére.

Cser Balázs nem gondolt semmiféle pince-életre. Legfeljebb tűzérési tűzben, bombázásban kell lemenni, úgysem tart soká az egész. Most, hogy látta a szomszédok igyekvését, megbeszélte az asszonyokkal, hogy egy kis elemózsiát, ruhafélét le kellene vinni, s lecipeltek egy asztalt is. Szalmát teregettek a földre, legyen hová leülni, leheveredni éjszaka.

Délután csend volt egy ideig. Balázsék megint a tornácon ültek, nézték a megbomlott világot. Kicsi Jutka nevetésében gyönyörködtek, aggodalommal szorították magukhoz a gyermek bársonyos arcát. Melegén süttött a nap, szokatlan ereje volt ezen az október eleji délutánon, a fű üde zölden ragyogott, ahogy átsütött rajta a nap, galambok búgtak a háztetőn, az utcán végignyikorogott egy-egy elkésett szekér, csajkák kolompoltak, katonák mentek talán az utolsó kincstári ebédért, s egy öreg menekült jajgatott: Elveszett Magyarország!...

Aztán megint megélenkült a világ. Pintér gyógyszerész kerekezett az állomás felé, kabátokat vitt a lányainak, akik az átforrósodott személykocsikban várták a vonat indulását. A vonat három óraker elindult, az utolsó volt. Néhány robbanás hallatszott, mintha aknák csattantak volna a faluszélen, aztán sok repülő zúgott a nyomott égen, alacsonyan szálltak, valahol a közelben ledobták bombáikat, talán a vonatot keresték, regett a föld, megreszkettek az ablakok.

— Elmegyek egy kis felderítésre — mondta a tanító, s a deszkapalánk mellett kiment a nagyutcára, megállt a takarékpénztár előtti sarkon. Teherautók jöttek dübörögve, mintha menekültek volna valahonnét, a Körös felől, átluggatott üvegekkel, megálltak a takaréknél, s egy sebesültet fektettek a földre, vállánál véres volt a zubbonya. Hosszú német kocsioszlop jött a Körös felől, Ladány felé vonultak, végül csatlakozott hozzájuk a járási leventeparancsnokság három kocsija, két motorkerékpár zárta le a sort, s csak szürke por zászlói lobogtak utánuk egy ideig, aztán kiürült egészen az utca, csak a meglebbenő függönyök mögül néztek ki időnként az emberek.

Cser Balázs megállt a templom előtt. Verebek csiripeltek a zsálok között, az óra félötöt mutatott, aztán ütötte is az időt, gyors, vékony, majd lassú, vastag harangütésekkel. Kopottan, zömöken állt az öreg torony, árván és elhagyottan és gyámoltalanul a haragos ég alatt, elnémult zsolotárók szomorú dallamaira emlékezve, mint egy elagott ember, aki halni készül.

— Törvény, jog, erkölcs, vallás — egy egész világ dől most romjaiba s születik újjá — gondolta Balázs. — Vajon fájdalmas lesz-e? Vajon magáratalál-e az elesett, szegény nép?

Elindult hazafelé, gondoljaiba burkolódzva, mint valami pásztor, aki felelős a nyájért, de a nyáj elszéledt a végtelen legelőkön, s nincs bojtár, aki egybeterelje.

Egy asszony futott a bádgosék elhagyott háza felé, s a kitárt ajtón egy piroshuzatú karosszéket cipelt ki, fejére emelte s futni kezdett hazafelé. Egy cigányasszony fehér gyerekkocsit tolt s oly boldog vigyorral, mintha semmi baj nem lenne a világon immár.

Cser Balázs kinyitotta a pinceajtót, és a falakat vizsgálta, elég erősek-e. Nem volt túlságosan bizalomgerjesztő a pince, de hiszen melyik pince az? Legfeljebb szilánkoktól véd, inkább azzal, hogy a föld színe alatt van, mintsem boltjai erősségével. Ezek a bolthajtások már repedeztek, a sárosított föld nedves és dohosszagú, a kis ablakon, mely a szomszéd udvarra nyílt, kékpapír volt, légoltalmi elsötétítésként. A szalmán már volt néhány pokróc, a vakablakban Bójténé kis bőröndje, s a sarokban a ruháskosár, a menekültek gyermekének fekhelye.

A tanító feljött a pincéből. Aratóné már a vacsorát készítette, mely egyben másnapi ebédül is szolgált, nagy fazék tyúklevest főzött, néhány napra való. Júlia a petróleumlámpa üvegét törölgette, hogy legyen mivel világítani a pincét.

Tamás Ferkó rohant be nagy zajjal, fiatal suhanc, leventesapjában.

— Tanító úr, azt dobolják, hogy minden fegyverfogható ember gyülekezzék a Révész-kastélyban!...

— Igyekezzünk a pincébe — mondta a tanító, ügyet sem vetve a fiatalemberre, aki már rohant is tovább, kezében egy cellövópuskával.

LÓDI FERENC

Gondolatok József Attiláról

Összeroppantott tested megsiratják
az iskolások lecketanuláskor
forgatván sorsod ólomsúlyú lapját,
s beissza lelkük versed a Mamá-ról.

*

Nem volt mást tenned,
a sínekre rántott
hajszolt emberséged.
Tudom, hogy kiket pöröljek be érted.
Szép véredtől a burzsoá lett részeg,
de nem váltott meg minket a halálad,
s nem is tehettek úgy a proletárok,
mert nem nyílt volna égő bosszú érted
oly folytonosan örök, mint az élet.

*

Szégednek sötét szellem-papjai
elűztek innét, tőlünk meg se kérve,
hogy szeretjük-e pörös verseid,
közös dolgunkat csakis vele mérve.

*

Kakastollakra bőven adtak itt
miattad is, hogy föl ne tépd velünk
éhség közben a szendergő nyugalmat
s a proletárok csörgő láncait,
ahogy akartad.

*

Emelt fővel, ahogy az értelem,
a tiszta szív s az ösztönök
sugallják, hogy a vérkörök
termékeny útja végtelen legyen...
...Tőled tanuljuk így szeretni párunk,
amint a régi, aljasult
világból egyre fölbukunk
önös szerelmünk hínárját kitépni.

*

Ifjúmunkások! Gondoljátok el,
ha megérhette volna napjainkat,
s közétek ülve hosszan elmesélne
magáról is meg rólunk, hogy megérte
a fáradalmas harcban meg nem állni,
s hogy lépteinket kell még szaporázni.

*

Ügyészeid s a horgerek
nyakuk behúzva elinaltak.
Nem kell, hogy minket értsenek,
miért fontos az egyetem
a munkás- és a parasztfiatalnak.

*

Emléked mintha enyém volna,
ahogy néztél a városomra,
búvó terekre, kint a fátlan
utcák közt, hol az úri állam
tüdőbajt ápolt szuronyéllal,
magára véve gondunk kétszer:
adószedésre, választásra,
s utána szagunk kiokádta,
amíg számolta pénzét, voksát
azok ellen, kik összehordták
vérből, szitokból összegyúrva,
visszavételre jogosulva.

Emléked mintha enyém volna,
ahogy néztél a városomra,
s az is, hogy melyik pék előtt
kapartad egyenkint elő
filléreid, hogy mégis élhess,
akár a többi napszámbéres,
csak holnapig és mindig újra,
éhes gyomorral okosulva
s keserű nyálat égre köpve,
hogy fönt a napot megfüröszszi
forróbb tüzekre, ahogy vártad
magyar sebekre gyógyulásnak
s haragvó népnek örömére,
hogy ne lökhessek többet félre.

*

Becsukom könyved, s hosszan hallgatok.
Mérem magam a szálló esttel
s a tőled tanult egyszereggyel,
amíg kiülnek fönt a csillagok.

*

Csillagkörödbe üstökös
érhet csak el, a többi lentebb
kering, tudván, hogy nem fölös
munkálkodás, mit megteremthet.

NÉMETH FERENC

Emlékezés József Attilára

Szappanfőző fia, elmentél közülünk!
Halálod acél sikolyokkal suhant
csillagok hálóján a közömbös éjben.
Hűlt helyed maradt csak és a csend utánad,
mely kihullt szivedből, hol emberként honolt.
Elhangzott szavak csengő némasága,
lelkünk nyers sebe, a fogamzó üresség;
ez maradt nyomodban s életed: a mű,
s hogy halálod árnya átsuhant fölötte,
ragyogni kezdett s óriásra nőtt.

Itt állunk most mi: törpe verselők
roppant alakod árnyékába zártan,
s nem tudjuk: műved sújtó áramától
önálló létre válni lesz erőnk,
vagy sorsot mímelő játékos leszünk?
De téged szólít még dadogó ajkunk,
aki atyánk vagy' verses magyar szóban:
Segítsd átélni néped szabad lelkét,
hogy annak adjunk élő mai szókat,
amit még az ember csak szívében érlel,
s olyan bátor hangot, hogy az is meghallja,
aki a valótól lelkét eltakarja.

Körülöttünk a nyers élet forr, morajlik,
szelében országok határa meghajlik,
s az emberarc kettős vibráló fényében
hol egyet mutat, hol szétválík egészen.
Amíg emberképük levetkőző bölcsék
a földre-lázított elemekkel ölnek
és teszik a költőt halál-hirdetővé — —
Vagy rettentőt szóljunk, vagy változzunk kővé:
a te igéd legyen parazsa nyelvünknek,
mely igazra kész, vagy némasággal büntet,
a te kemény sorsod kis hitünk villáma,
mely — ahol megállunk — nyilát belénk vágja,
és a te halálod műved dörgő öre,
mely a magunk útján hajt minket előre.

LENDVAI MIHÁLY

Pikk

A bérlők vasárnap korán reggel befogtak, és a városba hajtottak az asszony bátyjához. Mielőtt a sárga hintó elhagyta volna a falut szegélyező szilfasort, a kisasszony és a két úrfi utolsó rohamot intézett természetes anyjuk szíve ellen, hogy forduljanak vissza, és vegyék fel Pikket, a vadászkutyát. Ügyvéd-nagybátyjuk, aki agglegény volt és szenvedélyes vadász, mindig bőkezű volt az ajándékok osztogatásában, valahányszor maga körül látta ugrándozni Pikket.

A bérlő rá is állt volna, mert az igazat megvallva, a családi látogatás örve alatt kellemetlen anyagi ügyeket kellett megbeszélni az ügyvéd sógorral, de az asszony hallani sem akart róla.

— Jól tudjátok, hogy Pikk nélkül a téglát is kilopják a kastély falából a parasztok. Hajts gyorsabban!

Még így is nyugtalan volt, hogy a legények be találnak mászni a kerítésen, és letarolják hollandi muskátliágyásait a babájuk számára. Büszkébb volt ezekre a muskátlikra, mint a férje vagyonára. Maga hozatta ezeket a dugványokat egy pesti kertésztől, maga ültette el őket, és maga bosszantotta velük a főszolgabíróné, aki sehogysem akart hinni a muskátlik hollandiságában.

— De hiszen kedvesem, a hollandoknak a tulipánjuk a híres!

— Nem baj drágám. Fodormentával biztosan nem foglalkoznak.

Ez a vágás kettészelte a főszolgabíróné szívét, aki nyalábszám termelte a fodormentát, hogy férje annak főztjével borogathassa fájós lábát.

A bérlőné a bejárónőre bízta a házat, mert a cselédektől még a parasztoknál is jobban félt, és meghagyta neki, hogy főzzön magának, ami jól esik, de Pikket is lakassa jól, s az istenért ne hagyja a muskátlik között futkározni. Különben minden ajtót nyitva hagytak, csak a vadászszoba kulcsát vágta zsebre az úr, nehogy Laci, a bejáróasszony fia kárt tegyen magában.

Laci is ott váltogatta a lábait az anyja szoknyája mögött, amikor az átvette a méltóságos asszonytól a szalon kulcsát, mert bizony didergetős volt a hajnal. A világért nem maradt volna otthon, bármennyire kérte is az anyja, hogy aludja ki magát, és csak kilenc óra tájban ballagjon át hozzá. Három napja tudta meg, hogy vasárnapra özvegy édesanyja lesz a kastély ura, és három nap óta nem aludt rendesen. Három este kérdezgette percenként, hogy csakugyan elutaznak-e az urék.

— Vasárnap miénk lesz a kastély, édesanyám?

— Miénk, kislám.

Laci anyját megelőzve úgy surrant be a szalonba, mint tigrisszórú macskájuk a hidegtől a konyhába, ha télen kinyitották neki az ajtót. A bejárónő a kulcsot pörgetve az ujján, magabiztosan sieteti végig a homályos termen, és hamarosan a konyhában kopogtak léptei. Laci megállt a szalon közepén. Bár

ahányszor járt a kastélyban, csak a szalon ajtajáig merészkedhetett. Egyik mez-telen talpát másik meztlábás lábfejéhez dörzsölve onnan nézte a méltóságtel-jes szarvasagancsokat, a csillárokról lógó búzakoszorúkat, a dohányszagú pár-názott bútorokat és a kandalló tetején sorakozó hosszúszerű tajtékipákat.

Most kinézegethette volna magát kedvére. De éppen csak körülhordozta a tekintetét az agancsokon, megsimogatta az ablakpárkányra állított kitömött ölyvet, s szaladt az anyja után. A konyha kék és fehér kövein majdnem ha-nyattvágódott.

— Édesanyám, az agancsok is a mieink?

— Azok, csak hozzájuk ne nyúlj! — felelte mosolyogva anyja, akinek gyors keze már az urak reggeli maradékai között csörömpölt az asztalon.

Laciba mintha három stiglic fürgeségét ojtották volna. Míg anyja a moso-gató rongyot kereste az asztal alatt, az ő lépései már a hálószoba vastag sző-nyegein susogtak. Szülője úgy talált rá, amint a sarokba akasztott aranykere-tes tükör előtt állt mozdulatlanul.

— Hogyan mondta a méltósága — fordította Laci fejét az ajtó felé —, hogy milyen arcom van?

— Mint egy valóságos úrigyereknek.

A bejárónó ekkor már csókolta is egyetlen kislátó fejét.

— Mint egy valóságos úrigyereknek? — lehelte áhitatosan Laci.

Két egymáshoz simuló arc nézett rájuk a tükörből. Egy szőke, simahajú, barna szemű, széles orrú és széles állú, de fehér bőrű kisfiúé és egy barna ken-dős, alacsony, homlokú, szomorú szemű szegényasszonyé. A fakult asszonyarcon ezüstös csik futott végig. Lacika nem vette észre. Csak a saját képét nézte. Anyja megszívta az orrát. Kendője egyik csücskét a foga közé vette, a másikat meghúzta. Tekintete a másik kezére esett, amelyben kékpetyes fehér bögrét tartott. A bögréről csepegett a mosogatóvíz. Felállt és kifutott a konyhába.

Laci a nappali szobából kiabált. A zöld dívány közepén ült méltósággal, mint valami püspök, és ruganyoztatta magát.

— Ugye, édesanyám, mi most urak vagyunk?

— Azok, azok. Csak be ne piszkíts valamit.

Az asszony felsöpörte a konyhát, lemosta az asztal viaszosvásznát, kiszel-lyőztette a kamrát, megszidolozta a tűzhely sárgaréz fogóit. Aznapra nem kapott fizetést, de a rendetlenség nem maradhat. A reggeli maradék néhány kenyér-darabját harapdálta, és éppen Laciért akart kiáltani, akinek félretett az asztal sarkára egy pohár kávé, amikor kislátó megjelent előtte.

— Szent istén! Vetted le mindjárt!

Ezt az asszony kiáltotta, és még a kezét is összecsapta, amikor meglátta Laci fiát valamelyik fiatalúr sötétkéi kabátjában, fején piros lovagló sapkával és nádpálcával a kezében. De Laci zavartalanul sétált végig a konyhán, nád-pálcájával nagy köröket írt le a levegőben és piros sapkájával jobbra-balra köszöngetett.

— Vetted le mindjárt!

Laci már ki is penderült az anyja karjából, és tovább járta a bolondját, amikor az ajtóban diadalmas ugatás hangzott fel.

Pikk, a pirosfoltos vizsla cimbalmozott ideges két első lábával a küszöbön.

— Pikk! — kiáltott Laci, és úgy dobta a sapkát, kabátot anyja kezébe, majdnem szétszaggatta. Pikk, az úrikutyája eljött jelentkezni. Hogy eddig meg-íledkezett róla!

— Drága kis Pikk, hogy vagy?

Pikk abbahagyta az ugatást. A küszöbre fektette hosszú orrát, és megrázta fejét, amitől lapulevél nagyságú füle úgy csattogott, akárcsak Laciék kecske-ólján szeles időben a szurkospapír.

— Előbb idd meg a kávédat! — szólt ki anyja a hálóból, miközben az úrri ruháját, sapkáját rakta helyre, s a sarokba állította a nádpálcát. De Laci ezt már nem hallotta. Versenyt futott Pikkkel az ecetfák alatt.

— Hátul a gyepen maradjatok! — kiáltotta a küszöbről utánuk az asszony egy kis beletörődő mosollyal, mintha azt mondta volna, hogy játszd ki magad egyszer az életben...

Pikk gyorsabban futott és a körtefák alatt a kékléces, télizölddel benőtt filagóriánál várt Lacira. A fiú már lihegett, de semmiért abba nem hagyta volna a kergetőzést.

— Pikk, még!

Körülfutották a gyümölcsöst, és átugraszították a kerítésen néhány rikácsoló baromfit. Pikknek olyan hangja volt, mint a hordónak, amelyiknek a fenekét döngeti Laciék szomszédja, a kádár. Laci lefeküdt a fűbe, úgy nevetett.

— Pikk, ugass még!

Pikknek tetszett a játék. Felugrott a drótkerítésre, és hatalmas hangjával elriasztotta még az utcán kapargáló tyúkokat is. Laci biztatta a fűből.

— Pikk, kinevet az a jérce. Ne hagyj magad!

Pikk harsány ugatása elnyomta még a templomba hívó harang hangját is. Az utcán fehéringes fiúk, kék meg rózsaszín szoknyás lányok szállingóztak a szentegyház felé, az utóbbiak szépen összehajtogatott zsebkendő között szál virágot szorongatva a kezükben.

— Dobáljuk meg ezt a bűdös kutyát! — hallatszott az egyik fiú hangja.

— Nem szégyelled magad, Andris! A múlt héten gyóntál — sivitotta egy kislány.

Laci felállt a fűből.

— Ha nem mentek innen, rátok uszítom a kutyát. Átgorja a kerítést is.

— Ki vagy te itt? — feleselt Andris a hantot lepottyantva a földre.

— Semmi közöd hozzá. Itt ne álljatok.

— Talán ti vagytok itt az urak? — nevetett fel egy másik gyermek.

— Mit szólsz hozzá, mi!

— Talán a kastély is a tietek?

— Minden. Akár el is adhatnánk.

— Akkor adj egy körtét.

Köröskörül már szépen sárgállottak a nagyfajta körték a törpefákon. Laci kiválasztotta a legsárgábbat. Alig tudta kinyomni a drót kockája között.

— Nekem is egyet!

Laci nyalábszám hozta a körtét.

— Fogd meg, Feri! Neked is, Julcsi!

A gyerekek ették a körtét, nevettek, ujjal mutogattak Lacira, és elszaladtak, mintha csak a csösz volna a sarkukban.

Pikk a bürök között hasalt. Laci melléje heveredett, és átfogta a nyakát.

— Mitőlünk most mindenki fél, ugye Pikk?

A kutya nem felelt. Tátott szájában két hegyes agyara közt fel-lejárt hosszú vörös nyelve. A lombok alatt megrekedt a meleg. Laci fűszállal simogatta a fényes, hegyes agyarakat. Ha ezeket belevágná valakinek a kezeszá-

rába! A kutya elharapta a füvet, és úgy köpködött tőle, mint egy ember. Laci a hátára fordult a nevetéstől.

— De mi nem bántunk senkit sem, ugye Pikk?

Hogy a kutya jobban hallja, Laci egy másik fűszállal megcucálta a fülét. Pikk rázta a fejét, és morgott, mintha értené. A fiú az orrlyukába is beletűrt a fűszállal. A kutya feléje kapott, de csak a levegőt érte, feltápászkodott, és a filagória lépcsőjére ült.

Laci a melléhez szorítva tartotta a kezét, amint a kutya foga elöl visszakapta, és utána nézett. Szíve ijedten vert. Felállt, és messziről nézte, mit tesz a kutya.

Pikk ügyet sem vetve a bejáróasszony fiára, egykedvűen bámult a muskátliágyások felé. Még akkor sem fordította vissza a fejét, amikor a fiú melléje kutyorodott. Sokáig ültek így. Laci még mindig azt a füvet csavargatta a mutatósujja köré, amely behatolt a vizsla nemes orrlyukába. A fiú végre megszólalt.

— Ne haragudj, Pikk.

A vadászkutya nagyot ásított.

— Igaz, hogy te úrikutya vagy — folytatta Laci —, de azért mégis csak kutya. Add a kezéd! Pastot!

Pikk az eléje tartott tenyérbe belenyújtotta lábát. Laci megrázta.

— Pikk! Bújik a jérce!

A következő pillanatban már együtt rontottak a kerítésnek, együtt hemperegtek a bürökben. Ilyenkor kellett Gyulának, az inasnak is hazamennie a pusztára! Ha nem lett volna olyan messze, Laci kinyargalt volna a pusztára, hogy a cselédek is lássák Pikkkel.

— Laci! Lácika!

Anyja kiáltott a lépcsőről.

Laci kedvetlenül ütötte fel fejét a gazból.

— Gyére ebédelni!

— Együnk; Pikk!

A fiú megfogta a kutya nyakszíját. Egyszerre rontottak a konyhába, Laci mezítlábas talpával csattogva, Pikk a körmeivel zörögve, s majdnem elsöpörték a megrémült asszonyt: A bejárónő egész délelőtt takarított, harisnyákat stoppolt, s nem ért rá főzni. Szárazkolbászt ettek zöldpaprikával és előző napi borsófőzeléket. A fiú mindenáron a kutyával akart ebédelni. A hokedlire rakodott, és nagyokat nevetett, amikor Pikk csattogva kapta el a neki dobott kolbászdarabokat.

— Összetévesztett téged ez a bolond kutya a Péter úrfival — mondta ebéd végeztével az anyja, gyönyörködve fia piros arcában.

— Engem? Mikor? — kérdezte rémülten Laci.

Anyja még jobban nevetett.

— Amikor meglátott a lovaglósapkában.

Laci felállt, az ablakhoz ment, onnan vizsgálta a hús kövön heverő állatot.

— Annál jobb — ütötte le a fejét a fiú.

— Ne félj, odakint már megismert. Máskülönben szolgált volna, mint a fiataluraknak — igazította ki anyja Laci gondolatát.

Szolgált volna!

Leült volna a hátsó lábára, és az elsőket alázatosan felemelte volna. Tudja ez a kutya, hogy ki az úr a házban. De mégsem tudja egészen.

Laci odaállt a kutya elé.

— Pikk, szolgálj!

A vizsla felemelte fejét, és álmosan pislogott. A fiú dobantott. Ráemelte kezét, és kiáltott.

— Szolgálj!

Pikk kaffantott egyet, felállt és kioldalgott.

— Ne ingereld — figyelmeztette az anyja —, inkább dobálj neki kavicsot. Az is olyan, mintha szolgálna.

Az is olyan. Még olyanabb, mert a parasztkutyák is tudnak szolgálni, de követ visszahozni nem. Dehát neki visszahozza-e? Sokszor elnézte irigykedve a fiatalurakat a kerítés mögül, amikor a kutyával játszottak. Megverhették, akkor sem fordult ellenük.

Az ecetfák alatt várta a kutya. A kerti utak szélén bőven volt fehér kavics. Laci kiválasztott egy marokbaillót. Pikk a szemét mozgatva figyelte, mintha azt kérdezte volna: Már te is?

A bejáróasszony fia megköpködte a követ, amint az úrfiktól látta. Aztán belemélyesztette tekintetét Pikk barna szemébe. Ha nem hozza vissza, fejbedobja vele, történjen bármi...

A kavics berepült a körtefák közé. Pikk megfordult, hátsó lábával szétrugott egy csomó kövecset, és robogva eliramlott a kert végébe.

Laci felemelte karját. Nevetett, kiabált, lefeküdt, apró kavicsokat dobált a feje fölé. Akkor már ott is volt a kutya a kövel. Egy darabig zörgette fogai között, azután jól összenyalazva a gyerek lábára tette. A fiú beszaladt a kövel a konyhába.

— Édesanyám! Nekem is visszahozta!

— Jól van, csak ott hátul játsszatok.

Pikk a bürök közül is kihozta a kavicsot. Laci feltette egy alacsonyan kúszó faágra. Oda is felugrott érte. A kő berepült a filagóriába. A kutya szomorúan tekingetett a bezárt ajtó előtt.

— Pikk!

A kutya beugrott az ajtó felett, és hozta a kavicsot. Laci eltemette a fű alá.

— Pikk! Pikk!

Egymás lábára léptek, egymáson ugráltak át. Már tele voltak bogánccsal, karcólással, de csak zengett a kert.

— Pikk! Pikk!

A nap kezdett hanyatlani. A kutya nyelve hosszan lógott, horpasa remegett. Laci egyre kiabált valami örülettől megszállottan.

— Gyerünk, Pikk!

Legények tekingettek be a kerítésen.

— Öcskös, hozz egy szál muskátlit!

— Hallod, Pikk? Vigyünk nekik.

A kutya két sor hollandi virágot is kitaposott futtában. Laci marékszám szedte a szebbjét. A kutya kísérte.

Lányok is jöttek.

— Gyöngyöm, nekem abból a világosabbikból!

Laci fulladozva, de nevetve hordta a muskátlikat.

Egyszer aztán Pikk nem kísérte. Lefeküdt az összeugrált, szétrombolt virágoskert közepén, és nem mozdult.

— Állj fel, Pikk!

A vizsla nagyot nyelt.

— Állj fel, Pikk, hallod! — parancsolta Laci.

A kutya félrefordította a fejét. A fiú követ keresett. Megköpködté. Eldobta. Pikk utánanézett, meg is mozdult, de fel nem állt.

Laci ágat tört. Elébe állt, és megsuhogtatta a botot.

— Pikk, szolgájl!

A kutya előrenyújtotta a nyakát. Szeme megmeredt.

— Figyelj kutyám, most én parancsolok!

A félhőmályban sötéten nyúlt el a kutya mozdulatlan teste. Lustálkodik. A bérlő fiai megverhetik, hozzájuk sem nyúl. Eddig csak játszottunk. Majd most meglátjuk!

Laci nagyot vágott a kutya hátára. Pikk felugrott, belemart a fiú lábába, és eiszaladt.

Laci lerogyott, és sírva tapogatta lábát. Egyre csak a kutyát nézte, amely vadul ugrándozva, csaholva futott előre. A kastély mögül kocsizörgés hallatszott. A kapun befordult a sárga hintó.

LERMONTOV

Tavasza

*Tavasszal, hogyha tört jegét
A víz csobogva hordja szét,
S már itt-ott feketéll a réten
A puszta föld a hó között,
És köd terül szét fellegképpen
A frissülő mezők fölött,
Gonosz gondokat sző a bánat
Tapasztalatlan lelkemen,
Mert látom, minden újra támad,
De lassan hervad kedvesem;
Az évek múltnak, s ifjúságát.
Már visszahozni nem lehet,
S nem érzi régi-régi vágyát
E szív, mely annyit szenvedett.*

BABAY GÉZA fordítása

LERMONTOV

Osszián sírja

*Zord ég alatt, hol szürke fátylát
Köd vonja végig Skócián,
Alussza régen siri álmát
Puszták s hegyek közt Osszián.
Hozzá száll lelkem, hogy beszívja
Szülőhazámnak friss szelét,
És gyűjtsa elfelejtett sírja
Új lángra életem tüzét.*

BABAY GÉZA fordítása

Napsütött víz

Nem gondolta volna senki, hogy a fűzfák sűrűjében kanyargó erecske, amelyik ott csörgedez a sárréti dülő ingoványos rétje közepén, kéknefelejcsét nevelő, csibort örömtető hús vizével olyan változást hoz majd egyszer falum, legkivált pedig Futó Pali bácsi életébe, miént amilyent csak álmodik az ember. És bizony megtörtént. Erről beszél mostanában odahaza — Vörsön — mindenki, még a dadogós Csutakirály is, akinek pedig de nehezen is jön ki a száján a szó. Pali bácsi, a tömzsi, komótos kis ember évtizedeken át minden reggel ott ballagott át az alsó réten, tette ezt azután is, hogy a mérhetetlen nagyságú hercegi földeket — a sárréti dülő kivételével — felosztották. Mielőtt betenné a hátsó kikaput, megáll minden hajnalon a jegenyéni ciroksorfall legközepében, sebtében végigvizitálja testruháját, tarisznyáját, hogy minden rendben van-e? Aztán egyre gyorsuló léptekkel megindul a hullámzó, titokzatos susogással suhogó nádas felé. Ütközben össze-összeakad egy-egy kerékpáron munkába igyekvő természetvédelmi őrrrel, árokmetszővel vagy sásszedővel, csak megpöccinti a kalapját, de nem szólna egyikhez sem. Pedig azok dehogyis mulasztanak el, hogy szőnyilaikkal, csúfondáros tréfáikkal célba ne vegyék:

— Pali bátyám, lányokon jár az esze, vagy az üres csutorán gondolkodik? — bökődik az öreget szavaikkal, de az csak ballag. Nézi a földet, vagy vizsgálja az eget, és hallgat konokul.

Az igazat megvallva kicsit bogarasnak tartják, s a rezervátumbeliek nem sokat törődnek vele, szívesebben kikerülik, mint szóbaelegyednek vele, mert amíg az úton dehogys szólalna meg, addig a gyékényaratásnál, sásmetszésnél, faültetésnél, de még inkább a halakkal való törődésnél szünet nélkül magyaráz, hogy — »Mikor én még igazi víziember voltam...« Még az alapjában véve mindenkit átnevelni akaró Gersics is belefáradt Pali bácsi átformálásába. Eleinte fáradhatatlanul ismételtette Pali bácsinak: — »Elmúlt már a fatengő-lős világ, más szelek fújdognak« stb. Az öreg csak magyarázott, csökönyösen ragaszkodva efféle kijelentéseihez: — »Már pedig én nem ezekkel a folytonosan tortyantó gémeikkel törődnek — ezekkel is —, de igazán a halakkal foglalkoznék, mert ti mit tudjátok azt, hogy miféle derék állat is a hal. Itt van példának okáért a harcsa. Még tetvéskedik is. Amikor még az uraságé volt ez a mérhetetlen berek, bizony, hogy hajnalonta beleálltam az hatólesbe — ez a Zala folyó neve minálunk, amióta a Diás-szigetet átmetszették a kedviért, amitől aztán a Kisbalaton is meghalt. Szóval gatyakötésig ért a víz. Én csak álltam benne. A szigony a kezembe volt, és csak vártam. Na, jön a halkirály. Jött is akkora harcsa, mint egy vendégoldal. Hőj, fúrta magát mindig a víz-elejbe, mert okos állat volt, tudta, hogy a víz sodra leviszi róla a férgeket, azt azonban a böszme már nem tudta, hogy ott áll és várja a legkülönb szigonyos. Csak jön, csak jön, fodorítja a vizet, aztán neki a szigonyt, s azon nyomban nyekk a nagy hal. Volt is ám másnap olyan vásár Keszthelyen, hogy a restiben két napig muzsikáltak, persze csak nekem, de úgy, ahogyan Fenékpusztán húzták Nád Jancsinak. Derék egy ember volt, mondta az édesapám, de hát el köllött neki veszni, mert az urak ellen volt, betyár volt...«

Pali bácsit nem a szükség vitte a rezervátumba. Volt is neki, kapott is az osztáskor földet, a két legény fia is keresett szépen. Olyan hírek terjedtek el,

hogy az ingoványt lecsapolják, a madarakat szélnek eresztik, a szigeteket felszántják, a zombékos helyébe pedig erdőt telepítenek. Igaz, sehol sem olvasta, senkivel sem találkozott, aki ezt határozottan mondta volna, csak suttogták, kivált mikor a novaborból még fölöslegben is volt, mártonnapi búcsúkor meg Luca napkor, hogy »oda a berek!« Pali bácsi úgy vélte, ha nem akadályozhatja is meg, de hátráltatja majd a berek »megöletését«.

Azóta nem kelt fel úgy a nap, hogy Pali bácsi a köszvényes lábával el ne indult volna a berekbe.

Legényfiai, a felesége is eleget abajgatták: — »Mi a jóég csudának kell magának a napszám?«

— Először is nincs már napszám, úgy fizetnek engem is, mint régen csak a jegyzőt meg a kanbaktert szokták — havonta, meg különben sem pénzért teszem, a pénzt csak elfogadom, hiszen megdolgozom érte, meg azután kell is, de igazában a berek kedviért teszem.

Ráhagyták. Okosabbat úgysem tehettek volna. Pali bácsi hát járt rendületlenül, ha süttött, ha esett, ha fújt. Még a tél eleji, kertek aljai tüzek sem tudták otthon marasztani, pedig hívták ide is meg oda is, hiszen nevezetes böllérnek ismerték, s nagyon szerette a friss hurkát, ennél jobban talán csak a lisztben, zsírban sült küszet — a sok bort lecsaló hallepényt szerette.

Egyszer aztán, hogy hogynem, hiába zöldelt újra a berek, suttogott minden eddiginél szebben a nádsűrű, Pali bácsi az ellenkező irányba — Bottyán felé indult el minden reggel; azért, ha kis-kerülővel is, de pontosan megérkezett a munkahelyére is. Evezgetés közben ráér az ember gondolkodni. Pali bácsi a langyosan folydogáló nádi ereken átgondolta a látottakat. Bizony el-siette a dolgot, mint a cigány a parolát, most aztán »kotyolhat« a bibicek, szár-csák, vízcisírkék országában. Egyik nap — délidőben — álldogált a Hatöles partján, ott ahol a kis Dobogóér egyesül a folyóval, látja, hogy az érparton »tanultember«-félék tanakodnak:

— Ez megfelelő lesz, — mondta az idősebbik.

Pali bácsi röstellne hallgatózni, de itt a folyónál olyan nagy a csönd, hogy a fűben utazgató csigadöcögést is meghallani, hát még az ilyet ni; azt mondja a fiatalabbik:

— Ez a hely kiválóan alkalmas. Az elrekesztés munkálatai már igen előre haladtak. Az ér vizét néhány nap alatt tóvá duzzasztjuk, gyönyörű, átlátszóan tiszta vize hamar felmelegszik, a keretekben elhelyezett ikra gyorsan kikel, s az itt nevelődött pontyok ezen a kis lefolyón — mutatott a beszélő az ér med-rére — közvetlenül a Balatonba jutnak majd.

A két beszélgető ahogyan jött, úgy el is ment, dehogyis gondolták, hogy egy öregembernek rettentő gyanút égettek a lelkébe. Pali bácsi nem szerette, ha gondolatait, terveit valaki ki akarta teregettetni. Reggeli útjait ezután még szótlapabbul tette meg, de egyetlenegyszer sem mulasztotta volna el a kis kerülőt megtenni. Egyszer a Vajas Jóska gyerek találkozott is vele a dülőúton, és elég vigyázatlan volt megkérdezni:

— Mi járatban van itt, Pali bátyám?

És amit az öreg azelőtt a viláért sem cselekedett volna meg, most meg-tette: a Jóska gyerek után hajította görcsös botját, s megfenyegette:

— Akasztófára való, ha eljár a szád! . . . — de a gyerek ezt már nem hal-lotta, mert úgy elszaladt, mint az a nyúl, amelyik éppen akkor iszkolt kereszt-ül az úton, és tűnt el a rozsvetésben.

Pali bácsi gondolatait kétségek kuszálták össze. Fájt a szíve otthagyni gyermek-, legény- és férfikorának szép színhelyét, és ugyanakkor húzta, vonzotta valami a halakhoz, az épülő halastóhoz.

Az első napok elmúltával azután belátta, hogy egyedül nem tud megbirkózni kétségeivel, vágyaival. De kihez forduljon? Az otthonvalók azt mondanák:

— Ne törje, ne eméssze magát! Maradjon otthon! — Ó otthon, most, amikor vágyálmai mennek teljesedésbe. A lassan, de menthetetlenül fogyó berek, a régi híres »halbölcső« helyett felfogják az ér vizét, s már látta is lehúnyt szemekkel a halastó tisztán, ezüstösen ragyogó tükörét, a napsütött, gyönyörű vizeket.

Pali bácsi egyre tünődőbb lett. Ha nem vették is rossz néven a rezervátumbeliek, hogy szórakozott s a pézsmapocokvadásznak köszönni is elfelejtett, meg a keszthelyi kísérleti gazdaság számára rendelt alomsást nemhogy nem szállította ki az úthoz, de le sem kaszálta még. Gersics ugyan szólt neki, de csak fejrántotta bozontos szemöldökét, és odább ment.

*

A balatonszentgyörgyi állomáson, a szélesretárt vasúti raktárajtó előtt ott sorakoztak a halastó-csináláshoz való mindenféle anyagok, eszközök. Gyakran forduló szekerek hordták a helyszínre. Amit azelőtt az öreg sohasem cselekedett meg, most mindennap elvállalta, hogy bebállag az állomás melletti szövetkezeti boltba. A rezervátumbelieknek mindig akadt vásárolnivalója; bolti portéka, újság, levélpapiros, postabélyeg s nem utolsósorban füstölnivaló. A trafik is ott volt szemben a vasúti raktárral. Egyszer az egyik nem ide valósi, kezeslábásban tevegélődő ember is odaállt a trafik kiadóablaka elé, és Munkás-cigarettaért kért.

— Jaj, nagyon sajnálom — mondta mentegetődzve a trafikos —, de Pali bácsi — mutatott az ott őgyelgő örege — mind elvitte, ami még volt.

Az öreg belenyúlt a tarisznájába, és szó nélkül odanyújtott a kezeslábásruhájú embernek két csomag Munkást. Az hálálkodva fogadta, s hogy köszönetének tanújelét adja, meghívta az öreget egy pohár sörre a restibe. Az eleinte szabódott, aztán mégis csak elindultak együtt. Amíg fehér zuhatagként ömlött a sör a csap alá tartott poharakba, a vendégül látó férfi sóskiflit keresett. Azt mondja erre a csapos: — »Kérem, a kifli ma mind elfogyott, táborba igyekvő úttörőgyerekek szálltak itt át a keszthelyi vonatra, és még egyszer annyit is felvásároltak volna.« — Az öreg komótos mozdulattal nyúlt a tarisznájába. Kihúzott abból egy piros szakasztóruhát. Lassan bontogatni kezdte. Gyönyörű rozsenyér és valami sült-féle volt benne. Kínálgatni kezdte a kezeslábásruhájút:

— Kóstulja meg ezt, úgy meg majd le ettől a sör, mintha szikkadt mező kortyolná az áhitott esőt.

Mind a ketten eszegetni kezdtek. A vendég már az első falat után hálálkodott. Egyetlen húzásra eltűnt a sör, utána újat rendeltek. Ízlett a vendégnek az étel. Láthatóan kiült az arcára az elégedettség, és úgy nyelte, nyelegette az egyszerű étket, mint valami kitűnő csemegét, pedig csak hallepeny volt.

— Köszönöm. Mi volt ez? — kérdezte a sörpartner.

— Ez? Paprikáslisztben meg zsírban kisütött hal volt, jó is, meg sokáig el is áll, mink igen szeretjük — mondta Pali bácsi, mert a nádi ember, ha valami jólesik neki, mindig belegondolja a barátait, házanépét is.

— Hal volt? — tünődött a vendég, majd hozzátette. — Na, majd ezután nemigen lesz gondjuk a halra, készül itt a sárréti dülőben a halastó. Ha arra

vinné az útja — tette még hozzá a vendég —, el ne mulassza megnézni, mit csinálunk, meg azután engem is látogasson meg. — És felszállt a dugig megrakott teherautóra.

Ne higgyék azt, hogy Pali bácsi sokáig váratott magára. A tömzsi kis emberben nehéz elhatározások értek. Lesz, ami lesz, de ő hátfordít annak a madárvilágnak, ami — szerinte — végeredményében nem különb, de mégse könnyebb az asszonyi munkánál, mert teszem azt, ha azt mondja a felesége a libáinak: — »Buri, buri!« — hát bizony a házilúd odatotyog a korpástálcához, bezeg a vadlúd vagy kácsa, nem is beszélve a gémekekről, ha kiabálnának nekik — amit különben nem is szabad —, úgy eltűnnének, hogy hírük-hamvuk sem maradna, legfeljebb a kalámpa szélén egy gém-üdvözlés eltüntethetetlen foltja.

Talán még meg is szökött volna Futó Pali bácsi, ha nem nagy benne a vezető iránti hála és tisztelet.

Igen, Pali bácsi nyugtalanná vált, s ha eddig egyetlen papucscsónakja ringott a vizen, hát ezután majd ezer meg tízezer, talán millió kis hala — máris úgy emlegette őket, mint a magáét, igen, millió kis potykakölyök úszkál majd a vízben. Apró kis állatkák, fűrgék, és úgy nőnek majd, mintha húznák őket, amikor majd meg-megerősödnek, leúsznak az éren meg a Hatölesen át a Balatonba.

Mindenki szereti a halat, ki így, ki úgy, legalább is Pali bácsi nem ismert senki olyat, aki ne szeretne volna. Lám a sofőr barátja is, hát meg is látogatja.

Azon a napon — életében először, legalább is ő úgy emlékszik — nem ment a berekbe.

Régi komája, a szeplős arcú, hórihorgas Bandir Benedek, aki ott dolgozott a halastónál, és összeakadt vele, javasolta néki, hogy álljon közéjük, nem ugyan ásni, de éppen éjjeliőrt — baktert — keresnek, mert ugye, itt van ez a sokféle finom és drága anyag meg szerszám.

Bogarat dugtak Pali bácsi fülébe. Söröző komáját, a sofőrt ugyan már nem találta ott, de ott volt Woynárovich elvtárs, a főadjunktus, az egész haltenyészési ügynek a legfőbb tudója, irányítója. Mindenki nagyon javallotta Pali bácsit, s a főadjunktus megígérte, hogy intézkedni fog.

Pali bácsi értelmes ember, tudja, mi most a módi, mindennap azzal köszönt be este: — »Jött-e levél?«

Teltek-múltak a napok. A levél csak nem jött. Mindig a háromnegyedtizenkétórás vonat hozza a leveleket. Pali bácsi, hogy ne kelljen estig izgulni, kitalálta, hogy a felesége hozza utána a berekbe az ebédet, de csak egy óra után induljon az asszony. Titkon az öreg azt remélte, hogy majd csak hozza az asszony az értesítő levelet. Pali bácsival vele volt a szemüvege is, mindaddig, amíg egyszer ki nem esett a zsebéből, és az ott lábatlankodó Zsiga Ferkó észre nem vette:

— Ejnye, Pali bátyám, hát ókulával se tudja megfogni a szöcskét? — nevetett fel csúfondárosan a fiú, látva, hogy az öreg lehajol a szemüvegeért, és éppen akkor ugrott el a fűszárlól egy mitugrálisz kis szöcske.

Máskor az öreg csak hümmögött volna, most azonban a gyerek után vágta az evezőt, és estig dörmögött. Társai lassan kitapasztalták, ha valaki közel akar férkőzni hozzá, annak a halakról kell csak beszélni, persze nem akármit, hanem helytálló dolgokat, és akkor az öreggel madarat lehet fogatni. Éjjelente az öreg végtelen, napsütött vizokről álmódott, a tükörsima, hatalmas tóban gyönyörű ezüsthéjú halak úsztak, akkorák, mint egy-egy hatalmas kocsioldal.

Csodálatos alakú, óriás ladikok úsztak a vizen végeleáthatatlan hálót húzva maguk után, amiben úgy fickándoztak a halak, mint Pali bácsi legény korában a lányok a húsvéti öntözéskor, vagy még szebben, csak sokkal többen; ő meg ott állt felgyúrt gatyában, fehérben, sokráncúban, és pipája meg úgy füstölt még akkor is, mint a kémény.

A várakozástól-e, álmaitól-e, Pali bácsi egyre szótlanabb lett, és bizony a napok teltek-múltak. Fenn a kéklő magasságban estelente már vadliba kiáltozott, a pincékben pedig forrni kezdett a must, s a rezervátumbeliek várták, hogy nemsokára befágnak a vizek, és akkor kezdődhetik a nádatás, a levél meg egyre késett. A halastó régen elkészült. Csife Kálmán, a féllábú asztalos arról magyarázott a szövetkezeti kocsmában, hogy rámacskát csinál, mert ha megjön a szép idő, visszajönnek a halastaviak, és kezdődik az ivadékkeltetés. Pali bácsi nem szenvedhette a tudálékos asztalost, és most mégis egy üveg Kinizsi-sört rendelt, hogy a kegyeibe férközve megtudjon valamit. Pedig mennyivel egyszerűbb lett volna megkérni a tanácsitkárt vagy Gersics elvtársat, hogy írnanak Pestre a Rózsadombra, de ha megváltozott is a világ Pali bácsi körül, ő legbelül megmaradt a réginek. Jól emlékezett arra az időre, amikor a bérmakeresztapja meghalt, s a komája, a keresztapjának a fia nem jöhetett el a majorból az apja temetésére, mert az ispán nem engedte el. Pali bácsi még mindig félt.

Titkos gondolatait csak Csifével közölte, minek is verné dobra, őt beszél-jék ki a faluban, hogy vénségére ráúnt a dologra, és úgy akar élni, hogy csak áll a tóparton, botra támasztja az állát, és nézi, jön-e szárcsa vagy más hal-ellenség.

A következő napokban már valami belenyugvás-féle vett erőt rajta, hogy hát ő már üngöt-gatyát eleget elnyűtt, megvénült, s talán már strázsának se való, pedig a halaknak majd nem is kéne mondogatni, amit gyerekkorában a strázsza minden este eldanolt a faluban, hogy — »Kilencet ütött az óra, térjete-k hát nyugovóra!...« A csuda tudja, a halak talán nem is alusznak, hát akkor meg minek is kiáltozna?

Az idő bizony csak Pali bácsi számára volt igen-igen hosszú. Közben meg-érkezett a tavasz, a virágok kibontották szirmaikat, nyílt a gólyahír, a halas-tavat körülvevő fasűrűben megszólalt a sárgarigó is, újra zöldellt levágott régi helyén a nád.

Igazi, gyönyörű tavaszi nap volt.

Ilyenkor indul a hal a sekélyebb, a gyorsan felmelegedő vizek felé, hogy lerakja petéit.

Pali bácsi szerette a napfényes, zöldellő tájat; a mezőket, a nádat, a réteket, de ezeknél is jobban a vízililiomot nevelő csöndes vizeket. Mindig arról ábrándozott, hogy a víziéletben talán meg sem öregszik, és addig él, mint élt a vén Galabárdi is, aki száz éven fölül még maga tisztította, sütötte magának a halat.

A halászgató ember gondolat- és képzeletvilága, az egész lénye hasonlít a pásztorokéhoz, ha napokig nem találkozna emberekkel, akkor sem hiányzik néki a társ. Megérti ő a lombok nesztét, számára van mondanivalója a víznek, az égnek, a hálnak, különböző hangokból, mozdulatokból, színekből, a halak viselkedéséből megtudja előre az időjárásban bekövetkező rendkívüliségeket. Ezenfölül még, ha nem tudna szótlan maradni, hát elfütyöli örömét, bánatát,

s ha ez sem elég, hát elbeszélget; szídj a falánk csukát, dicséri a szépen szálló szitakötőt, és szépeket mond a vizen ringó fehér vízirózsáknak.

Ilyen gondolatok közt találta a Pestről érkező pecsétetes levél. Amennyire várta, most annyira félt tőle. Nem merte felbontani. Hátha azt írják neki, hogy nem kell itt se, a régi helyén, de az új állást se neki tartogatták. Szerencsére jött Barizs néni, a felesége. Azt tartják, hogy az asszony kíváncsibb a férfinál. Igaz lehet, mert Barizs néni nem sokat teketóriázott, kihúzott a hajából egy ósdi hajtút, és nagy szakértelemmel felbontotta a levelet. Pali bácsi lehúnyta a szemét, mint a szomszédban Pisti gyerek szokta, amikor apjának megmutatja az iskolai értesítőt. Barizs néni felsikoltott: — Szent ég! — Erre Pali bácsi egyszerre kinyitotta a szemét, mi is történt a bőbeszédű, de mégiscsak hűséges életépárjával. Tulajdonképpen semmi, csak nagy öröm érte, és egy kicsit megzavarodhatott, mert ha nem szegényli, hát menten — az egész falu láttára — az embere nyakába ugrik. Nem ugrott, csak sietett átnyújtani a levelet. Abban az állt, hogy idősebb Futó Pál május elsejétől fogva nem egyszerű rezervátumi árokmetsző, csuhiban kószáló, nádbúvó, hanem igazi, valóságos halnevelő, halgondozó, s ha nem is így állt benne szóról szóra, neki ezt jelentette.

Éppen arra ment a Csife. Széles mozdulattal invitálták mind a ketten befelé, és etették-itatták, maguk se tudták miért, mindegy volt, a fontos az, hogy örömüket megoszthatták másokkal is, mert most már többen is ott lelkendeztek s főként ittak a boroskorsóból.

Az időjárás kedvezett mindennek. Embermagasságú volt már a rozs, a búza is a lányok derekáig nőtt, a nád pedig úgy nyúlt, hogy Gersics puszkástul elveszett benne, mert hiába kereste, pedig sürgősen közölni akarta vele, hogy »illa berek, nádak, erek«. Vagyishogy árokmetszői tisztéről leköszön, de azért az államhoz nem lesz hűtelen, mert ezután is azt szolgálja: mindnyájunk édesanyját, a hazát, csak nem mint berekember, hanem mint halasember. A kócsag, a kárókatona meg a bölömbika, nemkülönben a békák, vízisiklók, csiborok, teknőcök, szitakötők nála nélkül is meglesznek, de nem a halak.

Egyszer az eltűnt Gersics is előkerült, mint a legény, aki megtalálta a keresett pendelyt meg a bennevalót is, s diadallal hozott egy elejtett rikta madarat, amit a múzeum számára engedéllyel lőtt. Igen-igen boldog volt a rezervátum-vezetőhelyettes, hát megmondhatta neki Pali bácsi:

— Hát én elmegyek!

— Szerencsés utat! — mondta nevetve Gersics, s csak akkor kiáltott Pali bácsi után: — Hahó, álljon csak meg! — amikor a többiek, akik akkorra már összejöttek, felvilágosították, hogyhát Futó Pali bácsi komolyan búcsúzik. Kezet szorítottak még, szótlanutl egymásra néztek, s mintha mindkettőnek könny csillant volna meg a szemében. Bizonyos, hogy könny volt, de szívesen ráfogták volna, hogy szemüket a füst csípi, mert éppen akkor gyújtottak nedves szálmából tüzet a többiek, hogy a szúnyog okozta gyötrelmek kicsit kevesbedjenek.

Felhőnyi szúnyog keveredett-kavarodott a távozó felett, de most nem bánt semmit, s a muzsikáló szúnyog zenéje megszólaltatta a réti tücsköket is. Úgy ment el a berekből, hogy vissza sem nézett, talán a szívét nem akarta fájditani, talán előtte lébegett a napsütött víz csillogó tüköré, amit bizonyára lehúnyt szemmel is látott. Aztán egyetlen pillanatra mégis megállt, s a berekszélről még egyszer visszanezett. A telehold éppen akkor kúszott fel a nád közül az égre...

PETROVÁCZ ISTVÁN

Januári gondolatok

Az ember fut, szervez, beszél,
sokat magára vállal.
Egy napja négygel is felér.
Harmadnapos szakállal
körmölgetem e verset itt,
hideg szobámban, fázva.
Az utcát hólepel fedi
s didereg pár akácfa.

Kedvem sincsen begyűjtani,
és mennem is kell, várnak.
De fellobogott valami
bennem, — parányi láng csak,
nem perzsel, fénye nem vakít,
mégcsak nem is melenget.
Tollszárral szántó ujjaim
hidegtől merevednek.

Kis lángnyelv... Mért őrizgetem?
Mert tűz, mely el nem alhat,
ha szítom, hozzá lelkeket
adom, e nagy hatalmat,
meglangyosítja vacsorám,
de szétvet egy kazánt is,
nincs arra szó, milyen csodát
tehet ily parányi láng is!

Én jól tudom, telet faló
nagy tűz, lobogó máglya
kellene, hogy a szép Valót
megérlelje tiszta lángja.
S ilyen ha volna is, talán
elfűlna, magában égve.
A ravasz Tél beköltözött
az emberek szívébe.

A szívet csak szívből fakadt
tűz lobbanthatja lángra.
S milljó szívtűz ha összezsap!
Nincs ennél lobogóbb máglya!...
S ím, átütve a Tél ködén,
nőnek már szívekből a máglyák...
Nézik őrzöm s táplálom én
szívemnek parányi lángját!

KÓPIÁS SÁNDOR

Budapest

... Összeigazodik

.. a téгла-tömböknek

.. feltörő

torlasza,

emeletekké koppanva,

meredeken.

Új századok nőnek ki a földből,

— biztos jövőnkből vannak az oszlopok...

Tartógerendázat

nyomakszik egymáson,

s kifeszítve tartja

a súlyos szilárdság

támaszkodó terhét.

Aléló magasban lebegve a földtől

távoli álmokat álmodhatni innét:

apró kőkockáknak

kusza rendszerében

felmorajló zsongást;

körül,

koszorúként,

kormos kémények. karcsúsodnak

gyárok fölé hegyesen.

Másfelől a tagolt tájú Buda

zölddel végigsimított hegyei,

testükből itt-ott kibukkan

a meztelen szikla-csontozat.

A várost a Duna

hidakkal rácsozott kanyargása

simogatja szelíden és kéken,

tükréből az Országház kupolájának kúpja

remegve domborodik elő.

A széles hömpölygést

horgonyzó szigetek

hasítják ketté,

s a szerelmes folyam

őket is lágyan öleli,

— megoasztott habokkal úszik tova,

hogy később,

csobbanva,

zúgóbbá fonódják...

... Izzó sejteknek

nyugtalan halmaza,

szív, amelyben akarat dobog,

lángoló lobogás, mely az égig éget,

— célnak és acélnak

hevítő kohója:

Téged a győztes jövő buzgó vére táplál...

... A felszáradt könnyek helyett

minden magyar szemben

fővárosunk

fényei

csillannak...

József Attila

Születésének ötvenedik évfordulójára

Az idén lenne ötven esztendő. Pályája delelőjén állhatna, vezethetné »az adott világ varázsainak mérnökeit«, utat mutathatna íróársainak, egész népünknek. Az ember nem tud szabadulni attól a gondolattól, hogy mi mindent tanulhatnánk tőle, ha élne. Segítene »a hozzáértő, dolgozó nép okos gyülekezetében hányni-vetni meg száz bajunk«, s egészen biztos, hogy gondos szeretettel figyelne az új írónemzedék harcát nagy korunk problémáinak minél hívebb tükrözéséért, dicsérné erényeiket, kemény, de szerető kézzel nyesegetné hibáikat.

Nem így történt. Alig tizenöt esztendővel Szegeden kiadott első verseskötetének megjelenése után, halálba hajszolta az úri Magyarország embertelen rendje.

Számomra József Attila költészete nemcsak azért tűnik élőbbnek minden más »halott« költő művénel, mert felszabadulás előtti irodalmunkból ő áll hozzánk a legközelebb, hanem azért is, mert serdülő korom egyik legmaradandóbb élménye az ő művészetével való megismerkedés volt. 1937 nyarán történt, alig fél esztendővel azelőtt, hogy a balatonszárszói tehervonat kerekai alatt befejeződött a legnagyobb magyar proletárköltő élete. Akkor végeztem el a hetedik osztályt a miskolci gimnáziumban. A hivatalos irodalomban Herczeg Ferenc uralkodott, s abban az évben esett először, hogy irodalomtanárunk odaírta a »Vajda—Reviczky« című érettségi tételhez Ady nevét is. Móricz, Babits sehol, nem is beszélve a fiatalabbakról. Persze mi azért többet tudtunk az irodalom eleven életéről. Néhányan lelkes Ady-rajongók voltunk, s könyvespölcöm legféltettebb kincse volt az »Illés szekeren«, a »Szeretném, ha szeretnének« meg a »Magunk szerelme«. Mellettük őriztem Tóth Árpádnak »Az öröm illan«, meg Babitsnak »Sziget és tenger« című kötetait, s nagyon büszke voltam rá, hogy volt néhány könyvem a legújabb írótól is, a »Puszták népe« meg a »Számadás«. Egy osztálytársam — később német haláltáborban pusztult el szegény —, aki verseket írogatott, már akkor rajongva beszélt József Attiláról, s egy nyári délután elhozta hozzánk a »Medvetánc«-ot. Kíváncsian vettem a kezembe, s véletlenül éppen az »Ódá«-nál nyitottam ki. Érdeklődve kezdtem olvasni, előbb csak azért, mert a Szinva-patakról esett benne szó, amely ott surrant el iskolánk ablakai alatt, — azután növekvő érdeklődéssel, majd szenvedélyes csodálattal. És ott, egyfolytában végigolvastam az egész könyvet, s azután nem nyugodtam addig, míg meg nem kerítettem a legújabb József Attila-kötetet, a »Nagyon fáj«-t. És azután nagyon sokáig küszködött tizenhetedik esztendő kamaszlelkemben a régi bálványommal, Adyval, míg végül rájöttem, hogy nem egymás ellen, hanem egymás mellett lehet, sőt kell szeretnem őket.

*

József Attilát ma úgy emlegetjük, mint irodalmunk három legkiemelkedőbb alakja közül a legfiatalabbat, Petőfi és Ady örökösét. József Attila tudatosan vallotta magát Petőfi és Ady utódjának. De nem úgy, mint az epigonok, akik éppen azzal sikkasztják el példaképük költészetének lényegét, hogy utána-érzik témáit, másolják formai megoldásait. József Attila nagy elődei költészetének leglényegét értette meg, s azzal lépett a nyomukba, hogy, miként ők, kora leghaladóbb eszméit írta jelszóként költésze zászlajára. Észrevette, hogy a nagy költőket nemcsak azzal lehet elsikkasztani, ha agyonhallgatják, hanem azzal is, ha meghamisítják őket.

A húszas évek elejének hivatalos irodalmi élete váratlanul »felfedezte« Petőfit. Ebben a Petőfi-reneszanszban persze nem volt sok köszönet, az ellenforradalmi rendszer egyrészt saját képére igyekezett hamisítani Petőfi arcát, kilúgozva belőle minden forradalmiságot, másrészt azért nyúlt vissza hozzá, hogy kikerülje Ady nagyon is terhesnek érzett örökségét. Csak a legjobbak közül vették észre néhányan, hogy miről van szó. A fiatal József Attila is verset írt Petőfi születésének századik évfordulójára. Ez a költemény tiltakozás a Petőfi-hamisítók mesterkedései ellen, és egyben a világszabadság nagy költőjének ébresztése.

»Petőfi Sándor, Tégedet ünnepel
A jajgató nép s a süket Elnyomás,
De nagy lelked tüzét, az Eszmét,
Cifra, hideg lobogás takarja.

Ó, ünnepelvén, mélyre temetnek el!
Petőfi Sándor, ámde azért nyugodj:
Az Eszme ég az elnyomottak
Büszke szívében örök dalodra.

És égni fog, mert nagy hitem ójja meg:
Világszabadság! — így köszönök, Vezér!
S örömtelen tizennyolc évem
Szent lobogója elődbe hajlik.«

(Petőfi tüze)

E korai vers igényes formája arra is rámutat, mennyire tudatosan látja a fiatal költő a különböző izmusok kavargása idején, hogy az új költészet elsősorban nem a hagyományos költői formák megbontásában, hanem a régi formák új tartalommal való megtöltésében kell, hogy jelentkezzen; az ókori görög költők legnagyobbikának, Alkaiosnak a versformájában csendül fel a világszabadság költőjének köszöntése.

A hivatalos irodalom urai hamarosan rájöttek, hogy Adyt mégsem lehet kifelejteni a magyar irodalomból. Megkísérelték tehát az ő meghamisítását is. Ismét felcsattan József Attila hangja, tiltakozik az Ady-»békítők« módszerei ellen. Meglátja, hogy míg Petőfi költészetén a világszabadság nagy eszméje húzódik végig, addig Ady »Dózsa népének«, a »hárommillió koldus«-nak a hangját szólaltatta meg irodalmunkban.

»Meghalt? Hát akkor mért ölik naponta
szóval, tettel és hallgatással is?
Mért békítik a simák alattomba'
lány-duzzogássá haragvásait?
Földön a magyar és földben a költő,
dühödtt markába rögöket szorít,
melléből égre libbent föl a felhő,
de tovább vívja forradálmait.

A televény titokzatos honában
izgat tovább, nem nyugszik, nem feled.
Ezer holdon kiált és haragjában
szeleket úz a Hortobágy felett.
Szeleket, melyek úri passzióból
a begyűjtött kis szénát szétszedik
s a süllyedt falun fölkapják a hóból
Dózsa népének zsupfedeleit.

Teste a földé. Földművesé lelke,
ezért koppan a kapa néhanap.
Sírja hárommillió koldus telke,
hol házat épít, vet majd és arat.
Verse törvény és édes ritmusában
kő hull s a kastély ablaka zörög, —
eke hasít barázdát új húsában,
mert virágzás, mert élet és örök.«

(Ady emlékezete)

József Attila tehát Petőfi és Ady forradalmi hagyományainak örököséként jelentkezik költészetünkben, s túllépve Ady radikális forradalmi demokratizmusának kereteit, megszólaltatja költészetünkben a munkásosztály vágyait, forradalmi indulatait is.

A költő, aki irodalmunk legnagyobbjainak nyomdokaiba lépett, 1905. április 11-én született Budapesten.

»Nemzett József Áron
szappanfőző, aki már
a Nagy Óceánon
szagos füveket kaszál.

Megszült Pócze Borcsa,
kit megettek a fenék,
gyomrát, hasát sorba,
százláb suroló kefék...«

— írja származásáról »Örökélet« című versében.

Gyermekkorának eseményeiről abban a »Curriculum vitae«-ben ír, amelyet 1937 tavaszán nyújtott be egyik vállalathoz, amikor magántisztviselői állásért folyamodott. Ezt az önéletrajzot szokták közölni a kötet élén a József

Attila-kiadások. Öcsödön, a nevelőszülőknél töltött keserves esztendők a paraszti élet nyomorúságával ismertették meg, a háború alatt Budapesten beletanult a proletársors keserveibe. Vízért árul a moziban, kosarat, csomagokat hord, színes papírforgókat gyárt, újságot árul, bélyegekkel kereskedik, kenyeresfiú az EMKE-kávéházban, inas egy vontatóhajón. Emellett tanul is, elvégzi az elemi és a polgári iskolát. Közben, 1919 karácsonyán meghal az édesanyja, s gyámjának, dr. Makai Ödönnek a közbenjárására a makói DEMKE-internátusba kerül. Itt végzi az V. és VI. gimnáziumot, s tizenhét éves korában már megjelennek első versei a »Nyugat«-ban.

Egy alkalommal bemutatják Juhász Gyulának, aki elkéri tőle verseit. Juhász Gyula rögtön felismeri a költő rendkívüli tehetségét. Segíti, bátorítja, s mikor a 17 esztendőes fiatalember 1922-ben Szegeden kiadja első verseskötetét, a »Szépség koldusa« címen, Juhász Gyula ír hozzá előszót. »...fiatalága olyan ígéretekkkel teljes — írja —, amelynek beváltása — és ez nemcsak és nem mindig a költőn múlik egészen — őt a jövő magyar poézis legjobbjai és legigazabbjai közé fogja emelni. Ez a most serdülő és még iskoláit járó költő már eddig is sokat és mélyen szenvedett az élettől és az emberektől, hordozta a kietlen nyomor és elhagyottság keresztjét, árván és nincstelenül vándorolt és dolgozott és tanult, egyetlen vigasztalása az a jótékony és áldott génusza volt, amely Csokonait és Petőfit — dicsőséges elődeit nyomorban és küldetésben — a cudar és átkozott nélkülözés kópárnáin és szalmavackán sem hagyta cserben.«

Nem sokkal ezután az akkori ügyészség istenkáromlás miatt pörbefogja »Lázadó Krisztus« című verséért. Alig kerül el a börtönt. Közben Makón leérettségizik, azután rövid ideig újra vándoréletet él, könyvügynök, majd bankhivatalnok.

»Elhatároztam — írja már említett önéletrajzában —, hogy végképpen író leszek és szert teszek olyan polgári foglalkozásra is, amely szoros kapcsolatban áll az irodalommal, magyar—francia—filozófiai szakra iratkoztam a szegedi egyetem bölcsészeti karán. Fölvettem heti 52 órát és 20 órából kollokváltam kitűnően. Napokat ettem, verseim honoráriumából fizettem lakásomat. Nagyon büszkévé tett, hogy Dézsi Lajos professzorom önálló kutatásra érdemesnek nyilvánított. De minden kedvemet elszegte az, hogy Horger Antal professzor, kinél magyar nyelvészetből kellett volna vizsgáznom, magához hivatott s két tanú előtt — ma is tudom a nevüket, ők már tanárok — kijelentette, hogy belőlem, míg ő megvan, soha nem lesz középiskolai tanár, mert »olyan emberre — úgymond —, ki ilyen verseket ír« s ezzel elélem tárt a Szeged c. lap egyik példányát, »nem bízhatjuk a jövő generáció nevelését«. Sokszor emlegetik a sors iróniáját s itt valóban arról van szó: ez a versem, Tiszta szívvel a címe, igen nevezetessé vált, hét cikket írtak róla, Hatvany Lajos az egész háború utáni nemzedék dokumentumának nyilvánította nem egy ízben »a kései korok számára«, Ignotus pedig »lelkében dédelgette, simogatta, dűnnyögte és mormol-gatta« ezt a »gyönyörűszép« verset, ahogy a Nyugatban írta róla és ezt a verset tette Ars poeticájában az új költészet mintadarabjává.«

A vers, amely ilyen sorsdöntő volt a költő életében, s amelyről az idősebb nemzedék ilyen kiváló tagjai nyilatkoztak elragadtatással, csak később jelent meg, a költőnek sorrendben harmadik, 1929-ben Budapesten kiadott művében. A kötet címéül József Attila dacosan éppen a Horger által inkriminált vers első sorát választotta: »Nincsen apám, se anyám.«

Ma már talán nincs is irodalommal foglalkozó ember Magyarországon, aki ne ismerné ezt a verset. A költemény valóban mintadarabjává vált az új költészetnek.

Szeged irodalmi életének mindig nagy büszkesége marad, hogy a legnagyobb magyar proletárváltó innen indult el pályájára. S a szegedi egyetem tanárai között nemcsak Horger Antal volt ott, hanem Dézsi Lajos és Mészöly Gedeon, aki ma is a Bölcsészettudományi Kar professzora, s aki segítette, támogatta a költőt. Két kedvenc makói tanáráról is ír önéletrajzában, akik biztatták, hogy érettségizzék le, közülük az egyik, Tettamanti Béla, szintén a szegedi Bölcsészeti Kar tanára ma. Neki ajánlotta József Attila első verseskötetének egyik legszebb darabját, az »Őszi alkonyat« című gyönyörű szerelmes versét:

»Az ősztói barna alkonyat
Halkan piheg a pelyhező havon.

Vállamra érzem szép, meleg nyakad
És messzi csókod itt az ajkamon.

Hideg vonyít, agyonmart arcomat
Forró öledbe mégse hajthatom.

Be messze vagy még! Bús az alkonyat,
Lágy hópihébe hull a bánatom.«

Még egy verseskötete jelenik meg Szegedről való távozása előtt, 1925-ben a »Nem én kiáltok«.

Mikor Horger elüldözi Szegedről, Budapestre költözik. Itt ismerkedik meg Rákosi Mátyással, aki illegális munkája során néhányszor József Attila nagybátyjánál száll meg. Ez a találkozás igen nagy hatással volt ideológiai fejlődésére. Nem sokkal Rákosi Mátyás elfogatása után Bécsbe megy, majd Párizsba utazik, s beiratkozik a Sorbonne-ra. Itt kapcsolatba kerül a francia kommunistákkal, s Párizsból való hazatérése után rövidesen tagja lesz az illegális kommunista pártnak. Lelkesen dolgozik, szemináriumokat vezet, s ír olyan verseket, amelyek a legkülönb pártmunkát jelentik. Ezek élete legboldogabb éveit. 1931-ben megjelent »Döntsd a tőkét, ne siránkozz« és a következő évből való »Külvárosi éj« című kötetek jelzik útjának újabb állomásait. A »Döntsd a tőkét, ne siránkozz« kötetet »Szocialisták« című verséért elkobozzák, és a költőt fogházbüntetésre ítélik.

Igen nagy csapás éri, amikor egy szektárius csoport kizárja a pártból, József Attila tudja ugyan, hogy »csak egy pillanatra marták ki«, hogy »az az elvaduló csahos« támadt rá, s őt nem lehet elszakítani a párttól.

»Csak egy pillanatra martak ki, csak
Zúgj, erdő elvtárs! Szinte csikorgok.
Egy pillanatra se martak ki, csak

az az elvaduló csahos rám támadt
s kijöttem, hogy erőm összeszedje,
mint a néni a gallyat, a bánat.«

(Bánat)

De a csapás mégis olyan súlyos, hogy egész életében nem heveri ki. Költészetének hangja éppen olyan harcos marad, de magára maradása s egyéni életének rosszrafordulása összetöri. Egészségileg is egyre rosszabbul áll, idegei teljesen tönkremennek. Publikációs lehetősége alig van. 1934-ben megjelenteti »Medvetánc« című kötetét, melyben régebbi verseinek egy részét is újra közli. Utolsó kötete a »Nagyon fáj« 1936-ban lát napvilágot, s ugyanebben az esztendőben indul meg a »Szép szó« című folyóirat, melynek szerkesztőgárdájában József Attila is résztvesz. A »Szép szó« polgári vezetői nem értik meg, s elszigeteltsége továbbra sem szűnik meg. 1937-ben idegbetegsége annyira elhatalmasodott rajta, hogy az orvosok teljes pihenést és kikapcsolódást javasoltak számára. Balatonszárszóra ment, ahol néhány heti tartózkodás után 1937. december 5-én egy elkeseredett pillanatában öngyilkos lesz.

*

József Attila kommunista költő volt. »Költői fejlődése együtt futott a párt fejlődésével — írja Horváth Márton. Kiszabadította költészetét a szektáriusság bilincseiből, minden elnyomott osztály összefogásának, a nemzeti ellenállásnak szószólója lett... Kommunista volt, mert az átmeneti vereségekből az eljövendő győzelem fegyvereit kovácsolta ki, az ellenforradalom sötétségében a szocialista jövő fegyvereit csillogtatta meg. Kommunista volt, mert a munkásosztály, a nemzet legnagyobb költője, aki utat mutat nemcsak a sötét múlt szakadékokon át vezető ösvényein, hanem eljövendő győzelmes harcainkban is.«

Első két, Szegeden kiadott kötete a fiatal költő hangjának keresése. Az előző nemzedék legjobbaitól tanult, elsősorban Ady Endrétől és Juhász Gyulától, de néha Tóth Árpádtól, Babits Mihálytól, Füst Milántól is. De már a legelső kötetben is jelentkeznek olyan motívumok, amelyek megmutatják, hogy szabadulni akar a »Nyugat« formai hatása alól. Kísérletezik a szabad verssel is, de hamarosan elutasítja ezt a megoldást.

Már a »Nem én kiáltok« kötet számos versén is megmutatkozik, hogy a költő legfőbb ihletője a nép. Ekkortájt azt írja magáról, hogy elsősorban tanítónak tartja magát, s természetes, hogy a nép tanítója a nép nyelvén igyekszik tanítványaihoz szólni. A »Szegényember balladájá«-ban már ott rejlik a lázadás lehetősége is, ha egyelőre még a bukás tragikus bizonyosságával együtt.

— Szegényember, hogy adod a bölcsőt?
— Csöpp a gyerek, hogy adnám a bölcsőt?
— Király vagyok, bírok nagy erővel,
Ha nem adod, elviszem erővel.

Szegényember, hejh, csak egyet szólna —
A király már katonákért szólna.
De a bölcsőt a tóba hajítja,
Csöpp gyereket utána hajítja.

Szegényember sír-ri a börtönben.
Szegényember nevet a börtönben.
Nincs a gyerek már a rossz világban.
Jobb sorsa lesz, hajh, vízi-világban!«

Ez a vers, mely drámaiságban, tömörségben méltán sorakozik a skót és székely népballadák meg Arany János balladái mellé, szemléltetően megmutatja azt is, hogy a költő gondolkodása is elűt a polgári gondolatvilágtól, a vers hatása éppen a versben ábrázolt társadalmi erők feszültségének dialektikájában van.

Nem egyetlen ilyen verse ez szegedi köteteinek. Egyik-másik ilyen költemény már nemcsak az öngyilkos lázadás perspektíváját nyitja meg. »Aki szegény, az a legszegényebb« című versében megrázó erővel festi a szegények nyomorúságos életét, s azután így fejezi be:

»... Pedig benne laknak a galambok,
Csillagtollú éneklő galambok,
De így végül griffmadarak lesznek,
Hollónépen igaz törvényt tesznek.«

Szegedi köteteiben tehát az útkeresés időszakát látjuk, de egyik-másik verse már bizonyosságát adja annak, hogy többről van szó, mint arról, hogy egy fiatal költő tudatosan válogat abból, amit elődei az irodalomban megteremtettek. Ezek az írások már a kortársai fölé nőző költőt mutatják, aki új fejezetet nyit a magyar líra történetében. Van egy verse a »Nem én kiáltok« kötetben, amely már teljes fegyverzetében mutatja a költőt, s amely költészetének egyik kiemelkedő darabja, a »Mégfáradt ember«.

»A földeken néhány komoly paraszt
hazafelé indul hallgatag.
Egymás mellett fekszünk: a folyó meg én,
gyenge füvek alusznak a szívem alatt.

A folyó csendes, nagy nyugalmat görget,
harmattá vált bennem a gond és teher;
se férfi, se gyerek, se magyar, se testvér,
csak mégfáradt ember, aki itt hever.

A békességet szétosztja az este,
meleg kenyereből egy karaj vagyok,
pihen most az ég is, a nyugodt Marosra
s homlokomra kiülnek a csillagok.«

Bécsi és párizsi útja, magyar emigránsokkal — elsősorban Balázs Bélával és Lukács Györggyel — való megismerkedése, a francia kommunistákhoz fűződő kapcsolata, a marxizmus klasszikusainak beható tanulmányozása már megmutatkozik a »Nincsen apám, se anyám« kötet versein. Különösen akkor, ha tudjuk, hogy a cenzúrára való tekintettel több jelentős forradalmi hangulatú verset kihagyott a kötetből. Itt jelenik meg a Horger Antallal való összetűzés kirobbantó »Tiszta szívvel«, a polgári világrenddel való teljes leszámolás. Ez a kötet foglal magában olyan jelentős önéletrajzi vonatkozású verseket, mint az »Örökélet«, a »József Attila«.

Kifejezőereje egyre gazdagodik. Szinte közmondásszerű tömörséggel tudja megmutatni a dolgok lényegét.

»... Az áruházak üvegén
A kasszáig lát a szegény...«

— írja a »Biztató«-ban. A »Hosszú az Úristen« keserű kifakadása meg így kezdődik:

»Hosszú az Úristen,
rövid a szalonna,
nyavalyás a szegény ember,
mintha gazdag volna.«

Majd később:

»Hosszú is, kemény is,
püspököké mégis,
rábízná pedig siralmas
dolgát a szegény is.«

Politikai éleslátása együtt jár az élet teljességének ábrázolásával, látja a természeti világ képeit, s emberszerető gyöngédséggel nézi a szerelmet. (Zúz-mara, Oh, Szív! Nyugodj!, Fialat asszonyok éneke, Áldalak búval, vigalom-mal sbt.).

*

A kommunista költő és az érett művész akkor jutott élete fordulópontjához, amikor a párt tagja lett. Nem véletlen, hanem szükségszerű, hogy emberi teljességéhez is ekkor jutott el. Az érett kor első verseskötete, a »Döntsd a tőkét, ne siránkozz«, az »Anyám« című verssel kezdődik, melyben a gyermeki szeretet gyöngéd kedvessége vegyül a proletársors keserű szürkességének megmutatásával.

»Anyám volt, apró, korán meghalt,
mert a mosónők korán halnak,
a cipeléstől reszket lábuk
és fejük fáj a vasalástól —

S mert hegyvidéknek ott a szennyes!
Idegnyugtató felhőjáték
a gőz s levegőváltozásul
a mosónőnek ott a padlás —

Látom, megáll a vasalóval.
Törekeny természetét a tőke
megtörte, mindig keskenyebb lett —
gondoljátok meg, proletárok —«

A kötet politikai verseit már a teljes tudatosság jellemzi. A »Favágó« alapötlete a »tőke« szó kettős jelentése a magyar nyelvben. De nem csupán politikai szólamok ismétlése a költemény, művészileg is hibátlan a kép. A forradalmi versek ebben az időszakban szorososan kapcsolódnak a nép életéhez, képzeletvilágához, jelezve azt, hogy a költő akkor talált rá igazán a népre, amikor rátalált a pártra. Az »Áradat«, a »Regös ének«, a »Farsangi lakodalom«, a »Dörmögő« költője a népköltészet nyelvén beszél. Az »Áradat« egyenesen az ősrégék hangján beszél a munkanélküliek nyomorúságáról:

»De rivall a csermely csősze,
békák botosa bottal mondja,
vicsorogja víz vitéze,
ordas inas, úr bolondja.
— Eltakarodj, öt tekergő!
Kotródj innen, kujtorogó!
Fattyúnak itt nincsen fürdő!
Csavargónak nincs csobogó!«

S irodalmunkban először, ezen a hangon szólal meg a forradalom jövődö-
lése is:

»Proletárok, hova, hova?
S ni, amott is kettő, három,
s ezer! Ezrek millioma!
Habokba kél a világon.
Vérrel habzik, vassal zuhog,
osztott földünket előnti
s az osztatlan pillanatot
dördül, ahogy felköszönti.«

Ebből az időből való legszebb tájleíró verseinek egy része is, a »Margaréta«, a »Tiszazug«, a »Nyár«, a »Harmatoácska«. Csodálatosan könnyed képek, gazdag hangulat, bensőséges átélés jellemzi őket. Az élet, a táj egyszerű szépségei között csak itt-ott villan meg a forradalmi hévnek a szava, de érezzük, hogy ezek a versek szorosan hozzátartoznak a költő emberi egyéniségéhez.

»Aranyos lapály, gólyahír,
áramló könnyűségű rét.
Ezüst derűvel ráz a nyír
egy szellőcskét és leng az ég.

Jön a darázs, jön, megszagol,
dörmög s a vadrózsára száll.
A mérges rózsa meghajol —
vörös, de karcsú még a nyár.

Ám egyre több lágy buggyanás.
Vérbő eper a homokon,
bóbiskol, zizzen a kalász.
Vihar gubbaszt a lombokon.

Ily gyorsan betelik nyaram.
Ördögszekéren hord a szél —
csattan a menny és megvillan,
elvtársaim: a kaszaél.« (Nyár)

A »Külvárosi éj« kötetben találjuk József Attila legnagyobb forradalmi verseinek egész sorát. Ezek közé tartozik a kötet címadó verse. Egyetlen képen megmutatja a magántulajdonon alapuló kapitalista termelési rend csődjét, anélkül, hogy sematikussá válnék:

»S odébb, mint boltos temető,
vasgyár, cementgyár, csavargyár.
Visszhangzó családi kripták.
A komor föltámadás titkát
őrzik ezek az üzemek...«

A »Mondd, mit érlel« a munkásosztály és a költő azonos sorsáról beszél. Formailag egyike József Attila legnagyobb bravúrjainak, a hét versszakból, ötvenhat sorból álló költemény egyetlen hatalmas, egymásra torlódó kérdészön, egyetlen állítás nélkül. József Attilánál a formai megoldások elválaszthatatlannak a tartalmi elemektől, s a »Mondd, mit érlel« formai tökéletessége a leg-hívebben fejezi ki az adott világ körülményei között a dolgozó ember és a költő sorsának teljes reménytelenségét s ugyanakkor a társadalmi rend megváltoztatásának parancsoló szükségességét.

Valamennyi forradalmi verse közül talán a »Munkások« az, amely legteljesebb képet fest a munkásosztály sorsáról a kapitalista Magyarországon. A nemzetközi összefüggések megmutatása felől indul el, látjuk, hogyan élnek a munkások gyárban és otthon, nappal és éjjel. Komor, sőt vígasztalan volna a kép, ha az utolsó versszak hangja meg nem mutatná a jövő útját. Az utolsó-előtti versszak reménytelen képe és az utolsó versszak távlata hatalmas feszültséget teremt, s megvillantja a mélységes nyomorra következhető ragyogó jövő képét.

»... Így élünk mi. Horkolva alszunk s törten,
egymás hátán, mint odvas farakás
s hazánk határát penész jelzi körben
a málló falon: nedves a lakás.

De — elvtársaim! — ez az a munkásság,
mely osztályharcban vasba öltözött.
Kiállunk érte, mint a kémény: lássák!
És búvunk érte, mint az üldözött.
A történelem futószalagára
szerezve ígyen készül a világ.
hol a munkásság majd a sötét gyárra
szegzi ötágú vörös csillagát!«

A »Medvetánc« verseinek nagyrésze már a pártból való kizárása után keletkezett. A költemények egy részéből az egyedül maradt, betegséggel és nyomorral küzdő költő pesszimizmusa hangzik fel, más részükből viszont annak a bizonyossága, hogy a néppel, a munkásosztállyal való egybeforrottságát semmi sem ingathatja meg.

Ebben a kötetben találjuk az »Óda« című verset. Az »Óda« nemcsak a világirodalom egyik legcsodálatosabb szerelmes verse, hanem az első nagy kísérlet a szerelmet a materialista világnézet felől, a materializmus képeivel megközelíteni.

»Vérköreid, miként a rózsabokrok,
reszketnek szüntelen.
Viszik az örök áramot, hogy
orcádon nyíljon ki a szerelem
s méhednek áldott gyümölcse legyen.

Gyomrod érzékeny talaját
a sok gyökerecske át meg át
hímezi finom fonalát
csomóba szőve, bontva bogját —
hogy nedűid sejtje gyűjtse sok raját
s lombos tüdőid szép cserjéi saját
dicsőségüket susogják!

Az örök anyag boldogan halad
benned a belek alagútjain
és gazdag életet nyer a salak
a buzgó vesék forró kútjain!

Hullámzó dombok emelkednek,
csillagképek rezegnek benned,
tavak mozdulnak, munkálnak gyárok,
sürög millió élő állat,
bogár,
hínár,
a kegyetlenség és a jóság;
nap süt, homályló északi fény borong —
tartalmaidban ott bolyong
az öntudatlan örökkévalóság.«

Olyan versek keserű pesszimizmusára, mint a »Reménytelenül«, felcsendül válaszul »A tőkehaszon balladája«, mely a kétszerkettő egyszerűségével bizonyítja be a munkásoknak, hogy a kapitalista társadalmi, rendben bármi történjék is, mindig »a tőkéséké a haszon«. A betegség kínjai előtt a pszichoanalízis útjára tévelyedés olyan hangjaira, mint az »Iszonyat«, a gondolati líra egyik legjelentősebb alkotása, az »Eszmélet« válaszol.

*

Utolsó kötetében, a »Nagyon fáj«-ban és a kötetbe már nem foglalt versekben megszorodnak azok a versek, melyek a betegség elhatalmasodását mutatják. A nélkülözések éppen úgy hozzájárulnak ehhez, mint elszigetelődése vagy a világpolitikai helyzet, a német fasizmus rohamos előretörése.

De ebben a korszakában is írt néhány olyan remekművet, melyek mutatják, hogy csak kevés megértés, kevéssel jobb körülmények kellettek volna a költőnek ahhoz, hogy eredményesen felvegye a harcot a betegséggel. »A város peremén« egész fogalomvilága tudatos marxista költőre mutat, aki tisztában van az osztálytársadalom alakulásával, s világosan látja, hogy a jövőendő uralkodó osztálynak, a szocialista munkásságnak szükségképpen másnak kell lennie, mint a feudalizmus urainak, a kapitalizmus polgárainak.

»... — ilyenek vagyunk.
Új nép, másfajta raj.
Másként ejtjük a szót, fejünkön
másként tapad a haj.
Nem isten, nem is az ész, hanem
a szén, vas és olaj,

a való anyag teremtett minket
e szörnyű társadalom
öntőformáiba lötytyintve
forrón és szilajon,
hogyan helyt álljunk az emberiségért
az örök talajon.

Papok, katonák, polgárok után
igy lettünk végre mi hú
meghallói a törvényeknek;
minden emberi mű
értelme ezért bűg mibennünk,
mint a mélyhegedű.«

A proletárforradalmak korának költője is más, mint az elmúlt koroké.
Olyan, mint ő, kommunista költő.

»A költő — ajkán csörömpöl a szó,
de ő (az adott világ
varázsainak mérnöke),
tudatos jövőbe lát
s megszerkeszti magában, mint ti
majd kint, a harmóniát.«

Az elkeseredés emberkerülő hangulatai és a munkásosztályal való elszakíthatatlan egység érzése közötti belső harc egyre erősebb lesz költészetében. Különösen akkor, amikor a világpolitika horizontja egyre jobban elborul. A német fasizmus magyarországi előretörése megdöbbeníti és elundorítja. Erről vall »A Szigeten« című verse:

»Kiléptem hát, hogy enyhülésre leljek, —
de „Hoch!”-ok zúgtak és rekedtebb „Heil”-ek,
csámpás Wotanok téglavörös arccal,
több mecklenburgi kisiparos dalkar
zajongta, hogy csak ő van a világon
és megvalósul a keleti álom!
Barna szmokingban húzták a zenészek —
de kinek húzták? melyik nép a részeg?
Ezt ők döntsék el, a felsőbb hatalmak,
akik nem adtak egy picit nyugalmat.«

A »Levegőt« az elviselhetetlenné súlyosodó fasiszta zsarnokság elleni tiltakozás.

»Számon tarthatják, mit telefonoztam
s mikor, miért, kinek.
Aktákba írják, miről álmodoztam,
s azt is, ki érti meg.
És nem sejthetem, mikor lesz elég ok,
előkotorni azt a kártotékot,
mely jogom sérti meg.«

A költemény utolsó soraiban József Attila hitet tesz az elidegeníthetetlen emberi szabadságjogok mellett:

»Jöjj el, szabadság! Te szülj nekem rendet,
jó szóval oktasd, játszani is engedd
szép, komoly fiadat!«

A sovinszta fajelmélet, az egymás mellett élő népeket egymás ellen uszító fajgyűlölet ellen írja a »Dunánál«-t, mely a nemzetiségi viszonyok egyetlen helyes megoldásának lehetőségét mutatja meg. A spanyol polgárháborúval kapcsolatos bátor kiállása egyetlen négysoros epigrammában megmutatja nemcsak azt, hogy melyik oldalon áll az igazság, hanem azt is, hogy a harc elől nem lehet kitérni. (Egy spanyol földműves sírverse.) Utolsó nagy verseinek egyike, a »Hazám« című szonettciklus a »nemzeti nyomor« rettentő képét vetíti az olvasó elé, s megteremti az igazi hazafiság és a proletár nemzetköziség szintézisét.

»Adtál földművest a tengernek,
adj emberséget az embernek.
Adj magyarságot a magyaroknak,

hogy mi ne legyünk német gyarmat.
Hadd írjak szépet, jót — nekem
add meg boldogabb énekem.

*

József Attila költészete sokkal szélesebb és sokrétűbb, semhogy néhány száz sorban minden szépségével foglalkozni lehetne. Alig esett szó szerelmi költészetéről, kevés arról a mélységes, tiszta szeretetről, mely a költőt anyjához fűzte. Beszélni kellene a költészettel kapcsolatos állásfoglalásáról, melyet oly öntudatosan fogalmaz meg »Ars poetica«-jában. Mint minden igazán nagy költő, József Attila is élénken és gyorsan reagált a környező világ minden megnyilvánulására.

Halála óta tizenhét esztendő telt csak el, a költő mégis a szó legszebb értelmében klasszikussá nemesedett, anélkül, hogy klasszikussá merevedett volna. Tanítása itt él köztünk, versei buzdítanak napi építőmunkánkban, a békéért vívott harcunkban. Ma jobban megbecsüljük haladó hagyományainkat, mint történelmünk során bármikor. József Attila azonban több a számunkra, mint haladó hagyomány, hiszen azt a napsugaras jövőt építjük, amelyet legnagyobb verseiben megjövendölt.

Pósa Péter

Kossuth Lajos és Szeged

Egy elfelejtett Kossuth-levél

I.

Szegednek olyan háladó hagyományai vannak, melyekre méltán lehet büszke. Március idusán, a magyar történelem egyik legszebb napján, emlékezünk Kossuth szegedi kapcsolataira, idézzük fel, Szeged népe hogyan válaszolt Kossuth Lajos toborzó szavára.

Ez az emlékezés azért is időszerű, mert amikor a nemzetközi reakció egy minden eddiginél borzalmasabb háborúval fenyegeti a szabad világot, az ország és Szeged népének, mint az 1848—49-es szabadságharc hősi hagyományai örökösének latba kell vetni minden erejét a nép egységének, függetlenségünknek védelmére.

Jellasics seregével 1848 szeptemberében szinte akadálytalanul nyomul a Dunántúlon Buda felé, és szeptember 24-én elhangzik Kossuth riadója: »... a király nevében van hazánk vérrel és lánggal minden oldalról elborítva, és tódul a sok fegyveres rabló, a sok háládatlan áruló, minden oldalról belebb és belebb a magyar népre, hogy őt kipusztítsa a föld hátáról... Védelmet magad szegény elárvult magyar nép, védelmezd magad, ten tűzhelyedet, gyermekeidet, feleségedet elszántan, rettenthetetlenül, mint ahogy védelmeznéd magadat, midőn útonálló rablók támadnak meg. Fel hát fegyverre, szegény elárvult, de bátor magyar nép!...« Kossuth e cikkében lerántja a bécsi udvar álarcát, és megmutatja a magyar népnek, ki az igazi ellensége.

És a kiáltvány megjelenése után elindul az Alföldre, hogy a haza védelmére szólítsa a magyar népet. Útjának állomásain (Cegléd, Nagykőrös, Kecskemét, Szolnok, Csongrád, Szentés, Hódmezővásárhely) a nép kirobbanó szeretete, lelkesedése, áldozatkészsége fogadja.

Cegléden Kossuth szózata »keresztül hatott a népnek minden értelmi fokozatain és rétegein, hatott a csontokig és velőig, annyira, hogy e szokatlan s rendkívüli benyomások szerint a nép kebeléből majd a rémület, majd a fájdalom, majd a bosszúnak vad dühe haragos kitörésekben nyilatkozik« — írja Egressy Gábor Kossuth Hírlapjában.

Kecskeméten az üdvözlő beszédben a szónok többek közt ezeket mondja Kossuthnak: »A te neved a varázserő, mely felébreszt mindent, kiben még az élet utolsó szikrája csillog; a te neved az, melynek hatalmában volt elsepreni a fejedelmi trónt, mint elsepri a vihar a parányi porszemet; a te neved az, mely az átkozott Camarillának legsúlyosabb ostora; a te neved az, melynek varázshatalma alatt a nemzet szétzúzza ellenét.«

Hódmezővásárhelyen »a lelkesedés tetőpontját éri — írja Csernátony a *Március Tizenötödikében*. — Ezerek és ezerek állottak az eső mellett talpon, s a piac közepén sátor volt felvonva«.

Innen írja Kossuth a Honvédelmi Bizottságnak:

»Szegedre okvetlenül el kell mennem. Várnak, mert itt várja a nép a szabadság szavát, mint az idvezítőt. Tehát holnap jókor odamegyek. Gondoskodom a város erősítéséről... biztosítom Szegedet minden esetre és még holnap vagy 4000 fegyverest onnan útnak indítok a Dunához...«

Amikor Kossuth diadalmas alföldi útjáról írt egykorú tudósításokat olvasuk, úgy érezzük, hogy Jókainak a magyar nép hazaszeretetééről, a szabadságharcban vállalt áldozatkészségéről írott művei csak megközelítették a valóságot.

Szegeden Kossuth jövetelének híre eddig még nem tapasztalt, a csodával határos lelkesedést váltotta ki a nép körében. Kossuth Vásárhelyről Szegedre harmincfőnyi lovas nemzetőr kíséretében indul október 4-én — szakadó esőben. Már Algyőnél várják a szegediek ötven kocsiból és száz lovasból álló kísérettel. »Az eső már szünni kezdett, amikor Kossuth és kísérete délután három óra tájban a budai országúton (a mai Kossuth Lajos sugárút) bevonult. Szerda, heti vásár napja lévén, az úton mintegy hétezer főnyi nemzetőrség és Szeged lakóiból mintegy tízezer lélek sorfalat képezett, s a nép kitörő lelkesedéssel üdvözölte a férfiút, kit bálványozás környékezett mindenfelől. Ágyúzás és a nemzetőrségi zenekar kíséretében ezek örömiradala közt történt a bevonulás a szabadság téren (a régi Aradi utca helyén) levő Bauerfeind-házba (a mai honvédtiszti klub épülete).

E ház előtt sátor alatt felállított hordozható egyházi szószékre lépett, mire a hölgyek virágzápóra árasztotta el. (Reizner János: Szeged története.) És elhangzott a híres »Szegednek népe, nemzetem büszkesége« kezdetű beszéd, »az egyetlen, amelynek szövege a toborzó úton tartott beszédek közül ismeretes«, s amely »méltó volt a fogadtatáshoz és csodálatos művészettel játszott a tömeghangulat pattanásig feszült húrjain«. (Barta István: Kossuth Lajos alföldi toborzó körútja 1848 őszén. Bp. 1952.)

A szónoki fordulatokban gazdag beszédet Szeged népének határtalan lelkesedése ihleti, mely ott lobog Kossuth minden szavában: ... »Némely kicsiny hitűek a fővárosban azt mondák, hogy a magyar nemzet napjai megszámitván... De én azt mondom, hogy mielőbb a nemzet annyi erővel s küzdelemmel kivívott szabadságából csak egy hajszálnyit is lealkudnék, elmegyek és megtekintem a népet. És most, miután Szeged népét látom, látom szememben a lelkesedés szikráit, nem késem megírni a fővárosba, hogy Szeged népe az árulóval minden alkudozás ellen tiltakozik. Megírhatom-e ezt?

Igenis megírom, hogy miután Szegedet s népének ezreit a haza szerelmétől lelkesülve láttam, kőszirtté szilárdult keblemben a hit, hogy e haza, lépjen bár a pokollal szövetségre ellene az ármány, mentve lesz.«

Kossuth beszédét a magyar népbe vetett igaz hite forrósítja át, s ez a hit mondatja vele Petőfi ajkára is odaillő szavakat: »Oly hatalmasnak hiszem én a népet, hogyha felkel és összetart, a ropogva összerogyó ég boltozatait is képes fenntartani erős karjaival.«

A Kossuth által felemelt népfelkelés zászlajára ezek és ezek esküsznek föl. A népháború hólavínája »a hazaszeretet tiszta fejr havában odább és odább hengeredve — a harcvágnak és minden áldozatrai készségnek oly

óriási nagyságára nő — írja néhány nappal később Kossuth, éppen a szegedi lelkesedés hatása alatt — miként roppant erejével okvetlen szétzúzand minden ellenállást, melyet elébe a gonosz szándék emelt«.

Kossuth szegedi tartózkodásával kapcsolatban még különösen megemlítséreméltó, hogy a Szeged várában 10—15 éve fogva tartott 500 olasz származású politikai hadifoglyot szabadon bocsátotta. »Leírhatatlan tomboló öröm és sírás tört ki a szerencsétleneken, kik már a szabadulás reményét is elvesztették. Kossuthot térdelve karolgatták, s alig bírt közülök kiszabadulni s hálálkodásuk elől kitérni.«

Október 6-án Kossuth elköszönt Szegedtől.

Búcsúlevelében hálával köszön el a város népétől s hiszi, hogy »kis idő alatt itt lesz az alkalom, melyben Szegednek lelkes magyar népe beváltja az esküt, melyet esküdött«.

Kossuth szegedi beszédének mégis legszebb emléke az az ismeretlen, szegedi vonatkozású »Nemzeti táborig dal« (a Somogyi Könyvtár birtokában), melyet egy névtelen népköltő írt, hűen kifejezve benne a magyar nép Kossuth iránti rajongását, igaz hazaszeretetét. Csak részleteket közlünk belőle:

Ki a Kossuth kargya alá beállott,
Haláláig né hagyja Magyar Országot,
Kossuth Lajos a Magyarok vezérje,
Az Úr Isten minden jóra segítje.

Kossuth Lajos Szegedig igyekezett,
Hogy a Népet mind magához téríje,
De még az úton szaladtak elébe,
A koszorút úgy hánták az ölébe.

Nem kerestek engemet kötéllel,
Zászló alá magam csaptam én fel,
Szülő anyám te szép Magyarország,
Hogy ne lennék holtig igaz hozzád.

Kossuth — nem sokkal később — a képviselőházban szegedi élményeiről az elragadtatás hangján szól, s úgy emlékezik meg Szegedről, mint amely »támaszpontul' szolgálhat, ha Budapesten — baj történék is a cselszövények következtében.« Október 15-i és 1849. január 9-i Szegedhez intézett levelében Szeged népe iránti határtalan bizalma jut kifejezésre: »A nemzet bízik Önökben, a nemzet támaszkodik önökre, és ha lezúgott az egünkön tornyosuló fergeteg s tiszta fényben álland a kivívott szabadság napja, önöket illetendi annak első fénysugára, önöké leend a nemzet első hálászózata.«

A debreceni függetlenségi nyilatkozatra Szeged április 29-én üdvözlőiratot küld Kossuthnak, melyben kijelenti: »Örömmérzelmeink között vezérletedre bízott zászló alá érzelmeink s akaratunk egész összegével csoportosulunk.«

Kossuth válaszában (május 12.) Szeged népét Szent Tamásnál és a római sáncoknál véghezvitt hősi tetteiért, valamint a proklamáció melletti kiállásáért dicséret és elismerő szavakkal illeti.

Am a magyar szabadság ügye a cári reakció beavatkozása és a hazaárulók bomlasztó tevékenysége következtében súlyos helyzetbe kerül. A balsikerű győri csata következményeképpen a kormány Szegedre kényszerül.

Kossuth július 12-én érkezik Szegedre, hol a nép határtalan szeretettel fogadja. A Kárász-ház erkélyéről mondja el 60 000 ember előtt Magyarországon utolsó nyilvános beszédét, melyben ismertette a bekövetkezett helyzetet, s kiemelte: »... ha — mint előre megjósolám — Debrecen lesz az a hely, hol hazánk függetlenségét kivívjuk, úgy Szegedről fog Európának a szabadság kihirdettetni; s vagy egy nagyszerű sír lesz az, hol a világszabadság eltemetetik, vagy terített asztal, hol a szabaddá lett népek élvezik a boldogság áldomását.«

A hadi események balfordulata következtében a kormány július 30-án elhagyja Szégedet.

Az európai jelentőségűvé vált szabadságháború, melynek az önkényuralommal és a nemzetközi reakcióval szembeni csodálatos erő kifejtését a felszabadított szegényparasztság széles tömege szolgáltatta, Aradnál — a belső bitangok árulása következtében — tragikus, de dicsőséges véget ér.

II.

Hogy mennyire szívébe zárta Kossuth Szégedet, bizonyítja az a két levél, melyet Collegno-ból (al Baraccone) írt Bakay Nándor képviselőnek a szegedi árvízkatasztrófiával kapcsolatban. Az első 8 oldalát kitevő levél, melynek dátuma: Baraccone június elején 1879, (sajnos hiányosan került a Móra Múzeum irodalmi osztálya gyűjteményébe) szinte teljesen ismeretlen. Azért írom: »szinte teljesen ismeretlen«, mert sem Kulinyi, sem Reizner nem tud róla; Szabó László: *Szeged halála és feltámadása* című munkájában (III. 89.), mint »sokkal kevésbé ismeretes« levelet említi meg, s tartalmát néhány rövid idézettel erősen kivonatolva ismerteti.

A második levelet, melynek dátuma: »Collegno (al Baraccone) Martius 22. 1870«, Kulinyi közli (32—37. l.), de hibás dátummal.

Az első levél Szeged szempontjából azért különösen jelentős, mert Kossuth elmékedését foglalja magába »Szeged rekonstrukciója felől«,* de meg azért is, mert e levélből kitűnik, mennyire féltő gonddal, aggodalommal kíséri Szeged sorsát a gentry-világ bürokráciájának útvesztőiben, s egy tapasztalt mérnök tudását is meghaladó szakértelemmel tesz javaslatokat, nyújt gondolatokat Szeged újjáépítésére vonatkozólag.

»Én az elpusztult Szegednek, Hazám második, a magyar faj első nagy városának okszerű újjá alkotására mind nemzeti mind közigazgatási szempontból igen nagy fontosságot helyezek. Aztán Szeged szerencsétlensége példátlan mérvben rezgésbe hozta az emberiség szívének részvét húrjait. Felénk fordította a művelt nemzetek testvéries figyelmét. Reánk nézve hát a nemzeti becsület kérdésévé is vált: megmutatni, hogy művelt, értelmes, gyakorlatias nemzethez illően tudunk megfelelni a világ felénk fordult figyelmének. Szeged rekonstrukciója a magyar nemzet életrealitásának fokmérője leszen.«

Kossuth tehát Szeged újjáépítését nem tudta elvonatkoztatni az általános magyar problémáktól, sőt európai távlatból igyekezett azt vizsgálni.

Úgy gondolja, hogy »a feladat sikeres megoldása első sorban a kiindulási pontok helyes megválasztásától függ«.

Hangoztatja, »hogy Szeged síkon fekvő folyamparti város, s annak is kell maradnia, különben elvesztené nemzetgazdasági fontosságát«.

* A Tiszatáj legközelebbi számában fogjuk közölni.

Követeli: »Szegednek ott kell hullámsírijából felemelkedni, ahol ezredéven át élt.«

Am »az adott helyzettel két nehézség is adva van, mellyel a rekonstrukciónál számolni kell. Egyik az árvíz lehetsége, másik a vízfakadások bizonyossága«. Az olasz népnek a Po folyóval való sok évszázados harcának tapasztalataira hivatkozik, s megállapítja: a legtökéletesebb védrendszer is »Szegedre nézve az árvízveszélyt csak az eshetőségek minimumára redukálhatja, egészen lehetetlenné nem teheti«.

»Ez tehát az egyik tekintet, melynek Szeged rekonstrukciójánál irányadóul kell vétetni.«

»Az adott helyzet másik nehézsége a vízfakadás.« Rendkívül alapos földtani ismeretekre mutató elmélkedés után megállapítja (a Nilus vizének 80 kilométeres távolságban is észlelhető szivárgására, mint példára való hivatkozással), hogy »a vízfakadás tehát olyan dolog, melyre Szeged rekonstrukciójának még rendes, normális viszonyok közt is okvetlenül reflectálni kellene«. Ez után hivatkozik Bakaynak egy régebbi cikkére, mely a szegedi vízfelfakadással foglalkozik, és követeli, hogy »Szegednek oly terv szerint kell újra alkottatni, miszerint épületeinek szilárdságát a vízfakadás és talaj lazaság ne compromittálhassák«.

Ezért helyesli Bakaynak »azon javaslatát, hogy Szeged belterületét fel kell tölteni. — Mindenütt-e vagy csak helyenkint, azt a fek- és lejt mérés fogja megmutatni, de a feltöltést in thesi az okszerű rekonstrukció egyik alapfeltételeinek« tartja.

Javasolja »továbbá kellő távolságban célszerűen emelendő töltések« emelését, melyek »által az árvizek lefolyására mesterséges medret lehet készíteni«.

A város újjáépítésével kapcsolatban hangoztatja, hogy »már csak tisztasági és hygienikus szempontból is menthetetlen mulasztás volna az újból alkotandó város akármely részét is csatornázás nélkül hagyni«.

Az építkezés módjára vonatkozólag tanácsolja, hogy a falak betonból készüljenek, legalább oly magasságig, ameddig az árvíz emelkedett, tanácsolja továbbá, hogy — mivel feltöltött helyen építeni nem lehet —, a mélyebben fekvő területeken cölöpökre kell építeni, Szeged minden utcáját ki kell kövezni. Az »emeletes, villaszerű építkezést javasolja... az utcára ház és kert, hátul az udvar és gazdasági épületek«. A kerteket a városok tüdejének tartja, és ezért a kertvárosok barátja.

A segélypénzek kiosztására vonatkozólag nagyon érdekes javaslata van: elsősorban azokat segélyezné, akik »a szenvedett kár által megélhetési módjukat veszítették el, a többieket vagyoni helyzetükhöz képest« osztályozná és segélyezné.

A levélnek még van egy érdekes befejező része, melyben Tisza Kálmánt bírálja, mert öccsét, Lajost nevezte ki királyi biztosul Szegedre.

»Megjött az újság, hogy Tisza Kálmán saját testvérét, Lajost nevezte ki királyi biztosul Szegedre.

Hm! Nem ismerem tehetségei mértékét, de nagyon jeles embernek kell lennie, hogy Magyarország miniszterelnöke nem gondolt a nepotizmus oltárán égetni tömjént, ha Magyarország minden felhajrásható kapacitásai közül éppen saját édes öccsét szemeli ki a nehéz feladat megoldására.

Lehet, hogy igaza van. Az igaz, hogy én az ő helyén nem neveztem volna ki éppen saját édes öcsémet, ha széles Magyarországon csak egyetlenegy emberről is gyaníthatam volna, hogy ha nem többel, de legalább annyi tehetséggel bír, mint öcsém. Sőt alkalmasint abban törtem volna fejemet, hogy oly tehetséges embert keressek ki az országban, aki minden pártpolitikai köteléken kívül áll, — tehát egészen független; s a preconcipiált eszmék pressziójának még gyanújától is ment. De hát talán jobban van úgy, amiként van. — Tisza Lajos úr érezni fogja, hogy neki nagy sikert kell felmutatni, miszerint igazolva legyen, hogy érdem állította gátra, nem nepotizmus. »Das Werk wird seinen Meister loben.« Úgy legyen!«

Kossuth jól tudta, hogy ez a királyi biztosi intézmény csak a szegedi nép kárára lehet. Több mint 100 000 forintjába került a városnak. Tisza Lajos évi 12 000 forintot vágott zsebre. Milyen jól jött egyeseknek a tízezrek vagyonkáját elnyelő szegedi árviz hullámsírja.

III.

Szeged nem lehet eléggé hálás annak a Kossuth Lajosnak, aki kivette a szolgaságból a szabadságba, aki évtizedek múltán is féltő gonddal örködött nemzetén, és elsőként sietett a hullámsírban elpusztult város helyén újat építeni. Sajnos Szeged akkori vezetői Kossuth ésszerű javaslatát nem vették figyelembe. Sőt, nagyon valószínű, Bakay Kossuth levelét elhallgatta.

Szegeden még a legsúlyosabb reakció idején is voltak, akik hűek maradtak Kossuthhoz, 48 haladó hagyományához. Tömörkény István, Móra Ferenc, Juhász Gyula életre keltették írásaikban olykor már a szívekben elalvó emlékét.

1848—49 haladó hagyománya megköveteli tőlünk, hogy a munkásosztály vezetésével véghez vigyük a társadalmi átalakulást, s a legteljesebb áldozatkészséggel védjük meg nemzeti függetlenségünket.

A teljes szabadsághoz vezető úton nincs megalkuvás, csak harctanította Kossuth.

Madácsy László

Szeged zenei élete az évad első felében

A) Színház

Városunk zenei élete jelentős mértékben a Nemzeti Színházzal áll kapcsolatban, mert ott nemcsak az operai előadások jelzik a zenei naptár ünnepi eseményeit, hanem az operai részleg énekes és hangszeres művészeinek, valamint a filharmóniai zenekarnak produkciói is élénkítik Szeged kulturális megmozdulásait. Mindjárt előjáróban le kell szögeznünk, hogy a színház felelősségteljes kultúrmissziójának a folyó évadban csak részben felel meg. Amilyen pozitívum a Nemzeti Színház kamaraszínházának megnyitása a Postás Kultúrotthonban a Volpone előadássorozatával, amely a Felsővárosba vonzza a színházi élményekre éhes szegedi közönséget, s amennyire örülünk annak az elgondolásnak, amely Donizetti Don Pasquale-ját is ugyanezen színpadon kívánja bemutatni, annyira keveseljük azt, amit a »nagy« színház eddig opera-rajongóinak adott. Az a körülmény pedig, hogy február elejéig Szegeden egyetlen filharmóniai hangverseny sem csendült fel, elszomorító és az egyoldalú műsorpolitika kirívó hibája.

A folyó évad nagy nehézségek között indult meg. Nyilván a jó munka elismerése-képpen az énekes együttes és a zenekar létszáma csak néhány emberrel csökkent. Mégis a zenekari leépítés éppen azokat a fűvőszólamokat érintette, amelyektől a »hármás fák«-at kívánó Puccini-operák előadása függ. Így egyelőre Puccinit színpadunkon csupán a Pillangókisasszony képviseli. Nagyobb baj, hogy a szegedi operarepertoár egyes darabjait, mint a Toscát, Figaró házasságát, Hány Jánost, sőt a tavaly bemutatott Anyegint is részben egyes szerepek betöltésének nehézségei miatt, részben díszletanyag-takarékossági okokból levették a másorról. A díszletanyagot szétszedték, és felhasználták az új operák kiállításánál. Elszerződött Szegedről néhány énekes, aki fontos volt a repertoár szempontjából. Az utánpótlás csak döcögve illeszkedett bele a régi operai keretbe.

Ebben a szeptemberi és október eleji zavaros, nehézségekkel teli időben komoly változást hozott Rubányi Vilmos szerződtetése Paulusz Elemér örökébe. Ugyanakkor a színház vezetősége felismerte annak elodázhatatlan szükségét, hogy egy széles látókörű operai rendezőt állítson be, az operai stílus egységének biztosítására. Megyesi Pál tudásának, operai gyakorlatának és rendezői fantáziájának köszönhető, a múlt szezonvégi Bánk bán közönségsikere után az évad eddigi legszínvonalasabb teljesítménye, a *Trubadur* bemutatója. Ez igazolja, hogy Megyesi kiemelése helyes volt. Megyesi kiváló művész és nagy kulturájú ember, aki minden nehézséggel szemben harcol az eszményi megoldásért: a harmonikus operai össz munkáért. Csak sajnálatos, hogy Rubányi Vilmos karmester a Rigolettóba történt sikeres »beugrás« után, kevésse találta meg a színpaddal azt a feltétlenül szükséges benső kapcsolatot, amely a drámai és zenei szempontok összehangolása útján valóban a wagneri értelmű Gesamt-kunstwerk-et produkálná. Rubányi, amint azt háromhónapos működése után megállapíthatjuk, elsősorban a zenekar kicsiszolására, az intonáció és összhangzás egyöntetűségére, a dinamikai kifejezés, és főként a ritmus igen precíz kivitelére törekszik, de ugyanakkor lazábban tartja kézben a színpadot. Az énekes irányítása a stílus színpárján, véleményünk szerint, a karmester fontos feladatai közé tartozik. Rubányinál nagy operai gyakorlata ellenére azt érezzük, hogy a drámai mondanivaló hangsúlyozása helyet inkább öncélú zenekari muzsikálást folytat. Bár ő jóval igényesebb zenei egyéniség Paulusz Elemérnél, mégis rá kell világítanunk erre a hibájára mindjárt működése elején, hogy azt mihamarabb kijavíthassa. Rubányi kar-

mesteri erényei különösen a zenekar szimfonikus szereplésénél mutatkoztak meg, s így valószínű, hogy egyelőre még debreceni MÁV zenekari munkásságának hatása nyilvánul meg nála, ami pillanatnyilag nem előnyös a szegedi opera-együttes számára. Ennek a problémának Rubányi részéről való tisztázása, kikorrigálása véleményünk szerint a szegedi opera jövő fejlődésének perspektíváját hordja magában. A kitűnő muzikus bizonyára meg fogja érteni azt az opera nagy reformátóráig, Gluckig visszavezethető igazságot, mely szerint az operában minden eszköz, tehát a zene is, a dráma minél hatásosabb, kézzelfoghatóbb exponálására hivatott. Minden egyéb esztétikai vagy dramaturgiai nézet helyessége erősen vitatható.

Ezek után nézzük meg konkrétan a színház művészi munkáját az egyes zenei műfajokban. Az opera — mint említettük — a Trubadurral adta le névjegyét ebben a félévben. A Trubadur Verdi középső alkotó korszakának népszerű alkotása, amely inkább az olasz belkanto pazar bőségével, a zene finomművű, kamarazenei kidolgozásával ragadja meg a hallgatót, mint egy magas eszmeiségű drámai cselekmény hatásos kivetítésével. Az ilyenfajta bonyodalmas rémdrámák, amelyek a maguk idejében a mitológiai témájú klasszikus opera-librettókat próbálták a színpadról kiszorítani, dramaturgiai szempontból sok kifogás alá esnek. A Verdi-opera első színpadképe egy elbeszélést iktat be, amelyben Ferrando, az öreg harcos elmondja a dráma megértéséhez szükséges előzményeket, s így a darab expozíciója bizony sántítva indul. Csak az ezután következő kerti-jelenetben ismerkedünk meg a vár úrnőjével, Leonorával, aki Manricot, a trubadurt várja, amikor váratlanul Luna gróf jelenik meg. A két szerelmes férfi első összecsapása az a mozzanat, amelyből a tulajdonképpeni cselekmény kiindul. A cigányasszony visszaemlékezése édesanyjának máglyahalálára, és akkor tett bosszúesküje, valamint a grófi gyermek helyett véletlenül tűzbedobott saját gyermekéről szóló mese hasonlóan hátráltatja a dráma folyamatos alakulását. Ezért különösen fontos itt a rendezői munka, amely a dráma lényegét jól összefogva, a darabot közelebb hozza a közönséghez.

Megyesi Pál a 8 képből álló 4 felvonásos operát 3 felvonásba vonta össze olyképpen, hogy a cselekményt mozgó két alapmotívumot: a cigányasszony olthatatlan bosszúvágyát, valamint a testvéri kapcsolatukról mit sem sejtő két rivális Leonoráért folyó harcát szorosabbra vonta össze rövid képváltozásokkal, s így a mese érthetőbbé vált, a cselekmény pedig meggyorsult. Nagyon jelentős ez az I. felvonásba összevont 3 kép, amely sokkal világosabban indítja el a kétágú cselekményt. A rendezés további dicséretreméltó erénye a szereplők igen eleven és kifejező játéka, a drámai helyzetekhez igazodó mozgatása, ami megszünteti az operákban oly gyakori passzív énekkari csoportokat és a pőzba helyezkedett énekes merev, hangversenyszerű áriázását. A képek a gondosan kidolgozott játékkal válnak egy-egy darab életté, a dráma jól érzékelhető részeivé. A rendezés a színpadi jelenetekben teljes korhűségre törekszik, s ehhez a diszletekben is segítséget kapott. A zenekar élén Rubányi Vilmos karmester, a finoman kicsiszolt szólalmakkal sok örömet szerzett a zenei fülnek. Színekben, fokozásokban, ellentétek kiemelésében semmi hiány, csupán ez a muzsikálás nem halad mindig egyéforrva a színpadi akcióval. Szembetűnően éreztük, hogy Leonora börtönáriája és az ezt követő Miserere, majd a nagy ensemble-jelenet a színpadi ének kifejezésében és tempóvételében erősen elütő a zenekar kissé hajszott játéktól. Miért az előírt tempótól való lényeges eltérés Leonora f-moll áriájában? A döbbenetes mély drámai szakasz több előadását figyeltük, ennek alapján állapítjuk meg, hogy nem véletlen kisiklásról van szó, hanem a karmester elképzelésének következetes megvalósításáról.

Az énekesek közül Megyesi Pál Manricoja áll az élén: léggört teremt megjelenésével, minden szavával, forrón izzó énekében pedig az a csodálatos, hogy ez a jellege szerint inkább Wagner-tenor, mennyire ösztönösen formálja a belkanto hajlékony, olaszos frázisait. Szabadi István harmonikus színészi és zenei teljesítményt nyújt Luna gróf szerepében. A két Leonora, Papp Júlia és Moldován Stefánia egyénisége híven tükröződik emberábrázolásukban és énekükben. Papp Júlia elmélyültebb, kifinomult dallamívei magasrendű zenei kultúráról tanúskodnak. Moldován Stefánia megjelenésével, elevenebb arcjátékával és a karmesteri pálcához való alkalmazkodásával törekszik művészi munkájának egységére. Turján Vilma Azucénája az érett színpadi művész biztonságával bilincsel le, énekében azonban helyenkint nélkülözzük a drámai kifejezés árnyaltabb skáláját. Az epizód szereplők közül Halmi László Ferrandójáról kívánunk szólni: fejlődésképes orgánuma van, de merev játéktílusán mielőbb változtatnia kell. A kórus minden tőle telhetőt meg-

tesz az előadás sikéréért, de létszáma túl kicsiny ahhoz, hogy magasabb operai igényeknek megfelelhessen. Ilyen törpe együttesnél igen fontos a jó színpadi elhelyezés. Az apácakórus oly távolról beszűrődő hangfoszlányai szinte élvezhetetlenné válnak a hallgatóság számára, másrészt nem tudnak a zenekarral összeolvadni s a tiszta intonációban találkozni. Az énekkar betanításának gondos öre Ujj József. Vele együtt kell még megemlíteni Sándor Sándort, a díszletek avatottkezü megtervezőjét.

Simon Albertről, mint operai-karmesterről a legutóbb hallott *Rigoletto* előadása alapján kívánunk szólni. A fiatal karmester láthatóan törekszik a sima, nagyobb emóciók nélküli ütemezés precíz kivitelére. A zenekar pontosan követte őt, de a színpadi énekes gárda sokszor magára maradt. Egyelőre úgy látjuk, hogy Simon Albert még nem érkezett el a dráma mélységeihez, de további szorgalmas önképző munkával bizonyára kifejlődik belőle a színpadi karmester, akiben ma még a hangverseny-karmester attitűdjeit érezzük. Ennek az előadásnak keretében mutatkozott be Wagner József a mantuai herceg igényes szerepében. Alakításában komoly igyekezetet látunk, és zenei képességeiről is elismeréssel kell szólnunk. Hangja azonban nem az az érték, amely az operairodalom ilyen jelentős szerepére predesztinálja. Az előadás kiemelkedő drámai mozgatója Szabadi István volt, aki a címszerepben ezúttal is komoly színészi képességeket árult el, orgánumával pedig magasan felette állt szereplőtársainak.

Az operai évad a *Bánk bánnal* indult, amely Megyesi Pál rendezésében s a címszerepben nyújtott kimagasló alakításával még az elmúlt szezon végén valószínűleg lázba hozta a közönséget. Az új köntösű Bánk bán legfőbb érdeme, hogy a sok átdolgozás folytán már-már elsikkadt Erkel-zenét visszahelyezte jogaiba, és »kinyitott« néhány értékes zenei részletet: így Petur és Bánk bán duettjét s Endre király áriáját, amelyek a nagy magyar drámai lánghelme mély inspirációi közül valók. De a színpadi képek és jelenetek megtervezése is kitágította legszebb romantikus operánk horizontját; közelebb éreztük magunkat édes hazánk földjéhez, amikor Bánk ajkán a vár erkélyéről megcsendül a legszebb ária dallama, és a tiszaparti jelenet is realiztikusabb formát kapott ezúttal. Sikerült az utolsó képből Gertrudis katófalkját a királyi tróntól egy függönnyel úgy elválasztani, hogy a királynak Bánkkal folytatott párbeszédjét semmi sem zavarja. E beállítás tette oly megrázóvá Melinda tetemének színrehozatalát, s a pillanat tragikumát csak fokozta, hogy ugyanakkor a gyűlölt királyné koporsóját nem láthattuk. Az énekesek közül kiemeljük Turján Vilma remekül megmintázott Gertrudisát, Moldován Stefánia főként zenei kidolgozásban figyelemre méltó Melindáját, Szabadi István keménykötésű Peturját és Horváth József megkapóan emberi Tiborcát. A felújításnál Paulusz Elemér kezében volt a karmesteri pálca. Tőle a kényes feladatot Rubányi Vilmos vette át. Rubányi kiküszöbölte a zenekari játék pongyolaságait, precíz összjátékot teremtett, és helyenkint eljutott a dráma zenei eszközökkel való érzékeltetéséhez.

Az operettek sorát *Lehár Vándordiákja* nyitotta meg. A darab korszerűsített formájában tetszett, sikerét elsősorban a zenének köszöni. *Strauss Cigánybárója* Horváth József rendezésében, Simon Albert és Ujj József vezényletével került színre. A Cigánybáró klasszikus érték, s mint ilyen, több figyelmet érdemelt volna a szereposztásnál és zenei betanításnál. Simon karmester nehezen találta meg a könnyű bécsi operett kedélyes, daloló hangját. A szereplők közül Harmath Éva Saffija és Turján Vilma remek Czíprája igazi gyönyörűséget szerzett. *Kacsóh Pongrác János mítéze* nagy sikert aratott. Örömmel állapítjuk meg, hogy a szövegkönyv új átdolgozásával a népszerű daljáték Petőfi Sándor remekéhez került közelebb. Ujj József karmesteri munkája, kitűnő vezényleti készsége és mértéktartó, ízléses operettstílus valóban megérdemelné, hogy őt operai vonalon is foglalkoztassák. Felfigyeltünk a fiatal Biró Attila zenei képességeire is, ő is karmesteri jövő előtt áll. A szereplők mindent megtettek a zenei színvonalért. Ujj József vezetésével került sor az örökifjú *Denevér* előadására is. A jól összeválogatott előadás hosszabb ideig felzárva tartotta ezt a Strauss-remekművet. *Lehár Luxemburg grófja* és *Kálmán Csárdáskirálynője* egészíti ki az operett-repertoárt, utóbbi, most is állandóan telt házakat vonz. A sok polgári korszakból származó és többé-kevésbé felfrissítésre szoruló operett után érdeklődéssel várjuk Huszka Jenő Szép Juhászné című magyar daljáték-újdonosságát.

B) Hangversenyek

A hangversenyek vonalán főként mennyiségi visszaesés mutatkozik. A *színház zenekara* mint szimfonikus együttes szerepelt Szeged felszabadulásának 10 éves évfordulója alkalmából rendezett ünnepségen és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom emlékünnepélyén. Az együttes a vendég *Vaszy Viktor* vezetésével kitűnően szólaltatta meg Glinka Ruszlan és Ludmilla nyitányát és egy dallamosságával lebilincselő részletet Dékány—Vaszy Dankó Pista című daljátékából. *Rubányi Vilmos* ragyogó zenekari produkcióból kiemelhetjük Weiner Farsangjának pompás színekben villódzó előadását és Kodály Galántai táncainak jól felépített, hatásos fokozott tolmácsolását, amelyben a zenekar még helyenkint nem tudta teljes virtuozitással a karmesteri elképzeléseket megvalósítani. A filharmóniai hangversenyek biztató perspektíváját nyújtotta ugyanezen a hangversenyen Csajkovszkij b-moll zongoraversenye, Sebők Györggyel a főszólamban.

Az Országos Filharmónia félévi műsorának sincs sokkal nagyobb súlya a város zenei művelődésének kiszélesítésében. Anyagi és személyi szempontok miatt a Hangversenyközpont nemcsak olyan művészeket küld vidékre, akik a zene népszerűsítését szolgálják művészetükkel. Az élvonalbeli művészgárdát mindmáig nélkülözzük Szegeden. *Czifra György* zongoraestje érdekes művészegyenírt szólaltatott meg városunkban. Czifra dzsessz-zongoristaként kezdte pályáját, és később lépett át a klasszikus zene területére. Káprázatos virtuóz, de muzsikálásának stílusán még érződik zenei múltja. Nagyon értékes műsorában sok olyan számot hallottunk, amelyeket a művész kizárólag technikai feladatként oldott meg. Czifra György rendkívüli hangszerezési képességei és nagy szorgalma mindazonáltal jövő fejlődésének erős biztosítékai. *Höchtl Margit* Szeged évek óta közkedvelt »házi« zongoristája. Bár ő a ma már elavultnak mondott Szendy-iskola nevelése, nagyszerű pianisztikus kultúrája, magasan fejlett zeneisége olyan teljesítményekre képesíti, hogy ezeket csak élvonalbeli zongoristáinkkal szabad összehasonlítani. Műsorában Beethoven Appassionatája lebilincselte a szélső tételek hullámzó fény- és árnyék-játékával. Egészen kimagasló volt Schumann Carneválja. Ebben a műben ragyogóan érvényesült Höchtl Margit intellektusa, nagy muzsikális kultúrája és technikai képességei, amelyek egyes képeket, mint a Paganinit valóban felejthetlenné avatták. Debussy, Liszt és Chopin művek után a kiváló művésznőnek egész sor ráadással kellett műsorát megtoldania.

Máris komoly hegedűsként mutatkozott be *Bakonyi Klára*, akinél technika, és nobilis előadóművészet, stílus-készség és ösztönös megérzések kölcsönösen emelik egymást. *Virizlay Mihály* gardonkajátékában még kiforrotlanság érződik, és ehhez járul, hogy túl igényes műsorszámokat is választott, mint Csajkovszkij Rokokó variációit. Míg Bakonyi Klára érdeklődése elsősorban a barokk világé, Virizlay inkább a romantika felé hajlik. Nagy élmény volt *Török Erzsébet* Kossuth-díjas előadóművésznőnk Kodály, Bartók népdalsorozata. Itt elsősorban a népdalok sajátos hangulatvilágának tökéletes kivetítését kell kiemelnünk. Az önmagában nem jelentős orgánium a pompás hangvétellel és színes előadással végig magával ragadta a hallgatóságot. Mellette *Ramor Ervin* csillogtatta meg nem mindennapos hegedűképességeit. Ramor Ervin, aki végre tudásának és zenei képességeinek megfelelő posztra került a Rádió Szimfonikus Zenekaránál, bár nem a legjobb diszpozícióban muzsikált, kivételes élményt szerzett César Franck á-dur hegedű-zongora szonátájában, amelyben *Bánhalmi György* egyenrangú kamarazenei partnernek bizonyult. Ramor fejlődésének ékes bizonyítása magas igényű műsora, amelyen még Beethoven g-dur románcát és Bach Chaconneját kell megemlíteni. Az Országos Filharmónia által rendezett hangversenysorozat igazi szenzációja volt *Vásáry Tamás* Chopin-estje, amelyen ez a kiváló tehetség egész rendkívüli fejlődéséről és elmélyült művészetéről tett tanúbizonyosságot. A h-moll szonáta négy tételét ritkán halljuk ilyen egymást emelő, költői felfogású, lendületes és gazdagon árnyalt előadásban. Az első tétel belső tüze jól kapcsolódott a második tétel ragyogó virtuóz felépítéséhez, a harmadik tétel viszont befelé néző lírájával jól vezetett át a záró-tétel forró szenvedélyviharához. Érett művészi teljesítmény volt az etüdök és mazurkák előadása, amelyek közül többet meg is kellett újránnia. A nagy asz-dur polonéz után szünni nem akaró taps és a ráadások jelezték, hogy Szeged zeneszerető közönsége megérezte a kivételes zenei tehetséget.

A szegedi hangversenyévad még két fiatal, Varsóba készülő zongoraművésznünknek adott alkalmat a bemutatkozásra. A Magyar Zeneművészek Szövetségének szegedi aktívája az Egyetemi Klubbal karöltve léptette fel *Frankl Pétert* és *Szendrey Imrét*. Az alig 18 esztendő Frankl Péter számról számra fokozódó hatással adta elő nagyigenyű műsorát, amelyben egyforma elismeréssel szólhatunk a g-moll ballada mondanivalójának izzó és lelkes előadásáról, a h-moll scherzo szinte hibátlan virtuóz kidolgozásáról, egy sorozat etüd és prelúd hangzáspoézisében elbűvölő tolmácsolásáról és az asz-dúr polonéz nagyvonalú, markáns felépítéséről. Ez a nagyteljeségű művész szintén jó kilátásokkal indul a varsói verseny nemzetközi mezőnyében. Mellette jóval halványabb Szendrey Imre előadása, és bár komoly stílusterékveseket éreztünk nála is, még nem tud olyan feszült légkört teremteni, melyben hallgatóságát szuggesztíven vezetné. Műsorában a h-moll szonátából elsősorban a Largotételt kell megdicsérnünk finom billentéskultúrájú énekéért.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom emlékhangversenyén *Simon Albert* is bemutatkozott mint szimfonikus dirigens. Tell nyitánya első felében teljes szépségében bontakoztatta ki a vonószólamok, elsősorban a gordonka-ötös megejtő énekét, de a második részt annyira túlhajtott tempóval interpretálta, hogy az szinte érthetetlenül zavarossá lett. A kísérő számokban mértéktartó volt Simon Albert vezénylése, amely a zenekar kamarazenei hangzását valósította meg. Az énekesek közül ezen a hangversenyen *Halmi Lászlót* kell kiemelnünk, aki Musszorgszkij Borisz *Godunovjának* Varlam áriáját énekelte világos szövegmondással és magával ragadó lendülettel.

Meg kell állapítani, hogy komoly visszaesés mutatkozik a szegedi üzemi és szakszervezeti zenekarok életében. A *Postás zenekart* *Ujj József* vezényletével ugyan hallottuk a Postás Kultúrotthon megnyitásán, de már akkor megállapíthattuk a minőségi visszaesést, nem is szólva arról, hogy a zenekar nagyrészt nem postásokból toborzódott. Ez a zenekar, úgy látszik, szintén anyagi és szervezési nehézségekkel küzd. Fel kell tennünk a kérdést, ki felelős azért, hogy a jól bevezetett postás együttes a kultúrotthon megnyitása óta elhallgatott? Szeged ezen a vonalon sokat veszített a jól összehangolt rendőrzenekar feloszlásával, és így zenekari vonalon valóban sivár a helyzet. Itt a tanács kulturális szerveinek és a színház vezetőségének kell sürgősen segíteni a helyzetet, mielőtt Szeged végleg kiesne vidéki »I. osztályú« zenei pozíciójából.

Mint a zenei életet serkentő új tényező egyre szélesebb teret hódít magának a *mikrobarázdás lemez-bemutató*. Vitathatatlan, hogy lemezekről széles tömegek megismerhetik a zeneirodalom olyan remekműveit, amelyeknek előadó apparátusa ma még hiányzik városunkban. Bizonyos, hogy óriási jelentősége van Bach H-moll miséje, vagy Beethoven IX. szimfóniája, valamint Missa Solemnise előadásának Karajan vagy Toscanini vezényletével, mégis elgondolkoztató, hogy a közönség lassankint úgy hozzászokik a lemez vagy rádió sugározta gépzenéhez, hogy nem is áhítja az élőzene semmivel sem pótolható hangzásélményét. A közönség persze úgy gondolkozik, ha Szegeden nem hallhatom a IX. szimfóniát, legalább megismerem lemezről. Ez az álláspont helyes, és a fentebb vázolt zenekari viszonyaink között érthető is. A mikrobarázdás lemezbemutatók nagy része azonban operai előadásokkal szórakoztatja a hallgatókat. Itt már jóval kevesebbet kaphat a hallgató még a legtökéletesebb lemez esetében is, miután színpad nélkül, csupán a zenével kell megelégednie. És milyen meglepő, hogy szinte többen voltak kíváncsiak a Trubadur lemezbemutatójára a Juhász Gyula Kultúrotthonban, mint ugyanaznap a szegedi színház előadására. Távrolról sem óhajtjuk a milánói Scala vagy a Metropolitan művészeivel készült felvételt a szegedi színház előadásához hasonlítani, de véleményünk szerint nem volt szerencsés az a lemezműsor összeállítás, amely a színház előre meghirdetett operaelőadásának napjára tűzte ki ugyanazt az operát. Arra kell törekednünk, hogy minél szélesebb tömegeket hozzunk be a színház zenés produkcióira, mert annak van igazán nevelő hatása. A mikrobarázdás lemez-bemutatókat bevezető, ismeretterjesztő előadások kísérik. Helyes volna A klasszikus szimfónia fejlődése, A francia opera története, Az olasz opera útja Peritől Pucciniig stb. címeken átfogó programot szerkeszteni, és ezzel közönséget nevelni. Úgy látjuk, hogy a budapesti mikrolemez tulajdonosok »kicsiny, de erős« szektája nehéz anyagi feltételekkel dirigálja a lemez-előadások műsorát. A Juhász Gyula szakszervezeti kultúrotthonon kívül az Egyetem és a Postás Szakszervezet is rendezett lemez-elő-

adásokat, amelyeknél ugyanúgy megállapíthatjuk a műsorok magasabb nevelő szempontokat nélkülöző ötletszerűségét.

Amikor örömmel üdvözljük az olyan *magyarnóta hangversenyeket*, amelyek Szegeden Dankó Pista népszerűsítését is szolgálják, azonnal rá kell mutatnunk a magyar népdalból kisarjadt zongorakíséretes dal- és zenekari művek nagyon hiányos propagálására. Bár elismerjük a XIX. századi magyarnóta és magyaros műzene létjogosultságát, jóval fontosabbnak véljük az új magyar zene énekes termésének minél szélesebb körben való megismertetését. Amilyen hatalmas erejű propaganda és messze kisugárzó művészi esemény volt Kodály Magyar Zsoltárának bemutatása a Főiskolai Napon, oly mértékben sajnálatos, hogy az ilyen magas igényű kultúraterjesztésnek nincsen folytatása. Úgy véljük, hogy a Zeneművészeti Szakiskolának és a Pedagógiai Főiskola ének-zene tanszékének feladata, hogy a magyar népdalkultúrát városunkban a köztudatba átvigye.

A vendégszereplő, országot járó intézményeink sorából megemlítjük a Szegeden is járt *Magyar Áll. Népi Együttest* és a *Néphadsereg Művészegyüttesét*. A színházban a Carmen címszerepében lépett fel *Zenaida Paly*, a bukaresti áll. operaház kiváló művésznője, aki egycsapásra meghódította a szegedi operaközönséget. Remek színészi és hangbeli adottságai mellett igazán elismerésre méltóan illeszkedett bele a szegedi együttes stílusába. Ennek az előadásnak kapcsán rá kell mutatnunk arra a helytelen művészet-politikai álláspontra, amely az idegen vendégművész mellé csupán a budapesti Áll. Operaház egyik Don Joseját tartja megfelelő partnernek. A szegedi operalátogatóknak egyhangú véleménye szerint *Udvardy Tibor* pongyolán oldotta meg művészi feladatát, és valóban nem volt szükséges az ő lehozatala akkor, amikor színházunk kiváló Don Joseval rendelkezik.

C) Zenei intézmények, zeneiskolák

Egy város zenei életének irányítása nem könnyű feladat, amelyet sokágúsága miatt egyetlen intézmény nem is vállalhatna magára. Kétségtelen azonban, hogy a vezetésre hivatott intézmények között összhangnak kell lennie, mert e nélkül az egész kulturális élet széthullik, és a tömegek éppúgy, mint a szervezetek és egyének csak botorkálnak a művészet világában. Szeged zenei életét a *Tanács Népművelési Osztálya*, a Szegedi Nemzeti Színház operai tagozata és a *Zeneművészeti Szakiskola* hivatott irányítani. Természetesen a Népművelési Osztály munkaterületének vannak olyan részei, amelyek a magasabb zenei irányítás szempontjából közömbösek. De a fő irányelvekben a színháznak és a szakiskolának teljes összhangban kellene a Tanács Népművelési Osztálya felé szakmai javaslatokat tenni. Égető kérdésnek tartjuk a Tanács anyagi hozzájárulását a filharmoniai hangversenyek megvalósításához. Ezen múlik, hogy az évad második felében Szeged dolgozói néhány filharmonikus hangversenyben gyönyörködhessenek.

A *Magyar Zeneművészek Szövetségének* szegedi aktívája tanácsadó szerv, amely a vidéki csoportvezetők részére rendezett debreceni értekezleten azt a fontos megbízást kapta, hogy minden zenei megnyilvánulás esetében ellenőrizze a szakmai színvonalat, és a szükséges felvilágosításokat a tanácsi szervezetek megadja. Remélni szeretnők, hogy a szegedi aktíva a jövőben intenzívebben fog dolgozni, és szakszerű irányító és felvilágosító munkájával hozzá fog járulni a magyar zenekultúra szegedi propagálásához. Kertész Lajos csoportvezető feladata, hogy az összes érdekelt zenei tényezőket összefogva a Szövetség helyi feladatait kijelölje, és fővárosi szervekkel az eddiginél sokkal szorosabb érintkezést tartson fenn. Meg kell még említenünk, hogy a *Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat* kebelében a közelmúltban művészeti szakosztály létesült, amely azt bizonyítja, hogy ez a tudományos szerv is felismerte a művészi kultúra minél szélesebbkörű kiterjesztésének fontosságát. Csillag Miklós elnökletével három alosztályt is létesítettek: zeneit, színházit és képzőművészeti. Az egyes alosztályok munkatervei most készülnek. Értesülésünk szerint a zenei alosztály részéről Kollár Pálné igazgatónő ismeretterjesztő zeneesztétikai és zenetörténeti előadások, valamint klub-összejövetelek tartását tervezi.

A *Zeneművészeti Szakiskola* és az *Áll. Zeneiskola* nagy mértékben járul hozzá Szeged város zenei arculatának kialakításához. Ez a két szervesen összetartozó iskolatípus most még visszakapta a tanév elején időlegesen beszüntetett zenei gim-

náziumot. A három intézmény messzemenően biztosítja a zenei pályára készülő ifjúság alapos szakmai képzését és nevelését. A tanító-nevelő munkán felül a Szakiskola és Áll. Zeneiskola művésztanárai élénk részt vesznek a hangversenyéletben. *Kollár Pálné* és *Zucker Hilda* igazgatók érdeme, hogy a folyó évadban kilenc bérleti hangversenyből álló sorozatot rendeznek a két intézet tanárainak közreműködésével a Szakiskola hangversenytermében. Ez a tanári hangversenysorozat a két intézet ifjúságának zeneirodalmi ismereteit kívánja kibővíteni. Az eddig megrendezett hangversenyek iránt nagy érdeklődés nyilvánult meg, és a műsor művészi kivitelén felül a bevezető előadások is az ifjúság alaposabb zenei képzését szolgálják. A műsor a preklasszikától kiindulva három hangversenyt szentel a bécsi klasszicizmusnak, ezen felül két romantikus műsört, egy XX. századi modern zenei bemutatót és végül egy Bartók Béla emlékhangversenyt ad a jövő zenei nemzedéknek.

Az eddig lezajlott műsorok színes változatosságban nyújtották a klasszikus hangszeres és kamarazene, valamint énekirodalom gyöngyszemeit. A Szakiskola énektanszakának kitüntető megbízása az ország énekpedagógusainak Szegeden rendezendő megbeszélése alkalmából egy énekbemutató megrendezése. A tervek szerint Mozart Varázsfuvolájának hangversenyszerű előadására kerül sor. Az intézet művésztanárai közül a filharmóniai hangversenyeken felléptek: *Höcchl Margit*, *Nagy Kálmánné*, *Elfer Vera*, *Mérnök János*, *Kutrucz Éva*, *Sebők György* és *Várnagy Lajos*. Sokat várunk Várnagy Lajosnak, a Szakiskola tanárának és a színházi zenekar hangversenymesterének most megszervezendő vonósnégyes társaságától, amely hivatva lesz a kamaramuzsika új életrekkeltésére.

Amennyiben a főváros zenei intézményei és a Népművelési Minisztérium is megadja városunknak azt a segítséget, amit mint kultúrgócpontról megérdemel, akkor az erők összefogásával, a párt és a Hazafias Népfront irányításával szebb jövő felé vezethetjük a zenei művelődés ügyét.

Szatmári Géza

Mai szegedi halászatunk

A múlt idézése

Elődeink ezer év távlatában közelebb vannak hozzánk, mint első látszatra gondolnánk. Három emberöltőt véve átlagban egy századra, egy ezredév csupán három emberöltőt, harminc nemzedékváltást jelent.

Halászatunk és benne a szegedi halászat is, eltekintve a régmúltaktól, nemzetünkkel együtt ezer éves. S ahogy emberben, szerszámban és módszerben előttünk áll a mai halászelet: úgy tetszik, hogy szinte meghitt közelségből ömlöttek bele az elődök tapasztalatai. A halászatban, legalábbis a folyami halászatban egyelőre nincs gépesítés, s így azok, akiknek hal és halászat a kenyerük, nagyjából még mindig a közel és távolabbi múlt hagyatékával dolgoznak. Ilyen-olyan apró újításoktól eltekintve kétségkívül így van ez. S ha mondogatjuk és igaz is, hogy halászatunk egész néprajzi és kultúrtörténeti kincsét szinte az utolsó percben mentette meg a múlt század második felében Herman Ottó, bizonyos, hogy az, ami mégis megmaradt a múltból, lényegében csak mennyiségileg van alatta a tegnapok és tegnapiak dús színeinek, minőségileg azonban azok hű őrizője. Halászaink egyik bevett szerszáma most is a keleti származású és egyben ősi magyar varsa. Kecéznek ők ma is a víz folyására merőlegesen állított, ladijukban, mint messzi ősapáik, s csalják a harcsát kuttyogtatással, mint azok a dunai halászok, akik egy rekkenő nyári délután a mohácsi ágyúk dörgését hallgatták csónakjaikban. »Laftolnak«, ha eljön az ideje és elég alacsony hozzá a vízállás. S általában teszik azt, amit tehetnek, vagyis élvezik és használják apáik és azok apáinak minden kisebb-nagyobb eredményét.

Az élő gyakorlat

Lehetne-e mással kezdeni mai halászati viszonyaink ismertetését, mint a Kosuth Halászati Termelőszövetkezettel?

A szövetkezet tagjai a régi, úgynevezett bokrokba való tömörülést elejtve, mondhatni egészen egyéni módon dolgoznak. A szövetkezetnek adhatják azonban csak el halzsákmányukat a napi árból való 40 százalékos levonással. Hetenként átlag kétszer, időnként pedig kollektív, több csónakos s négy—tíz embert mozgató halászatokat hoz össze a vezetőség. A bennmaradó összegből az üzem fenntartásával és beruházásával kapcsolatos sokféle kötelezettségét látja el az üzemvezetés a tagok nyersanyag-szükségletétől kezdve a jelentős beadási kötelezettségen át egészen az új létesítményekig, haltenyészteségi és felrészítési tervek végrehajtásáig, s főleg a sok pénzt emésztő új, szép nagy halászcárdáig, melyet Algyőről hozott be Szegedre a jónak bizonyult számvetés.

*

Hallgassuk meg most a szövetkezet elnökének, Juhász Józsefnek nyilatkozatát a nagy halászcslád testvéri munkájáról és üzemfejlesztési terveiről. Régi, idősebb marosi halászember ő, s Apátfalváról töri be magát naponta munkája ellátására.

»1945 után az uradalmaknak és nagybérloknak részesként dolgozó halászok gazdái lettek a vizeknek, és szövetkezetekbe tömörülve az eredményesebb és jövedelmezőbb termelés útjára léptek. Ez időben a szegedi halászok munkaterületén három szövetkezet is alakult, majd az eredményesebb termelés és a nagyüzemi gazdálkodás előnyeit felismerve alakult meg 1952-ben a volt Szegedvidéki Halászati Szövetkezetből és a volt Marosvizi Halászati Szövetkezetből a „Kossuth Halászati Termelőszövetkezet” jobbadán egyéni termelésével, de szigorúan közös gazdálkodásával.

Szövetkezetünk vízterülete cca 2300 kat. hold, ennek azonban majd egyharmada határvízszakasz, s ez utóbbi terület halászata körülményesebb. Taglétszámunk 52 fő. Szövetkezetünk célja: minél több hal termelése. *Ez függ nagyrészt a kedvező víz-állástól is, de a halászok ma már a kifogott halak pótlásával is törődnek.* Így a múltbeli rablogádzalkodásnak, mely erdőt is, vizet is csak zsarolt s végül teljesen letarolt, illetve leszegényített; ma már a víz embereinél is véget vetnek a kollektív szempontok! Ezek szabták meg a mi szövetkezeti észjárásunkat is, mikor két ivató helyet rendeztünk be. Egyet a Maros menti bökényi csorgóban, egyet pedig a fehértói főcsatorna lezárható szakaszában. Ezekben az ivató vizekben nemes tenyészhalakat helyezünk be, s a kikelt ivadékokat nagyobb nevelő-vizekbe helyezzük. Ily módon a kifogott halaknak állandó az utánpótlása ivadékokból.

Az 1954-es esztendő a várakozással ellentétben *rossz eredményt hozott.* Ennek ellenére beadási kötelezettségünknek eddig idejére eleget tettünk. Tavaly pedig az ország halászati termelőszövetkezetei között indított beadási versenyt szövetkezetünk nyerte meg, s az Alkotmány tiszteletére augusztus 19-re teljesítettük egész évi beadási kötelezettségünket.

Szövetkezetünk egyik melléküzemága a halászcárda, ahol a népszerű halakat ételnek elkészítve árusítjuk.»

*

A szövetkezetnél bürokratikuság — úgy tetszett nekem — nincs. Ügykezelője, Fábán Ferenc, »rámenős« gyorsasággal és szinte elképesztő mozgékonyasággal közvetlenül intéz mindent, élőszoval, motorcsónakos beugrással vagy levelezéssel. Hogy néprajztudományunkat nemcsak halászati vonatkozásban, hanem egyébként is gonddal műveli, s hogy üzleti tárgyalgatása s ügykezelési gondja mellett még maga is halászgat: ez csak teljesebbé teszi a képet róla. Az ilyen emberre mondjuk, hogy csupa élet. Rajta és a szövetkezeti elnökön kívül csak a két halárusító végez ilyen vagy olyan közvetett munkát a szövetkezetnél. Dékány Sándor mindig a boltban, ifj. Gercsó András, a fiatal algyői halász pedig a halászbárkán is. A régi úgynevezett »tökös bárka« ez, hátul nagy kormánylapáttal, kis lakófülkével és a maga lyuggatott oldalú, öblös nagy haltartó belsejével. Itt, a hasában úszkálnak a fogságba esett halak, és egy háromszög alakú, a bárka oldal falán ide-oda csúszó nagy merítővel szedik ki őket.

Varszás, kecézés, kuttyogtatás

Két ízben is elvittek varsát nézni a szövetkezeti halászok az újszegedi partra. A 3—5 karikás varsa, ez a régi, még ázsiai eredetű halászszerszám nagyjából trombita alakú, és szájával a víz folyásának irányában van az iszapba lecövekelve. Ez

két fontos okból van így: egyrészt azért, mert a hal mindig a folyó haladási irányával, azaz árral szemben úszik, másrészt pedig a víz által cipelt szenny és hordalék kevésbé tud behatolni a varsa belsejébe. Láttam egyik alkalommal az úgynevezett nagyvarsát is, mely csak természetesebb kiadása a kisebbnek. Ennél érdekesebb volt számomra, hogy egyes helyeken közvetlen a part közelében s holmi apró öblöcskékben százával fölfelé volt a varsa lehelyezve. Megvallom, nem találtam ki magamtól, hogy miért. Kérdezniem kellett. S akkor aztán megtudtam, hogy ott és akkor van ez így, ahol és amikor a víz bizonyos partrészekén visszafelé folyik. A varsa lehelyezés fő törvénye tehát végül is áttörhetetlen elve a halász-gyakorlatnak. Az ősi halfogó szerszám kezelése nagyjából az, hogy a fenti módon elhelyezük a víz színe alá három helyen, három karóval való lecövekeléssel. Mikor aztán ellenőrző útjára jön a halász, egyszerűen kirántja a rögzítő botokat a vízből, s kiemelve a varsát belőle megnézi, hogy van-e benne hal. Ha van, átfordítja a csónakja haltartójába, s aztán visszaeresztve a varsát, újra a fenékhez szögezi a karókkal. Ha sok szennyet, gízgázt, fadarabot, növényi korhadékot, miegyebet lát a varsájában, akkor mind a három karót felrántja, s alaposan kirázza a varsa öbléből a tisztátalanságot. Egyébként azonban csak két karót húz ki a varsa mellől, feltéve, ha nem talált benne halat, mert ha igen: akkor is felveszi a varsát mindenestül, azaz mind a három cövekét kirántja az iszaptól.

*

»Kecézést« többször láttam, de ezt mindenki könnyen láthat »kutyogtatással« együtt a Tiszán, ha szétnéz a hídról. Kecézésnél merőlegesen, azaz derékszögben áll a csónak a víz folyására, és a nemcsak erős, de ügyes halász egyik kezével mestersen bravúros evezéssel tartja a merőleges irányt, másikkal pedig a fenéken húzódo keceháló kötelét igazgatja és kormányozza, miközben lefelé halad a vízen.

*

A »kutyogtatás« nem kíván a halásztól olyan izom- és idegfeszültséget, mint a kecézés. Ennél egy faütővel verdesi a vizet csónakáról, és ez olyan hangot ad, mint a harcra torka, mikor nagyot »kutyánva« nyeli le a víz alatt a maga jó falatját. A csónak horgot visz magával, s a falánk harcra a csalihang hatása alatt erre kerül végül rá, ha az eltervelés mellé a szerencse is kedvez.

Kerítő halászaton Algyőtől Szegedig

Később, már jól bent az őszben, egyik nyugati eredetű formáját néztem végig a mai szegedi halászatnak. A laftolás ez, a kerítő, nagyhálós és többszemélyes halászat egyik fajtája. Nevét hihetőleg a német »laufen« (futni) szóból nyerhette, és a folyóvízen lefelé való, aránylag gyors, futásszerű haladásra utalhat ez az elnevezés.

Október végi, borongós szombat napon volt a gyülekezés az algyői révnél, a kompnál. A hajnali, legkorábbi vonattal jöttem fel a faluba. Mindjárt a rév mellett fekszik a szövetkezet halásztanyája, s innen indultunk neki az Algyő—Nagyfa—Tápé—Szeged irányú laftoló útnak. A halászatot Gercsó András ősrégi halászcsaládból származó, középkorú algyői halászember vezette. Hatodmagával dolgozott. Egy szintén korosabb, tapasztalt halással, Pataki Bálinttal és négy elevenmozgású, vidám fiatalemberrel.

Párás, fanyar illatú őszi reggeledésben folyt a készülődés. A leapadt s most zöldet játszóan tiszta folyó és az artéri erdők ezüstsürke, tompa fényével küszködött a nap. Közvetlen indulás előtt egy futó zápor is végigvert bennünket. Ekkorra azonban már levonszolták a partról a halászok a nagy kerítőhálót, és felét az egyik, felét pedig a másik ladikba göngyölgették bele. Ladikot mondok, nem csónakot, mert ladiknak nevezi az igazi halász-szójárás mindazt a vízen úszó alkalmatosságot, amely több darabból, azaz deszkából van összeróva, míg csónaknak csak az egy darabból, azaz egyetlen fatörzsből kivájt vízenjárót nevezik csupán. Így beszél azonban néprajzunk is.

*

A zápor egy pár percre megzavart bennünket, de aztán mindjárt elhelyezkedtünk a két csónakban. Mindegyiknek 3—3 főnyi személyzete volt. Én magam nyegedik személyként a Gercsó Andrásról vezetett ladik hátsó részén telepedtem le. A laf-

toló ladik három embere közül egy állandóan áll, és tartja, ereszti, húzza s igazgatja kötél segítségével a hálót, egy másik pedig állandóan az evezőnél marad. Változó azonban a harmadik halász szerepe. Ennek a munkája ide-oda ugráló, mondhatni mindenféle munka. Ez evez is, mikor haladásban van a csónak, de segít is máskor a kötelet tartó halásznak a vetéskor és a húzáskor, mikor a csónak viszonylag áll, azaz csak a víz folyása viszi azt ilyenkor előre, de evező nem lendíti.

*

A mi ladikunkban eleinte Patak Bálint volt a mindig-evezős a kötelettartó Gercsó András mellett, és egy Biczók nevű, barátságos arcú fiatal halász a »mindenes«. Gercsó András viszont nemcsak saját ladikjánál őrködött és kommandírozott, hanem ő igazgatta pattogó és katonásan rövid vezényszavaival a másik ladikot is, melynél Róka Sándor ifjúhalász volt az őrködő és a kötélnél álló. Két másik fiatal társa közül pedig egyik az evezős, másik meg a mindenes. Útunk jó egyharmada után aztán ez az elosztás némileg megváltozott. Gercsó András ugyanis úgy találta, hogy nagyon is összeemelegedtek az odaát való ladikban a fiatalok, s ezért egyiküket áthozta hozzánk mindig-evezősnek, helyette pedig az idős és megfontolt Pataki Szilvesztert küldte oda. Így jutottunk le aztán Szegedig.

*

Alig lódultak el a parttól ladikjaink, az algyői komp drótkötélén innen, máris megkezdődött ezzel egyidejűleg a legelső vetés mozzanata. Hogyan is ment ez? Úgy, hogy az eleinte szorosan egymás mellett evező ladikok hallatlan fürgeséggel, szinte másodpercek alatt széteveztek egymástól, s a köztük támadó térközbe mindkét ladikról azonnal behajítódott s nagy susterogva belezuppant a hálónak egy jó része a vizbe. A másik része csak azután találta meg a mederben a maga helyét. A nagy téglalap alakú háló hosszával mindig keresztben áll a víz folyására, s így dolgozik és így is marad mindvégig. Dolgozik pedig úgy, hogy elől a homlokvonalaánál téglakölcös, vastag dorongok rántják le egészen a víz fenekére, hátul pedig éppen ellenkezően hozzárögzített fűzfakorongocskák hosszú füzére tartja fenn a víz színén. Öblének, hasának közepétája így a meder mélységének is körülbelül közepére esik, ami azt jelenti, hogy egyetlen, nagy lebegő lapátot képez a munkáját végző kerítőháló, mely haladásában minden eleven és nem eleven, hasznos és haszontalan lelket és tárgyat megbolygatva és magába szedve kanalazza és sópri végig a feneket s a medernek minden részét egész a víz felszínéig. E »lapát« kiterjedése oldalvást jól kinyújtva 35—40, kevésbé megfeszítve csak 20—25 méter. A vízfolyás irányában viszont 10—12 méternyi a kerítő és így a laftoló háló is, ami azt jelenti, hogy a fűzfakorongocskáktól fenntartott hátvonala ennyire úszik általában a ladikoktól, ennyire marad el tőlük hátrafelé.

*

Így halad a vízi menet, a meder és a víz minéműsége szerint, és a halaknak a halászok által jól ismert jellegzetes búvóhelyeit keresgélve, hol inkább a jobb, hol inkább a balpart irányában és csak ritkábban középen. A haladás egy-egy szakasza azonban mindössze 5—8—10 percen át tartó. Mikor elindultunk Algyőn, s a »Lükd szét!« vezényszóra először kezdett szétevezni egymástól a két ladik: alig haladtunk jó öt percet, s az első vetés után máris megkezdődött az első húzás.

Ennek meg »Gyerünk egyszer, Sándor!« vagy ritkábban: »Nézzünk bele, Sándor!« volt Gercsó András kommandírozó ajkán a szokott vezényszava. Róka Sándorra célzott ez a kitétel, a szomszéd ladik kötéltartójára. Közben azonban Biczókunk is kapott egy-egy kis nógatást, afféle »Feküdj bele, Biczók!« igék formájában. Nézzük azonban most már a húzás lefolyását, azaz azt a részét is a nagyhalászatnak, mikor hálóját visszavonja a vízből a halász, és a halat, munkájának s egész erőfeszítésének célját végre birtokába veszi.

*

A húzás legelső mozzanata az, hogy a vetéskor egymás mellől elevezett ladikok újból egymás felé eveznek, s éppolyan sebesen, mint amilyen sebesen széteveztek, összefelé kezdenek haladni. Aztán orraikkal szépen, könnyedén összeütődnek elől, de hátrészeikkel, azaz farukkal még távol tartják magukat egymástól. Így egy öblösen nyíló nagy tompaszög keletkezik köztük, s ebbe a térbe kezdik behúzni vil-

lámsebesen a hálót mind a két ladikról egyszerre. Így legelőször is megbomlik oda-hátul az úszató fűzfakorongocskák szép íve, majd zavaros csoportozatokba gyűlik a háló, s így kezd sebesen közeledni. egész úszó- vagy éppen csak közvetlen vízalatti részével a ladikok felé. Zöme, hasa azonban a zsákmánnyal együtt még a mélyben van! Hiszen még mielőtt ez a rész felérne: be kell előtte csukni a kaput, azaz fel kell rántani a vízből a háló legelejét, egész fenéket járó homlokvonalát, mert ha nem így történne, akkor hiábavaló ide-odatessékelése volna csak ez a halászati mód a halaknak, egyik helyről a másikra, anélkül, hogy nyakoncsipné őket.

*

A célnak megfelelően tehát most először is a hálót elől lent tartó két kölöncös rudat rántja fel víz színig a sebes kötél, onnan pedig ladikba a kéz, majd aztán 70–80 cm térközzel egymás mellé fordul hosszában a két ladik, s még csak most és ekkor kerül sor a háló többi, még, vízben lógó részének sebes kirángatására. Két ladik négy halásznak nyolc karja egyszerre végezi el ezt a mindössze egy-két perces műveletet, mely aztán az ide-oda csapkodó, vagy pedig a háló különféle zugaiba és gubancaiba megbújít halakat végre előhozza. Ezeket pillanatnyilag a ladikjaik fenekére dobják a halászok, majd pedig a húzás elvégeztével, nyugodtabb percekben a ladikhoz kötött lyuggatott oldalú vízfolyta haltartó barkedé teszik bele zsákmányukat.

*

Így megy a kerítés, s így megy a laftolás is nagyjából, de mennyi vesződése, mennyi bosszúsága, mennyi furfangja és mennyi kisebb-nagyobb csinja-binja van ennek a halászati módnak is, ha alapszerkezetében s a maga félig-meddig gyűjtő, és nemcsak csapdát használó jellegében még oly egyszerűnek látszik is.

A víz és a meder, az időjárás és a véletlen mindenkori adottsága szerint alakul a laftolás sikere vagy kudarca. Ezen a mi útunkon bizony a a határozott balsikere, amelynek tanúja voltam. Van úgy, hogy legyőzzük a viszonyokat, s van úgy, hogy azok vernek le bennünket. Ilyenkor aztán tehetetlen fogcsikorgatás, beletörődő kö-zöny vagy éppen könnyítő káromkodás közt választhat az ember ilyen vagy olyan vérmérséklete szerint. Gercsó András halászatvezető vendéglátóm újabb meg újabb üres-háló emelések után bizony újabb meg újabb káromkodások kacskaringóihoz folyamodott. Őt másik társát akármilyen okból is, de sokkal kevésbé látszott érinteni a kudarc. A fiatalok meg egyenesen eltréfálták a dolgot.

*

Mi sem természetesebb, hogy alaposan kikérdeztem ráérőbb percekben koránt-sem szófukar vendéglátóimat a mai kudarc okáról. Elmondták, hogy ha laftolni áradások nem is lehet, a mostani másik vélet se jó nekik, mert az években ebben a szakában szokatlanul sekély vízállás az oka laftolásuk kudarcának. Vagy ötven kisebb-nagyobb hálnál aligha fogtak többet Szegedig. Ilyenkor ugyanis elbújik a hal az iszapba, és félig-meddig már téli álomra készülődik. A víz színe is alkalmatlan lett a halászatra, mert a hal által kedvelt áradásos, zavaros szökeség helyett átlátszóan, zöldesen tiszta. Útunkon folytonosan vándoroltunk a jobb partról a bal partra, s mindez azért volt, mert kerestük a mélyvizeket, ahol ebben az időben is aránylag legjobb zsákmányt vártak halászaink. De itt is csak keveset vagy semmit sem leltek. A be nem szakadt szirtes, meredek partok vízben lévő részeit padkák-nak, illetve padmalyoknak nevezi a halász. Ezeknek mélyebb, fenéki részeiben egy-két méteres lyukakat, úgynevezett mandalyokat fürdik ki magának a hal. Hány ilyen helyet bolygattunk meg, néha közvetlen a part közelében! Az eredmény azonban mindvégig nagyon-nagyon csekély maradt itt is.

*

Délután négy óra felé értünk le Szegedre. A halászatot azonban már a Maros torkolatánál abahagytuk, s egy hosszú, homokos uszályra akaszzkodtunk rá, melyet viszont egy fúrge motoros hajó röpített be a városba. A hídnál még egy utolsó búcsú-vetést kísérelt meg Gercsó András, de éppúgy, mint a legelső vetés az algyői kompnál, ez is eredménytelen volt. Borongós hangulatban húzták ki halászaink a nagyhálót a partra, de mégis, mikor búcsúztam tőlük, s hat kérges tenyér egymás után az enyémbé mélyedt, eszembe jutott, amit az út derekán mondott valamelyi-kük, hogy nem is olyan jó a halász sorsa, hogy irigyelni kelljen, de nem is olyan

rossz, hogy sajnálni kellene. Előfordul mindenféle az ő életében is, ma éppúgy, mint régen, s bizalma csak a jövőben lehet *munkája fokozódó ésszerűsödésével, jobb és jobb feltételeivel.*

A Fehértó külön kis világ

Mindezek után — úgy augusztus derekán — a Fehértó érdekességei és problémái következtek számomra. A halasbolt üzletvezetőjének nyilatkozata ráterelte a figyelmemet halgazdasági szempontból is, de már tavasz óta birtokomban volt a tó felől Beretzky Péter főorvos, kiváló madárismerőnk és madárvédőnk, valamint Csongor Győző múzeológus nyilatkozata, s egészen forró vitaanyagát vetette föl egyrészt a tógazdasági szakemberek, másrészt a természetbarátok ellentétének. Különös kíváncsisággal mentem ki tehát a tóra augusztus közepén, s amit ott két egymás után való rekkenő kánikulai napon láttam és hallottam, nyilvánvalóvá tette előttem, hogy a Fehértónak külön írásban kell megrajzolnom mind östermészeti, mind gazdasági arculatát. A kettő szervesen összetartozik, s folytonos kölcsönhatásban van egymással. Együtt pedig külön kis világot képez, mely valamikor csak része volt a Szege dtől Vásárhelyig érő s a Tisza mindkét partján elterülő óriási vízi paradicsomnak, de még most is fel-felvillantja a múltnak néhány csodálatos képét. Ha elérkezik rá a mód és az idő: a maga külön portréját fogja tehát megkapni tőlem a Fehértó.

Halász és tudós társulása a halpusztulás ellen

Villantsunk fel most már egy képet a halász és a tudós, a gyakorlat és az elmélet testvérien hasznos összeműködéséről. A Kossuth Szövetkezetre kell egy kissé e ponton visszaugornunk. Juhász elnök elvtárs nem árulta el nekem nyilatkozatában, de mégis megtudtam azt az értékes külön munkát, melyet egyik fiatal tudóssal együtt ezer más dolga mellett végez. A tiszai holtág egyes szakaszainak halpusztulásáról van szó. Felderíteni ennek okát rendszeresen kijárogat Juhász elvtárs részben a kritikus holtági szakaszokra, részben pedig a Matyérre, mely Szentmihálytelek alatt a holtágba ömlik. Rendes körülmények között élve találja meg varsájában a halat a halász, de bizonyos helyeken, s itt a mi Holt-Tiszánkban is, egyszerűen elpusztul a hal a varsában, mielőtt még a halász összeszedné.

*

A dolog megértéséhez eszünkbe kell hogy jusson a hal kettős lélegzése. Kopolyájával a víz alatt általában fenntartja magát az onnan nyert oxigénnel, de időnként a víz színére is feljár igazi friss levegőt kóstolgatni, azaz rendes lélegzést is folytat a többi gerinccsel együtt, amelyhez tartozik, s ezért vág neki télen a halász léket a jégrétegen.

Szaporítani kell a lékek számát! Ezt lehetett hallani szigorú telünk második felében igen sokfelé, de ugyanekkor a szövetkezeti vezetőség gyanította, hogy meszezobb kell nyúlnia a probléma megoldása végett. S ösztöne egészséges volt. Halász és tudós, gyakorlat és elmélet összefogása máris felderített annyit, hogy a holtágak bizonyos szakaszain azért pusztul el a hal a varsában, mert a víz mérgezve van. Tele van olyan bomló és már felbomlott szerves hordalékokkal, amelyek jelentékeny oxigén-mennyiségeket kötnek le állandóan a maguk rothadási folyamatai által, s a végeredmény az, hogy az elnyelt oxigén helyébe különféle kén- és szénhidrogénokat visznek bele a vízbe. Ezek jelenlétét még csak elviselné a varsába került hal, de a nagymérvű oxigénhiányt már nem bírja ki. Az történik vele, mikor beleúszik a varsába, hogy kétfajta lélegzése közül egyiket sem tudja gyakorolni: A víz színére nem úszhat föl a maga időnkénti szippantgatásaiért. Viszont fogságában a súlyos oxigénhiányú, fertőzött vízben kopolyús lélegzése is elakad. Így pusztul el, és így veti fel a hasát mérsokára, mint már maga is csak bomlékony, fertőző anyag tömege a víznek, rögtön a fagy elmúltával.

*

A holtági oxigénhiányt előidéző szennyeződést — most már kétségtelen ez — a Matyba torkolló egyik nagy szennyvízcsatorna okozza. A bajt szakemberek szerint csak egy alapos vegyi szűrőszervezet szüntetheti meg, mely a baktériumot is meg az általa már termelt mérgezőanyagot is leköti, illetve kizárja a halászott vízterületről.

Füssy László

Munkánk és feladataink a párthatározat tükrében

Pártunk Központi Vezetőségének márciusi határozata éles figyelmeztetést tartalmaz olyan jelenségekkel kapcsolatban, amelyek azt mutatják, hogy irodalmunkban idealista, pesszimista polgári nézetek kaptak lábra. Azok a hibák, sőt eltévelyedések, amelyek a jobboldali elhajlás körébe tartoznak, az olyan érzékeny ideológiai szakaszon, mint irodalmunk kérdése, fokozottan és egyre nyíltabban jelentkeztek. A márciusi határozat szellemében nekünk is fel kell tárni azokat a jelenségeket, amelyek helyi viszonylatban rámutatnak az Írószövetség szegedi csoportja és a Tiszatáj munkájában előfordult jobboldali veszélyekre. Az írócsoport tagjai, a Tiszatáj írói egyaránt örömmel fogadták a határozatokat, mért bíznak abban, hogy azok végrehajtásával megszűnik az az eszmei zűrzavar, mely különösen a legutóbbi időben zavarta tisztánlátásukat és fékezte alkotó kedvüket.

Helytelen volna azonban a hibák felsorakoztatását és az ellenük megindult harcot egyoldalúan regisztrálni, elhallgatva a kormányprogram hatásának pozitív eredményeit. Kétségtelenül megállapítható, hogy 1953 júniusa után megelégnékült irodalmi életünk, számszerűen is. megnőtt az írócsoport tagsága, megjavultak anyagi-technikai körülményeink, folyóiratunk kéthavi megjelenését biztosítottuk, és ma már könyvkiadási hatáskörrel rendelkezik a csoport. Íróinkkal és az irodalom iránti érdeklődéssel megkedveltettük a pyílt viták rendszerét, amelyen keresztül növekvő érdeklődés kísérte a helyi irodalmi megnyilvánulásokat s haladó hagyományaink ápolását egyaránt. Az irodalom az eddiginél szélesebb értelemben és körben vált közüggé, s meg kell állapítanunk, hogy számottevő irodalmi alkotások is születtek.

Mivel maradtak íróink adóság mégis, mi az, amit joggal hiányoltak olvasóink? Eredményeink közben egyre szaporodtak a zavaros szemléletű, elvtelen írások, s hogy ezek közül számos a folyóirat hasábjain is helyet kapott, ez a körülmény már az írók munkájával együtt a Tiszatáj szerkesztésének elvi bizonytalanságát is mutatta. Íróink közül többen elfordultak a ma életének ábrázolásától. Még a fiatalok közül is gyakrabban nyúltak felszabadulás előtti vagy történelmi témákhoz, mint a jelen élet problémáihoz. Akadtak olyanok is, akiknek zavartságát, csüggedését épp a jobboldali jelenségek elharapózása okozta. Látnunk kellett volna, hogy ott, ahol elvi engedményt tett az írócsoport vagy a lap szerkesztősége, kivétel nélkül gyenge művek születtek, illetve kerültek közlésre. Bizonyos tehát, hogy a »művészi igényesség« jegyében tett elvi engedmények kizárólag gyenge alkotásoknak nyitottak teret.

Sajnálatos tény az, hogy ebben az időszakban az írócsoport vezetése sem volt egységes elvi, politikai tekintetben, bár kétségtelen, hogy aránylag a legmegbízhatóbb harci csoportot jelentette az antimarxista nézetek elleni fronton. Viszont a Tiszatáj szerkesztésére nem volt olyan befolyása, hogy kellő mértékben érvényesülhetett volna a pártirányítás. Ennek következtében a szerkesztőbizottság sok vonatkozásban elszakadt a csoport vezetésétől, és elvtelenül, szűk szakmai praktikizmus érvényesülésének a melegágyává vált. Élénk példa erre »A költészet varázsa« című tanulmány is, mely alapján elhibázott, sőt egyes kitételeivel már a jobboldali ten-

dencia körébe vágó irodalomelméleti jelenség, s amelynek megjelenését éppen az írócsoport gyenge vezetése és a szerkesztőbizottság kollektívájának a marxista—leninista világnézet talaján való ingadozása tette lehetővé.* Hiba volt e cikk vitaindító jellegének szerkesztőségi megjegyzését elmulasztani, mert így a lap maga is hozzájárult a jobboldali irányzat és az ideológiai zűrzavar fokozásához. Vonatkozik ez a »Tendencia« c. vers megjelenési körülményeire is, amellyel nyilvánosságot kapott egy alapján tehetséges fiatal költőnk eszmileg súlyosan hibás verse. A munkásparaszti szövetség jelentőségének és politikai tartalmának lebecsüléséhez pedig a Bónus-vita kapcsán érkeztünk el. Ez a vita teljes szélességében tárta fel a narodnyik nézetek meglevenedését. Mondvacsinált ellentétek keltek életre a falu és város közötti erőszakolt, hebehurgya összehasonlítások során, s ez már nyílt szembe helyezkedés volt pártunk és kormányunk politikájával, hiszen e narodnyik nézetek sommásan a falu »javára« billentették egy nemlétező mérleg nyelvét. Meg kell mondanunk, hogy e nézetek nem merültek fel ellenkezés nélkül; vitatott nézetek voltak, s felvettük ellenük a harcot, de itt is, mint számos más területen, megbosszulta magát az írócsoport egyre lanyhuló nevelőmunkája.

Nem véletlen, hogy a legkirívóbb hibák éppen a pártosság tekintetében mutatkoztak. Ezek a nézetek burkolt vagy nyílt formában már a pártirányítás ellen szóltak, s a marxizmus—leninizmus ideológiájának lebecsülésében jelentkezte a szocialista-realista irodalom elvi alapjainak az elhomályosítására törekedtek. Így történhetett meg az, hogy miközben az írócsoport harcolni akart a sematizmus ellen, ugyanakkor bizonytalan állásfoglalásokkal az öncélú esztétizálás malmára hajtotta a vizet. A jobboldali nézetek nyíltformájú jelentkezése pedig éppen a Szovjet Írók II. Országos Kongresszusával kapcsolatos vita alkalmával volt észlelhető, ahol olyan hang is hallatszott, mely már a szocialista-realizmus egyértelmű és világos tételeit tagadva a polgári dekadencia és burzsoá irodalmi irányzatok rothadságával akarta megfer-tőzni a marxista—leninista esztétika alapelveit.

Mit mutatnak a felsorolt jelenségek, milyen tanulságokat kell levonnunk belőle a jövő számára? Mindenekelőtt azt, hogy szem elől tévesztettük az irodalmi pártosságot, lebecsültük a szocialista irodalom eszmeiségét és feladatát új életünk ábrázolásánál. Íróink egyrésze kerülte az állásfoglalást a jelen problémáihoz, s így elfordult a néptől. Egyesek ingatagságukban a politikamentesség jelszavát tüzték zászlaikra. Az irodalom nemzeti egységének szellemét félremagyarázva különböző befogású írók erőszakolt, közös platformjának a megteremtésére törekedtünk. S végül, alábecsülve a pártirányítás szerepét, nem harcolni, hanem időnként alkudozni kezdünk a jobboldali, antimarxista nézetek képviselőivel. Ez az út hovatovább olvasóink elfordulásához vezetett volna, hiszen attól az írótól, aki feladja műveiben a nép eszméit, a nép is elfordul.

Hiba volna azonban azt hinni, hogy a káros nézetek csak abban mutatkoztak meg, amiről íróink írtak, csak a megjelent művekben. Ezek hatása megnyilvánult abban is, amit nem írtak meg, ott lappangott a meg nem írás okában. Miért nem volt elég erő és írói készség a pozitív hős ábrázolásához? A párthatározat részlete-sen foglalkozik az iparosítás kérdéseivel. Helyi íróink körében a legutóbbi idők során még a kezdetek is megszűntek, amelyek a munkásosztály életének ábrázolását ígérték vagy arra törekedtek. Szeged üzemeiben vannak pozitív hősök, akikre egész városunk büszke. Miért nem írtak íróink róluk, miért nem formálták meg a munka hőseit? Mert figyelmüket elterelték a közömbös, kártékony írások, s így szellemük és szemléletük tunyasága következtében elvesztették alkotó erejüket. Sokan nem ismerték fel az igazi pártosság, a szocialista-realista irodalom valódi céljait. Nem voltak tehetséges íróink talán? Feltétlenül vannak, mert ha nem lennének, akkor a párt és a kormányzat nem biztosított volna olyan gazdag lehetőségeket a teremtő munkához, mint amilyenekkel ma már helyi írócsoportunk rendelkezik. Mit várt íróinktól a párt s a nép, és mit vár fokozottan? Pozitív írói alkotásokat. Nem arról van szó, hogy elővegyük az írói lakkozás hazug eszközeit, meghamisítani a való életet, de látnunk kell, — és itt már irodalmi életünk egészére kitérve —, fel kell figyelni az élet meghamisításának kettős veszélyére. Egyikkel az ábrázolt hőst tévedhetetlennek, sérthetetlennek tüntetik föl, s a másikkal kizárólag emberi hibái között vájkálnak. A sematizmus útvesztőjéből így lehet eljutni a jobboldali elhajlás

* Írócsoportunk azóta megvitatta a fenti tanulmányt igen nagy érdeklődés mellett. E vita megállapításait összefoglaló cikkben a köv. számunkban közöljük. (Szerk.)

hinárjába. Íróink nem hallgathatnak azokra a zavartkeltőkre, akik most mindenben egy új sematizmus veszélyét keresik, csak azért, hogy irodalmunk ne törlesszen abból az adósságból, amellyel a pozitív hős megteremtése, emberi jellemének helyes kialakítása tekintetében tartozik. A lélektelen és hovatovább ellenséges ábrázolásmód helyett — amellyel pártmunkásainkat lejáratta és kigúnyolva egyes írók már a párt vezető tekintélyét akarták aláásni — nyúljunk bátran az élet teljességének a problémáihoz, ne essünk az egyoldalúság vagy a rosszindulatú elfogultság hibájába. Ismerjük el pozitív hősünk szándékát, amellyel hibáit is akarja javítani, mélyedjünk el az emberi lélek bonyolult világában, de ne torzítsuk el, ne hamisítsuk meg az élet eleveenségét, mert ez az út a felszínesség, a nagyképűség, tehát mindenképpen a hazug ábrázolás útja. Ne féljünk attól, hogy a nehézségeket nem lehet megírni, hanem lehet kifejezni. A mi álláspontunkról, a marxizmus—leninizmus szilárd talajáról mindent meg lehet és meg is kell írunk, mert a szocialista irodalom a jobb élet irodalma, s ahhoz, hogy egyre jobb legyen életünk, íróinknak bátor előremutatással és javító szándékkal kell a hibákat feltárni. De állandóan csak a nehézségeket felhánytorgatni s ugyanakkor elhallgatni emberibb életünk pozitívumait, — ez az írói állásfoglalás mindenképpen elítélendő. Az irodalom és a kritika szabadságát ne féltsük. De különbség van kommunista kritika, kispolgári kritika és az ellenség kritikája között. A népről való harc során, a nép életének megjavításáért folyó szakadatlan küzdelemben építő, elvhű kritikára kell támaszkodnunk.

A Központi Vezetőség márciusi határozatának felszabadító hatása volt az írócsoport kommunistáira. Megnőtt a kommunista írók alkotó kedve és aktivitása. A csoporton belül végre kialakulni látszik egy szilárd kommunista mag, mely képes lesz magához kapcsolni minden olyan értékes erőt, akikre a jövőben építeni lehet. Biztatóbbak a kilátások jelen helyzetünk reális felméréséhez és a valóság mélyebb összefüggéseinek a felismeréséhez. Fel kell mérni az utat, amit eddig megtettünk, hogy legyen erőnk az elmulasztottak pótlására. A Tiszatáj szerkesztésének megerősítése Nagy Sándor személyén keresztül már a párthatározat által fölkelített kezdeményező erők pozitív következménye, s egyben a pártirányítás határozott megerősödését is jelenti, mert biztosítja a városi pártvezetés részéről megnyilvánuló érdeklődés és segítőkészség fokozódását. Persze, bizonyos nehézségek előreláthatók. Így fennállhat a baloldali túlzás esetleges megnyilvánulása azokkal szemben, akik az utóbbi időben eszmei vonatkozásban hibákat követtek el, de akikben bízhatunk, hogy hibáikat kijavítják majd. Bizonyos veszély is mutatkozik a nyílt viták lehetőségének az összeszűkülésére. Egyesek alaptalanul félnek attól, hogy a pártirányítás megszilárdulása vulgáris értelemben vett, adminisztratív jellegű irányítást jelent majd; de elég megemlíteni a városi pártvezetés legutóbbi jó példáit ahhoz, hogy meggyőzőjük őket, hogyan lehet helyes útmutatást kidolgozni és a kommunista írók közreműködésével megvalósítani íróink nevelésében és az irodalmi élet hibáinak feltárásában egyaránt.

Semmi olyan eredményt, amelyet a kormányprogram megvalósulása hozott, nem akarunk feladni, mert tudjuk, hogy a mi területünkre is érvényes a program előremutatása, s hogy nem a program és az eddig elért eredmények útjáról való letérés az, ami következik, hanem ellenkezőleg, annak még következetesebb megvalósítása. Nem szűkíteni, de az eddiginél szilárdabb elvi alapon állva még tovább kívánjuk szélesíteni az írócsoport és a Tiszatáj munkatársi körét. Az eddiginél sokkal céltudatosabb módszerekkel, nyílt elvi vitákon kívánjuk továbbfejlesztani irodalmunk elvi és esztétikai kérdéseinek a tisztázását, gondosan ügyelve a helytelen nézetek és a provincializmus veszélyeire. Figyelmünket életünk, szocializmus formáló jelenünk színes és gazdag, ellentmondásokban kibontakozó győzelmeinknek az ábrázolására irányítjuk, nem esve a jelenségek megszépítésének, az írói lakkozásnak, a lélektelen sematizmusnak a hibájába, de nem tévesztve szem elől azt sem, hogy társadalmunkban minden esetlegesen túl a pozitív, az egészséges, a haladó erők oldalán van a túlsúly és a győzelem. Ezt az alapvető igazságot megpróbáljuk felfedni életünk minden jelenségében. Nem mondunk le a bírálatról, de ez a bírálat nem akármilyen kritizálgatásba merül ki, mint eddig, nem téved a túlhaladott kritikái realizmus s különösen nem tévedhet a polgári álobjektivitás ingoványába, de igyekszünk írásainkkal a gyógyító kéz, a segítő szándék szerepét betölteni az itt-ott fellelhető fekélyek esetében. Nem tévesztjük szem elől új életünk munkás, paraszt és értelmiségi harcosait, akiket az irodalomban éppen úgy meg kell becsülnünk, erősíteniünk, eleven példaként megőrököltve, ahogy azt megtesszük társadalmi életünkben is. Nagy erő-

feszítéseket kell tennünk azért, hogy végre megformáljuk helyi irodalmunkban is a munka hőseinek eleven, vonzó, emberi alakját. Művekben kell föltárni végre, hogy becsületes dolgozóink napi harcával, teljesítményével és növekvő tudásával hogyan alakul ki s hogyan fejlődik nálunk az igazságosabb társadalmi rend a haza tájain és a dolgozók szívében egyaránt.

Az elmúlt időkben éppen az élet legmélyebb és legszélesebb összefüggéseit tévesztettük szemünk elől: úgy irni a máról, hogy megmutassuk benne a jövőt. Ragaszkodnunk kell a szocialista-realista szemlélet és alkotó módszerhez, amely kulcs a jövő felé. Jrurikov elvtárs éppen a Szovjet Írók II. Országos Kongresszusán elemezte ennek az alkotói módszernek a magasrendűségét. Fel kell ismernünk a marxizmus—leninizmus alkotó módon való elsajátításának a jelentőségét, mely egyedül vezetheti íróink tollát a valóság meglévő összefüggéseinek a feltárásához. Az utóbbi időben ellanyhult a szovjet irodalom eleven, nagy példájának a tanulmányozása. Pedig a szovjet irodalomban való jártasság, a szovjet irodalom legfontosabb alkotásainak az ismerete, a szovjet irodalmi életben kibontakozó magas színvonalú viták gondolati gazdagsága és elvi szilárdsága termékenyítőleg hatnak íróink alkotó tevékenységére. Nem engedhetjük meg, hogy a jövőben új irodalmunk e hatalmas erőforrásáról eltereljék íróink figyelmét.

Már most látható, hogy a párthatározat, helyreállítva pártunk politikájának szilárd elvi egységét, tovább növelte pártunk tekintélyét a dolgozó tömegek előtt. Mi, az irodalom munkásai tudjuk azt, és világosabban látjuk mint valaha, hogy a párt a legjobb dolgozók százezreinek hatalmas, harcra kész és szocialista emberséggel áthatott hadseregével vezeti és átfogja dolgozó népünk egész életét. E hadsereg tagjai erejük és képességük szerint küzdenek az ellenség, a maradiság, az előítéletek, a múlt szennye és kapitalista barbárságának maradványai ellen. Ahol a párt a maga kollektív erejével, bölcsességével jelen van és harcol az újért, a jobbért, ott az élet hajtásai növekednek. Ahol jelen van a párt a dolgozó nép iránti felelősségérzetével és roppant tapasztalataival, ott új kohóink, gyáraink, házaink és iskoláink nőnek ki a földből, sokasodnak az egymásba szántott barázdák, növekszik a dolgozók jóléte és kultúrája. Mert a párt megszervezi és irányítja a sok-sok egyéni teljesítményt, közös célért fogva össze a szándékokat. S a közös cél: dolgozó népünk küzdelmes felemelkedése, az erők összekovácsolása békénk és függetlenségünk megőrzésére, hatalmas vívmányaink megóvására, új társadalmi rendünk megszilárdítására.

Ne féljünk a konfliktusoktól, de lássuk meg az írói ábrázolás kátyújából kivezető utat, mely nem az elvontan értelmezett pártosság, s nem is élettelen, öncélú szólamok fitogtatásával nyer igazolást, hanem az eszmeiség, az elvi követelmény elsőbbségének igényével biztosítja az irodalmi alkotás nevelő és művészi feladatának és hatásának érvényességét. Az élet szenvedélyes szeretete és gazdagságának feltárása kell hogy jellemezze művén keresztül az író, mert csak így egészülhet ki munkája az életre támaszkodó forradalmi elmélet hatásával. Ne feledjük el, hogy a párt a népért van, a nép életéért, ezért csak a pártos művészet, a pártos irodalom a nép művészete, a nép irodalma.

Mi, szegedi és tiszatúri írók, akiket a párt és a dolgozó nép szolgálata avathat kizárólag íróvá, az elkövetkezőkben megisztelő írói munkánkat és feladatainkat, sokkal inkább mint eddig, valóban a párt és a nép szolgálatának szenteljük.

Ertsey Péter

A barátság tavasza

Egy bársonyos pillantású szempár él bennem. A szeretet, a bizalom, a hála sugárzását éreztem tekintetéből, de nem ilyen egyszerűen, hanem valami végtelen rajongással teli. Kis 10—12 éves úttörő barna szeme volt, s egy őszhajú, szelídvonású asszonyra függesztette, aki mosolyogva nézeget szét a többi kis úttörőpajtás között. Lehet — sőt biztos — így figyeltek rá, ilyen szemmel a többiek is, de nekem egyedül is éppolyan sokat mondott ez az egyetlen tiszta gyermeki szempár.

Az asszony elhaladt mellőle, felment a dobogóra, s kisvártatva beszélni kezdett. Meleg simogatással szóltak szavai. A hős anya beszélt, hősök édesanyja: Koszmogyemjanszkaja.

A Magyar—Szovjet Barátság Hónapjára jött hozzánk, amelyet már hagyománnyá válva minden év tavaszán rendezünk meg. Mint maga a könnyed tavasz, az életet pezsdítő enyhe idő, úgy suhan ezekben a hetekben közénk a szovjet nép üzenete, az igazi kultúra frissítő levegője. Elfújja áporodott idők sok buta beszédét, s mindjobban a ködbe keveri a fasiszta propaganda-verkli hazugságait a keleti barbárságról meg a művészeket gúzsbakötő bolsevikokról.

Hány élmény, kellemes este, a beszélgetés kedves órái idéződnek fel ezekre a nevekre: Oszipov, Pjatyickij, Mojszejev művészeti együttések, Dubjaga Lenin-renddel kitüntetett szövmű, Szkrjabin Sztálin-díjas akadémikus, Oszipova, a kiváló pedagógus, Gluscsenko kétszeres Sztálin-díjas professzor... és még sorolhatnánk tovább. Az elmúlt évek kedves szegedi vendégei.

S a kis úttörő áhitatos pillantása egyszeriben — akaratlanul is — jelképpé nő. A mi felszabadult népünk, a tíz éve első gyermeki lépteit rakó népi demokráciánk tekintett így, ilyen bizakodó, ilyen hálás szemmel a hős szovjet népre. Okunk volt a hálára: szabadságunkat köszöntük, s a bizakodás sem volt hiábavaló: évről évre megnyilatkozott az újabb és újabb segítőszándék.

KOSZMOGYEMJANSZKAJA

a töretlen lelkű asszony, a legendás Zoja és méltó testvérének, a hazájáért életét áldozó Alekszander Koszmogyemjanszkij gárdahadnagy édesanyjának szavaiból itt Szegeden minden szovjet asszony, az egész szovjet nép eltökéltségét éreztük. »A fiam sirjánál megesküdtem: azért fogok harcolni, hogy a világon a gyermekek boldogok lehessenek!«

Becsülettel állja a szavát. A békeharcosok első soraiban küzd, és halott, de az egész világ előtt megdicsőült gyermekei helyett az ifjúság százazeit mondhatja magáénak. Belül biztosan lenyel még ma is sok keserű könnyet, amikor gyermekeire gondol, de arcán csak a végtelen szeretet sugárzik. S ez a szeretet ad erőt a legizóbb gyűlölethez is: gyűlölni az új háború tervezőit, gyűlölni a béke ellenségeit.

A szovjet embereknek ez a szilárd, határozott magatartása kapott meg

P. V. BROVKA SZTÁLIN-DÍJAS BELORUSZ KÖLTŐ

szegedi látogatásakor is. Az MSZT és a Magyar Írók Szövetsége szegedi csoportja rendezett közös fogadást a tiszteletére. Csodálatosan jóleső volt az a nagy tájékozottság, amelyet a magyar irodalomban mutatott. Hosszan beszélt a szovjet írókongresszusról s általában a szovjet írók munkájáról. Példaképp lehet számunkra a szovjet írók egyöntetű állásfoglalása a szocialista-realista irodalmi módszer mellett. A szovjet írók tudják, hogy az új társadalom építésének harcos segítői mindahányan, s írói programként együtt vallják Solohovval: »Mi a szívünk parancsa szerint írunk, a szívünk pedig a mi népünké és pártunké.«

Janka Kupala, a nagy belorusz költő klasszikus öröksége méltó követőkre talált. Brovka, Makszim Tank és a többiek híven követik, amit ő elkezdett, s a szovjet népek, sőt az egész békeszerető emberiség nagy családjában művészi, igaz harcosai a békének és a szabadságnak.

A barátság tavaszának ez idén legszebb művészi élményét az

ÁLLAMI OROSZ ÉNEKKAR

nyújtotta, a Sztálin-díjas Szvesnyikov professzor vezetésével.

Több mint ezer hangversenyen egymillió hallgató gyönyörködött már Európa-szerte művészetükben, amit elhoztak ezúttal Szegedre is. Nem hivatásom, hogy zenei bírálatot írjak, de azt tudom, hogy viharzott a taps minden számuk után. Az egyszerű, de sokszínű orosz népdaloktól a bonyolult, igényes kórusművekig a zenei mélységeknek, az emberi hang szépségeinek csodálatos sokfélesége mutatkozott meg. A szólamok úgy csengtek, simultak össze, mint valami különleges hangszer, s ennek a hangszernek nagyszerű muzsikusa, Szvesnyikov páratlan érzékkel csalta elő a legtisztább melódiákat.

S a műsor végén énekelt magyar népdalok, magyar kórusfeldolgozások, úgy éreztük, nemcsak a pusztá udvariasság megnyilatkozásai voltak. A szeretet jele volt ez népünk, a felszabadult magyar nép iránt. Érezte ezt a közönség is, azért csattogott, zúgott olyan hosszan a taps a hangverseny végén. Vajon csak a nagyszerű művészet dicséretére verődtek össze a tenyerek? Nem, ebben a tapsviharzásban több élt annál. Szólt a művészetnek, a kedves művészeknek egyaránt, de benne élt a forró üdvözet az egész szovjet népnek. Együtt tapsolt végül a kórus és a közönség: így köszöntötték az elszakíthatatlan nagy barátságot, a magyar—szovjet barátságot.

Vendégeink minden esztendőben közvetlenül is tanítanak bennünket. Ez idén is

KARTASOV

kiváló szovjet mezőgazdasági szakember látta el hasznos tanácsokkal Szeged és a megye agronómusait, mezőgazdasági dolgozóit, termelőségvetkezeti parasztjait. Szvesnyikov professzor pedig a zeneművészeti szakiskolába látogatott el, és gyakorlati útmutatásokat adott. A zeneművészeti szakiskola növendékein kívül a Pedagógiai Főiskola, valamint a Főiskola gyakorló iskolájának énekkara és az egyetemi énekkar mutatta be tudását, s mindegyikről elismeréssel szólt a kiváló szovjet kórusvezető. A szegedi karvezetők számára hosszú időn át emlékezetes és hasznos lesz az ez alkalommal vele folytatott beszélgetés.

Csak néhány óras vendége volt városunknak

NYINA GREBESKOVA FILMMŰVÉSZNŐ,

de szöke kontyos hajkoszorúval övezett csinos arcát nem felejtik, akik találkoztak vele. A »Baráti becsület« című film kedves kis iskoláslányaként ismerhetjük meg őt, legközelebb pedig a most szinkronizálás alatt lévő »Hűség próbája« című filmben láthatjuk majd. Rövid látogatása alatt csak a város nevezetességeit tudta megtekinteni, de — amint mondta — így is a szívébe zárta széles utcáinkat, tereinket, s főként a szegedi embereket.

Idei szegedi vendégeink sora véget is ért volna, de a Magyar—Szovjet Barátság Hónapjának, a barátság tavaszának eseményei sokkal gazdagabbak ennél. Hiszen ebbe tartozik a

SZOVJET FILM ÜNNEPE

is, amely Gajdar regényéből készült mélyen emberi, nagyszerű jellemeket ábrázoló filmmel, »A bátorság iskolája«-val kezdődött. Sok ezer szegedi dolgozó látogatta a Szovjet Film Ünnepe alatt a szegedi mozikat: szórakozott, művelődött s mélyült el még inkább szeretete felszabadítóink iránt.

A Szovjet Könyv Ünnepe ugyancsak még szélesebb körben terjesztette az ideén is a szovjet kultúrát, a szép és igaz megbecsülését.

Kiemelkedő művészi esemény volt a

SZÍNHÁZ ÜNNEPI HANGVERSENYE,

amelyen Zathureczky Ede kétszeres Kossuth-díjas hegedűművész lépett fel. Hacsaturján magávalragadó szépségű hegedűversenye és Csajkovszkij a 90-es évek sötét hangulatát tükröző, súlyos gondolatokkal teli VI. szimfóniája szerepelt műsorában Liszt: Les preludes-jével együtt.

A legfiatalabb szegedi muzsikus gárda, az állami zeneiskola növendékei is hangversenyt rendeztek a magyar—szovjet barátság kifejezésére. Cselló-, hegedű- és zongorasámokkal szólaltatták meg több magyar és szovjet szerző művét.

Ki tudná mind felsorolni, ami ebben az ünnepi hónapban még fokozottabban szolgálta Szegeden a nagy Szovjetunió kultúrájának, művészetének, tudományának minél szélesebbkörű megismertetését.

A SZOVJET KULTÚRA, AZ IGAZI KULTÚRA

ma már mélyen él a szegedi dolgozók szívében is. S a magyar—szovjet barátság, a szovjet kultúra megismerése nemcsak egy hónap programja. Egész esztendőn át tanulunk a szovjet nép tudományából, nevelődünk, szórakozunk művészetén. A barátságnak különösen szentelt tavaszi hetekben pedig még frissebben, üdébben hat át ennek a kultúrának éltető levegője.

Innen is köszöntjük kedves szovjet vendégeinket. Gazdagabbak lettünk ez ideén is, és példájukat követve a kultúra magyar mesterei mindannyian arra törekcszenek, hogy egyre műveltebb, szocialista kultúrájú nép örködjék itt a béke és szabadság fölött.

Lőkös Zoltán

Túl a Tiszán

Tiszántúli írók és költők művei.

A kulturális decentralizáció szocialista formájának alapja a felszabadulástól kezdve fokozatosan kialakult és erősödött. Az egyes tájegységek irodalma egy-egy, rendszerint a tájegység legnagyobb városának vezetésével fejlődésnek indult, helyi folyóiratot indított, mint tájirodalom azonban ritkán került szorosabb kapcsolatba nemzeti irodalmunkkal. A legutóbbi év végén vidéki könyvkiadók létesítésével lehetővé vált ennek a sürgető kérdésnek a megoldása.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés összehívásának tizéves évfordulóján jelent meg az Alföld Könyvkiadó *Túl a Tiszán* című antológiája. A mű a debreceni könyvkiadás első szépirodalmi terméke a felszabadulás után. A kötet célja az, hogy bemutassa, mi volt és mi van túl a Tiszán, hogyan tükrözte a tájegység életét a múlt irodalma, és hogyan tükrözi a mai irodalom.

Nehéz és szép feladatra vállalkozott a két szerkesztő, Durkó Mátyás és Kiss Tamás. A kitűzött célt egyetlen kötetben kellett megoldaniuk. Az egyébként nem túl szerencsés antológia-forma ebben az esetben az egyetlen lehetséges eszköz volt, és — hozzátéhetjük — jól be is vált. Lehetővé tette, hogy összesen csaknem negyven író és költő szólaljon meg, s ezzel színesebbé, teljesebbé tegye a képet. Országszerte ismert és elismert írók művei mellett így azoknak az írásai is helyet kaphattak, akik eddig csak a helyi lapokban hallathatták hangjukat.

Felvetette ugyanakkor az antológia-forma a legnehezebben megoldható kérdést, azt, amelyiken áll vagy bukik a kötet értéke: a válogatás kérdését. Olyan műveket kellett kiválasztani, amelyek a Tiszántúl sajátos környezetében születtek vagy arról szólnak, ugyanakkor magukban foglalják nemcsak a Tiszántúlt, hanem az egész nemzet problémáit is. Tájirodalom keres itt közvetlen utat a nemzeti irodalomhoz, és ez már nem formai, hanem főleg irodalompolitikai kérdés. Ezért érdekelnek bennünket különösen azok a fiatal írók és költők, akiket csak most ismerünk meg, ebből a kötetből. A szerkesztő így bocsátja őket újtukra: »...e kötetben... az országos közvélemény elé állnak mindazok, akiket a tiszántúli környezet vetett felszínre magából, az itt újló élet művészi ábrázolásának nagy problémája nevelt, akik itt, tájegységünkön találták meg a maguk munkaterületét, kulturális »életterüket«. A nemzet elé állnak, mert úgy érzik, életük mély tapasztalati anyagából, eszmei tisztázódásukból, fejlődő művészetiségükből már olyan művek nóttek ki, amelyek az egész nemzet számára tanulságu szolgálhatnak«.

*

Juhász Géza Beköszöntője áll a kötet élén. A Tiszántúl múltjáról és jelenéről ír Juhász Géza, a tiszántúli népről, amelyet a múltban magára hagytak vagy elnyomtak, de amely mindig harcolt azért, hogy maga intézze sorsát. »...a sújtott nép visszaszikrázott fölkeléssel, szabadságharcral, tudományos kutatással, dallal, táncal, hímzéssel, faragással és költői remekművekkel.« Most is harcol a tiszántúli nép, de már nem elnyomókkal szemben, hanem a múlt visszarángató nézetei ellen a jövőért. Ezt a küzdelmet tükrözi az egész kötet.

A könyv első egyharmada foglalkozik a múlttal, kétharmada pedig a jelennel. A múlt bemutatásában természetesen nem törekszik teljességre. A szerkesztők nem azon fáradoznak, hogy most fedeztessék föl az olvasóval a régi Tiszántúlt. Debrecen városának és a tiszántúli nép jellemzésének céljából megelégedtek Móricz Zsigmond Debrecen című igen tömör, sokatmondó cikkének közlésével. A továbbiakban inkább azt igyekeznek megismertetni, hogyan foglalkoznak most a debreceniek tájegységük múltjával, hol tudnak felmutatni olyan eredményeket a múltra vonatkozóan, amelyek jelenlegi munkájuk gyümölcsei, és bár nem adnak még a lehetőségekhez képest sem teljes képet, méltók arra, hogy az egész nemzet kincsévé váljanak. Így került a kötetbe Ady Endrének Csokonai Vitéz Mihály című novellája, amely nemcsak azért értékes, mert a debreceni »Csokonai-kultusz« egyik bizonyítéka, hanem

azért is, mivel közlése a fiatal bölcsészhallgató Beke Albert kutató-munkájának eredménye, és ebben a kötetben jelenik meg először nyomtatásban. Hasonló szempontból jelentős Fazekas Mihály eddig ismeretlen prózai-verses kompozíciójának, Nagy Imre elfelejtett verseinek, Tóth Árpád ismeretlen prózai írásainak, Gulyás Pál ismeretlen verseinek és még több írásnak a közlése. Jelentős a közölt művek egyrésze azért is, mert új szempontot ad egyik-másik tiszántúli író életművének vagy művészi fejlődése valamely szakaszának helyes értékeléséhez. Különösen fontosnak tartjuk Oláh Gábor kiadatlan 1919-es verseinek bemutatását, amelyek a kötet megjelenése előtt néhány hónappal kerültek elő Debrecenben a költő addig feldolgozatlan kézirati hagyatékából.

Ha csupán az írások témáját nézzük, szinte észrevétlenül jutunk az antológia olvasása során a múltból a jelenbe. Koczogh Ákos és Kiss Tamás regényrészletei témájukban még a távoli múltba nyúlnak vissza, Misztótfalusi Kis Miklós és Csokonai életéből elevenítenek fel egy-egy epizódot, a hang és a nézőpont azonban már a jelené. Fábíán Sándor és Egri Lajos novellái a felszabadulást közvetlen megelőző órákat vetítik elénk élénken és meggyőzően. Egri inkább szerkesztőkészségével emelkedik ki, Fábíán Sándornak a drámai feszültségek érzékeltetése az erőssége. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a nyelv egyik novellában sem tiszta. Fábíán ábrázolásmódjáról külön megemlítjük, hogy helyenként a naturalizmus felé hajlik.

Értékes helyet foglal el az elbeszélések között Barota Mihály, Fábíán Zoltán és Szabó Pál írása, az antológia színvonalán alul marad azonban K. Nagy József filmnovellája. A termelészövetkezetek átalakítása kérdésének felvetése 1951-ben kétségtelenül értékes gondolat, a filmszerűség követelményeinek is megfelel a mű, ezek sem teszik azonban indokolttá, véleményünk szerint, e kötetben való szerepeltetését emberábrázolási, nyelvi és egyéb hibái miatt.

Veres Péter regényrészlete, a »Három nemzedék« III. kötetéből kiragadott részlet, önmagában is tökéletes egész. Erzelmi gazdagsága, finom megfigyelései, ízes nyelve a kötet legértékesebb darabjává teszik.

A versek közül nemcsak sorrendben, de értékét tekintve is első helyen áll Asztalos Sándor részlete a »Tiszántúli zsolttár«-ból. Talán legszebb részében a Prédikátor szavaival érzékelteti az elmúlást, de mély lírai átéléssel teremtí újjá, teszi frissebbé a régi képeket. Tóth Endre, Kiss Tamás, Boda István és Bihari Sándor néhány jólsikerült verse emelkedik még ilyen művészi fokra. Danyi Gyula költeményei az átélés őszinte hangján elevenítik föl a bányászok életének nem egy megragadó mozzanatát, néhány sor kivételével azonban, sajnos, az előzőknél fejletlenebb művészi kifejező erővel. Különösen gyenge a Bányában című vers. A jobbak közé tartoznak Rácz Károlynak »Anyám, így fizettem«, »Nagyapám« és »Egész legyek« című művei. Több verset találunk az antológiában, amelyek témája a szülő iránti szeretet. Rácz Károlyé mellett a legszebb Szállási Árpád szonettje. (»Ha velem vagy«.)

A fiatal költők közül a már említett Bihari Sándoron és Szállási Árpádon kívül Szlávik Ferenc és Varga Benedek emelkedik ki. Szlávik az Ősapám-ban igen fejlett képességekről tesz tanúságot, verse a »felnöttek« között is megállná a helyét. Dinamikája, formai megoldása mintha Ady hatását tükröznék. Biztató tehetséget sejtet a 18 éves Ratkó József három ügyes epigrammája is.

A drámai műfajt Tarr Ferenc Aranygyűrű című színművének első felvonása képviseli. Ötletes, mozgalmal kezdés után mintha kissé vontatottabbá válna a cselekmény, a jellemek exponálása sikerültnek mondható, bár helyenként elég külsődleges eszközökkel történik.

*

Nem ad az antológia végleges, pontosan körvonalazott képet a mai Tiszántúlról, de ez nem is volt célja. Folyamatot mutat be: küzdést, fejlődést. Emellett kétségkívül sok munkát és szép eredményeket. Vannak még hibák, vannak gyengeségek, ezt nem tudta és nem is akarta eltitkolni a kötet. De úgy érezzük, erősebb az új, a jövő felé mutató hang. Ez a biztosítéka és egyben már jele annak, hogy abban a küzdelemben, amelyről a Beköszöntőben írt Juhász Géza, valóban az új ember kerekedik fölül.

Szederkényi Ervin

Pályázati felhívás

1. A Csongrád Megyei Tanács Népművelési Osztálya, Oktatási Osztálya, a Tár-
sadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat és a hódmezővásárhelyi
Tornyai János Múzeum

HAZÁNK FELSZABADULÁSA 10. ÉVFORDULÓJA TISZTELETÉRE

hasonlóan az elmúlt évihez, a Néprajzi Múzeum országos gyűjtőpályázata keretében
az iskolai és iskolán kívüli honismereti nevelés elősegítése, haladó hagyományaink
feltárása céljából

MEGYEI SZÜLŐFÖLDISMERETI PÁLYÁZATOT

ír ki.

2. A pályamunkák a helyi források (szájhagyomány, helyi okleveles anyag) föl-
tárása, illetve közvetlen megfigyelésre támaszkodó *eredeti helyszíni gyűjtésen* ala-
puljanak.

3. A pályamunkákat a hódmezővásárhelyi Tornyai Múzeum címére kell bekül-
deni — Hódmezővásárhely, postafiók 70. — 1955. szeptember 30-ig bezárólag. Érdek-
lődőknek a múzeum megküldi a »Szülőföldismereti Mozgalom Tájékoztatója« című
ismertetőt.

4. Pályadíjak:

Első díj:	3000.— Ft
Második díj:	2000.— Ft
Harmadik díj:	1000.— Ft
Negyedik díj:	500.— Ft
Ötödik díj:	500.— Ft

5. A pályamunkákat elbíró bizottság a beérkezett művekről és a pályadíjak ki-
osztásáról szóló jelentését a megyei napilapokban 1955. októberében teszi közzé.

6. A pályázni óhajtok részvételi szándékukat levelezőlapon vagy levélben jelent-
sék be a hódmezővásárhelyi Tornyai Múzeumnak. A beküldött pályamunkákon név,
lakcím, foglalkozás feltüntetése szükséges.

Pályázati felhívás

A Magyar—Szovjet Társaság Csongrád megyei elnöksége és a Magyar Írók Szö-
vetsége szegedi csoportja pályázatot hirdet a magyar—szovjet barátság gondolatát
kifejező irodalmi pályaművekre.

Pályázni lehet lírai- és elbeszélő költeményekkel, prózai elbeszélésekkel.

A pályázni óhajtok szándékukat a Magyar Írók Szövetsége szegedi csoportjának
titkárságán írásban vagy személyesen 1955. május 31-ig jelentsék. (Horváth Mihály-
utca 3., fszt. Hivatalos órák: kedden 5—7-ig.)

A jeligével ellátott műveket a Magyar Írók Szövetsége szegedi csoportjának lek-
torátusa címére gépirással kell eljuttatni.

A pályázat beküldési határideje: 1955. szeptember 1.

A pályadíjat nyert műveket a Magyar—Szovjet Társaság Csongrád megyei el-
nöksége és a Magyar Írók Szövetsége szegedi csoportja antológiában fogja meg-
jelentetni a Nagy Októberi Szocialista Forradalom ez évi évfordulóján. A pályázati
díjakat is ekkor osztják ki.

Pályadíjak:

Vers:	I. díj: 800 Ft
	II. díj: 500 Ft
	III. díj: 300 Ft
Elbeszélés, novella:	I. díj: 1500 Ft
	II. díj: 1000 Ft
	III. díj: 500 Ft